

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ANABİLİM DALI

1934 YILI ULUSAL BASINDA ATATÜRK VE TÜRK İNKILÂBI

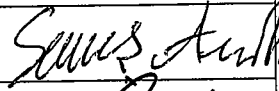
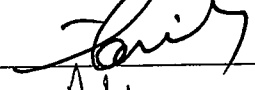
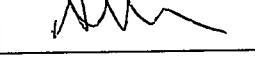
YÜKSEK LİSANS TEZİ
Hüseyin KORKMAZER

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Savaş AÇIKKAYA

İstanbul, 2014

TEZ ONAY SAYFASI

Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalında 2901110007 numaralı **Hüseyin KORKMAZER**'in, hazırladığı "**1934 Yılı Ulusal Basında Atatürk ve Türk İnkılabı**" konulu YÜKSEK LİSANS/DOKTORA TEZİ ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, LİSANSÜSTÜ Öğretim Yönetmeliği'nin 36.maddesi uyarınca **07/11/2014 Cuma günü saat:14.00**'de yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin ...**kabulü**..... 'ne OYBİRLİĞİYLE/~~OYÇOKLUĞU~~YLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Yrd.Doç.Dr.Savaş AÇIKKAYA (Danışman)	Kabulü	
Doç.Dr.Fatih M. SANCAKTAR	Kabulü	
Yrd.Doç.Dr.Akın ÇELİK	Kabulü	

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “ 1934 YILI ULUSAL BASINDA ATATÜRK VE TÜRK İNKİLÂBI ” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilenlerden oluştuğundan, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Hüseyin KORKMAZER

T.C
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

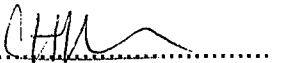
TEZ VERİ GİRİŞİ VE YAYIMLAMA İZİN FORMU

Referans No	10058904
Yazar Adı / Soyadı	HÜSEYİN KORKMAZER
Uyruğu / T.C.Kimlik No	TÜRKİYE / 12263583572
Telefon	505773057
E-Posta	hkorkmazer37@gmail.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	1934 Yılı Ulusal Basında Atatürk ve Türk İnkılabı
Tezin Tercümesi	ATATURK AND TURKISH REVOLUTION IN NATIONAL PRESS IN YEAR 1934
Konu	Tarih = History
Üniversite	İstanbul Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü
Bölüm	Tarih Bölümü
Anabilim Dalı	Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı
Bilim Dalı	Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Bilim Dalı
Tez Türü	Yüksek Lisans
Yılı	2014
Sayfa	125
Tez Danışmanları	YRD. DOÇ. DR. SAVAŞ AÇIKKAYA 21869169158
Dizin Terimleri	
Önerilen Dizin Terimleri	
Kısıtlama	36 ay süre ile kısıtlı

Tezimin, Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi Veri Tabanında arşivlenmesine izin veriyorum. Ancak internet üzerinden tam metin açık erişime sunulmasının 12.12.2017 tarihine kadar ertelenmesini talep ediyorum. Bu tarihten sonra tezimin, bilimsel araştırma hizmetine sunulması amacı ile Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi tarafından internet üzerinden tam metin erişime açılmasına izin veriyorum.

NOT: Erteleme süresi formun imzalandığı tarihten itibaren en fazla 3 (üç) yıldır.

12.12.2014

İmza:

ÖZET

1934 YILI ULUSAL BASINDA ATATÜRK VE TÜRK İNKİLÂBI

Bu çalışmanın amacı “ 1934 yılı ulusal basında Atatürk ve Türk İnkılâbı nasıl yer almaktadır? ” sorusuna cevap aramaktır. Bu araştırmamızda basın taraması modeli kullanılmış olup, soruya bu yöntem ile yanıt aranmıştır. Araştırma kaynakları olarak dönemin Türk basınında yer alan haberlerinden faydalanılmıştır. Taranan gazeteler çalışmamızın temelini oluşturmakla birlikte, ayrıca akademik eserlerden, açık ve resmî internet kaynaklarından da yararlanılmıştır.

Bu araştırmada elde edilen bulgular şunlardır: Mustafa Kemal Atatürk 1934 yılında yurt gezilerine çıkmış, bulunduğu yerlerde önemli görüşmeler ve toplantılar yapmış, çalıştaylara katılmış, yabancı devlet başkanlarını ağırlamış ve halk ile iç içe olmaya özen göstermiştir. Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün 1934 yılı boyunca başta sırasıyla Kırşehir, Yozgat, Kayseri, Niğde, Konya, İzmir, Balıkesir, İstanbul, Çanakkale, Yalova ve Bursa ve Ankara olmak üzere Anadolu'yu gezdiği görülmüştür. Ayrıca yabancı devlet adamlarıyla görüşmüş ve onlara önemli günlerde telgraflar çekmiştir.

1934 yılında Türk İnkılâbı çalışmaları devam etmiştir. 1 Ocak 1934'te Ölçüler Kanunu yürürlüğe girmiştir. 4 Mart 1934'te İstanbul Üniversitesi'nde Türk İnkılâp Enstitüsü öğretime başlamış, 14 Haziran 1934'te T.B.M.M.'de "İskân Kanunu" kabul edilmiş, 21 Haziran 1934'te "Soyadı Kanunu" kabul edilmiş, 24 Kasım 1934'te Mustafa Kemal Paşa'ya "ATATÜRK" soyadı verilmesi hakkındaki kanun kabul edilmiş, 26 Kasım 1934'te Efendi, Bey ve Paşa gibi lakap ve unvanların kaldırıldığına dair kanun kabul edilmiş, 3 Aralık 1934'te hangi dine mensup olursa olsun, din adamlarının mabet ve ayinler dışındaki dini kisve taşımalarının yasaklanmasına dair kanun kabul edilmiş, 5 Aralık 1934'te ise Türk kadınlarına milletvekili seçme ve seçilme hakkının verildiğine dair kanun kabul edilmiştir.

ABSTRACT

ATATÜRK AND TURKISH REVOLUTION IN NATIONAL PRESS IN YEAR 1934

The main question of the research is 'Atatürk and the Turkish revolution in 1934 in the national press'. In this research document analysing method is used to find the answer to the question. The main sources of the research are the national papers and magazines during the period. The newspapers that are scanned are at the center of the research in addition to this academic studies and open sources like internet are used.

The results of the research are: In 1934 Atatürk visited most part of the country and held many meetings and attended congresses, hosted other countries leaders and got in touch with the citizens. He visited in order; Kırşehir, Yozgat, Kayseri, Niğde, Konya, İzmir, Balıkesir, İstanbul, Çanakkale, Yalova, Bursa and Ankara in .Also he communicated with the world leaders and sent messages to them on national days by telegraph.

In 1934 the reforms kept on going. Measures Act was enacted on 1 January 1934. The history of Turkish Revolution Institute was established on 4 March 1934. Resettlement Law was a policy adopted on 14 June 1934 in The Grand National Assembly of Turkey. The Surname Law was adopted on June 21, 1934. The law about giving "Atatürk" as surname to Mustafa Kemal Pasha was adopted on 24 november 1934. The law about forbidding nicknames and titles such as "Pasha, Hoca, Bey, Hanım, Efendi", etc was adopted. The law of prohibited garment was adopted on 3 December 1934. According to the law the clerics would wear their religious garments only during the religious ceremonies and in temples. And Turkish women gained their voting rights on 5 december 1934 by law.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
ÖNSÖZ.....	xi
Kısaltmalar Listesi.....	xiii
GİRİŞ.....	1

I. BÖLÜM

GAZİ MUSTAFA KEMAL'İN YURT GEZİLERİ, TELGRAFLARI, ÖNEMLİ GÖRÜŞMELERİ VE T.B.M.M.'DEKİ SÖYLEVİ

1.1. GAZİ MUSTAFA KEMAL'İN YURT GEZİLERİ.....	4
1.1.1. Gazi Mustafa Kemal'in Kırşehir Gezisi	4
1.1.2.Gazi Mustafa Kemal Yozgat'ta.....	6
1.1.2.1.Gazi Mustafa Kemal'in Yozgat Ziyaretinin Değerlendirilmesi.....	8
1.1.3.Gazi Mustafa Kemal Kayseri'de.....	8
1.1.4.Gazi Mustafa Kemal Niğde'de	9
1.1.5.Gazi Mustafa Kemal Konya'da.....	10
1.1.6. Gazi Mustafa Kemal'in Ankara'ya Dönüşü.....	11
1.1.7. Gazi Mustafa Kemal'in İzmir Gezisi.....	11
1.1.8.Gazi Mustafa Kemal Seferihisar ve Bornova'da.....	12
1.1.9.Gazi Mustafa Kemal Balıkesir'de.....	13
1.1.10.Gazi Mustafa Kemal İstanbul'da.....	13
1.1.11.Gazi Mustafa Kemal Yalova ve Bursa'da	14
1.1.12.Gazi Mustafa Kemal Yeniden İstanbul'da.....	15
1.1.13. Gazi Mustafa Kemal Çanakkale'de Ve Yeniden Yalova'da	15
1.2. GAZİ MUSTAFA KEMAL'İN TELGRAFLARI	16
1.2.1.ÜLKE İÇİ TELGRAFLARI.....	16
1.2.2. DIŞ ÜLKELERLE TELGRAFLAR.....	18

1.2.3.GAZİ MUSTAFA KEMAL'İN YABANCI DEVLET ADAMLARIYLA GÖRÜŞMELERİ	22
1.2.3.1.İran Şahı'nın Türkiye Ziyareti ve Gazi Mustafa Kemal'in Şah'a Refakati.....	23
1.2.3.2.Şah Erzurum'dayken, Gazi Mustafa Kemal'in Şah'a Telgrafi.....	27
1.2.3.3.Şah Ankara'da: Gazi Mustafa Kemal ile Şah'ın Karşılıklı Dostluk Konuşmaları.....	29
1.2.3.4.Ziyaretinin Sonunda Şah'ın Doğubeyazıt'tan, Gazi Mustafa Kemal'in İse Yalova'dan Birbirlerine Çektikleri Teşekkür Telgrafları.....	39
1.2.3.5.İsveç Veliahdı İle Görüşmesi.....	40
1.2.4.MECLİSTE YENİ YASAMA YILI AÇILIŞI VE GAZİ MUSTAFA KEMAL'İN SÖYLEVİ	41
1.2.4.1.Gazi Mustafa Kemal'in Meclis Açış Konuşması	41

2. BÖLÜM

SİYASAL, EKONOMİK, TOPLUMSAL, KÜLTÜREL VE EĞİTİM ALANINDA İNKİLÂP HAREKETLERİ

2.1.Siyasal Alanda Yenilikler.....	47
2.1.1.Kadınlara Milletvekili Seçme ve Seçilme Hakkı'nın Verilmesi	47
2.2.ekonomi Alanındaki Gelişmeler	51
2.2.1.Ölçüler Kanunu.....	53
2.2.2. 1934 Yılı Bütçesi.....	54
2.2.3.Devletçilik Uygulamasına Geçiş Nedenleri.....	54
2.2.4.Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı (1934-1939).....	56
2.2.5.Kayseri Mensucat Fabrikası'nın Temellerinin Atılması.....	59

2.3. Toplumsal ve Kültürel Alandaki Gelişmeler	62
2.3.1.Soyadı Kanunu	63
2.3.2.Lakap ve Unvanların Kaldırıldığına Dair Kanun	67
2.3.3.Bazı Kisvelerin Giyilemeyeceğine Dair Kanun	68
2.3.4.Türk Dil Kurumu ve Dil Kurultayları	69
2.3.4.1.I.Türk Dil Kurultayı.....	72
2.3.4.2.II.Türk Dil Kurultayı.....	74
2.2.5.Muhacirler Meselesi ve İskân Kanunu	78
2.4.Eğitim Alanındaki Atılımlar.....	86
2.4.1.Halkevleri.....	86
2.4.2.Vilayet Köy Mektepleri.....	89
2.4.3.İnkılâp Enstitüsü.....	91
2.4.4.Devlet Konservatuvarı Yasası.....	93

3. BÖLÜM

TÜRK DIŞ POLİTİKASINDAKİ GELİŞMELERİN BASINDAKİ YANSIMALARI

3.1.Yeni Türk Devleti'nin Dış Politikasının Temelleri	95
3.1.1.Gerçekçilik.....	97
3.1.2.Tam Bağımsızlık.....	97
3.1.3.Barişçılık.....	97
3.1.4.Akılcılık.....	99
3.2.Balkan Antantı.....	99
3.2.1.Almanya ve İtalya'nın Yayılmacı Politikası	104
3.2.2.Balkan İtilafı Daimi Konseyi	105
3.3.Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ne Girmesi	107
3.4. Türkiye ile Sovyetler Birliği Arasındaki ilişkiler	108
3.4.1.Sovyetler Birliği ile 8 Milyon Dolarlık Kredi Anlaşması.	108

3.4.1.1.Sovyetler Birliği ile İmzalanan Kredi Anlaşması'nın T.B.M.M.'deki Tartışmaları.....	109
SONUÇ	110
KAYNAKLAR	112
EK:	
DIş ÜLKELERLE TELGRAFLAR	119

ÖNSÖZ

İnkılâp, bir devletin dayandığı temel ilkelerin ve toplum düzeninin ileriye dönük bir şekilde değiştirilmesi anlamına gelmektedir. İnkılâplarla, ulusun her yönden ilerlemesi amaçlanmıştır. Gazi Mustafa Kemal Atatürk, yaptığı inkılâpların temelini hep halka dayandırmaya çalışmış ve Osmanlı Devleti'nden kalan mevcut kurumları değiştirerek yerine, ulusu çağdaş uygarlık seviyesine çıkaracak yeni kurumlar açmayı hedeflemiştir. Ayrıca Türk inkılâplarıyla, içeride padişah ve halifeye, dışarıda ise işgalci güçlere karşı ulusal egemenlik ve bağımsızlık mücadelesi verilmeye çalışılmıştır.

1934 yılı Türk İnkılâbı açısından ayrı bir öneme sahiptir. Çünkü bu dönemde önemli adımlar atılmıştır. Demokratikleşme, hak ve özgürlüklerin yaygınlaşması adına Türk kadınına seçme ve seçilme hakkının verilmesi, Soyadı Kanunu gibi siyasi ve sosyal düzenlemeler bu yılda yapılmıştır. 1934 yılında T.B.M.M.'de milletvekilleri arasında görev dağılımlarının seçimle yapılması dönemin tek parti yönetiminin kendi içinde bir demokrasi nüvesi barındırdığının bir göstergesi olmuştur. Balkan Anlaşması yine bu yıl içerisinde gerçekleşmiştir. Bu anlaşmayla Balkanlar'ı, çıkabilecek muhtemel savaflara karşı uzak tutma hedeflenmiştir. Ayrıca bu yılda ekonomik alanda da önemli adımlar atılmıştır. Bu yılda Birinci Beş Yıllık Sanayileşme Planı'nın hazırlık çalışmalarına başlanmış ve 1934 yılından itibaren bu plan uygulamaya konulmuş ve aynı zamanda dünya ekonomik krizine karşı da önemli ve etkili bir çözüm olmuştur.

1934 yılı ulusal basınında dikkat çeken bir nokta da tek sesliliktir. Ülkede onca şey olmakta ve onca adımlar atılmakta ama tek bir eleştiri ifadesi görülmemiştir. Aynı zamanda ulusal basın, dönemin tek parti rejiminin aynası ve inkılâpların halka tanıtılmasında bir aracı işlevi görmüştür. Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün yurt içi gezilerinin her anını tüm basın, haber yapmış ve Ulu Önder, gittiği her yerde halk tarafından ağır hava şartlarına rağmen hep coşku ve tezahüratlarla karşılanmıştır.

Araştırmada “1934 yılı ulusal basında Atatürk ve Türk İnkılâbı” konusu incelenmiş ve araştırma kaynakları olarak, dönemin ulusal basında yer alan haberlerinden faydalanılmıştır. Bu haberler, konu ile ilgili kaynaklarla işlenerek bir metin ortaya konulmuştur. Radyonun olmadığı bir dönemde, hiç kuşkusuz gazeteler ve dergiler en önemli kitle iletişim araçlarıdır. Bu yılda ulusal basında yer alan gazeteler ve dergiler, dönemin belgeleri olduğundan bu kaynaklara özellikle yer verilmiştir.

Çalışmanın amacı,1934 yılı ulusal basında Türk İnkılâpları'nın mimarı olan Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün, halk tarafından ne kadar sevildiğini ve ilgi gördüğünü, Türk İnkılâpları'nın halk tarafından nasıl benimsendiğini ve ne kadar uygulandığını görmek ve ayrıca inkılâpların ülkeye neler kazandırdığını tespit etmektir.

Tez konusunun belirlenmesinde ve çalışmamın gerçekleştirilmesinde, görüş ve önerileriyle çok yakın ilgi ve desteğini gördüğüm Sayın Yrd. Doç. Dr. Savaş AÇIKKAYA' ya ve yüksek lisans öğrenimim boyunca tekrar öğrenmenin ve öğretmenin hevesini bana yaşatan değerli hocalarıma teşekkür ederim.

Hüseyin KORKMAZER

KISALTMALAR

a.g.e.	Adı geçen eser.
a.e.	Aynı eser
bkz.	Bakınız.
c.	Cilt.
ev.	Çeviren.
haz.	Hazırlayan.
s.	Sayfa.
S.	Sayı.
No.	Numara.
trc.	Tercüme.
vd.	ve devamı.
vb.	ve benzeri.
der.	Derleyen.
Ed.	Editör.
T.C.	Türkiye Cumhuriyeti
T.B.M.M.	Türkiye Büyük Millet Meclisi.
B.C.A.	Başbakanlık Cumhuriyet Arşivleri
C.H.F.	Cumhuriyet Halk Fırkası
S.S.C.B.	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nin son dönemleri savaşlarla geçmiştir. İtalya 29 Eylül 1911 tarihinde Osmanlı Devleti'ne savaş açtığını ilan etmiştir. Gazi Mustafa Kemal, “Gazeteci Şerif” takma adıyla 19 Ekim 1911 tarihinde İskenderiye'ye varmış ve Mısır'dan önce Tobruk'a, oradan da Derne'ye geçmiştir.

1912'de imzalanan Uşi Antlaşması'yla Osmanlı Devleti'nin Trablusgarp egemenliği sona ermiş ve Kuzey Afrika'daki siyasi varlığı son bulmuştur. Trablusgarp Savaşı, Gazi Mustafa Kemal ve arkadaşlarının düşman karşısında en zorlu şartlar altında, geçirdikleri ilk savaş stajı olmuştur. Bu savaşta Milli Mücadele'nin kahramanları, komutası altındaki askerlerle beraber bir olma, disiplini sağlama, otorite kurma, başkalarını ateş altında idare etme ve yokluklar içinde dayanma kabiliyetlerini denemişler ve bunu geliştirmişlerdir. Mustafa Kemal burada gösterdiği yararlılık nedeniyle Binbaşılığa terfi etmiştir.¹

Osmanlı Devleti, 1912-1913'te I. ve II. Balkan Savaşları'nı, akabinde 1914-1918 yılları arasında yapılan I. Dünya Savaşı'nda, İtilâf Devletleri'ne karşı İttifak Devletleri bloğunda yer almış ve savaş sonucunda İttifak Devletleri yenilmiştir. Savaş sonrasında Osmanlı Devleti İtilaf devletleriyle Mondros Ateşkes Antlaşması'nı imzalamıştır. Bu antlaşma, bağımsızlığı zedeleyici çok ağır maddeler içermiş ve Osmanlı Devleti topraklarının İtilaf Devletleri tarafından işgal edilmesine zemin hazırlamıştır. Yapılan bu işgaller, aynı zamanda vatanı kurtarma adına yeni bir mücadelenin habercisi olmuştur.

Gazi Mustafa Kemal, İstanbul'da bulunduğu sürede, diğer silah arkadaşları Kâzım Karabekir, Ali Fuat, Rauf ve İsmet Beylerle birlikte Şişli'de yaptıkları toplantılarda, vatanın içinde bulunduğu durum karşısında Türk Milleti'nin kurtuluş çarelerini aramışlardı. Vatanın kurtuluşunun ancak Anadolu'dan başlatılacak bir hareketle mümkün olacağı kanaatine varan bu kadro, bir fırsatını bulup tayinlerini

¹Kenan Olgun, “Türkiye’de Meşrutiyet Dönemleri” Atatürk İlkeleri Ve İnkılâp Tarihi-II (Ed. Cezmi Eraslan) Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını No: 3038, Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1988, 2013, No: 1988, s. 74.

Anadolu'ya yaptırtmanın yollarını aramışlardı. Mustafa Kemal ve arkadaşlarının Anadolu'ya geçme hazırlıkları sırasında istenilen fırsat doğmuş, Samsun ve çevresindeki asayişli sağlamak için Gazi Mustafa Kemal Paşa, 30 Nisan 1919'da askerî ve sivil yetkilerle Dokuzuncu Ordu Müfettişliği'ne tayin olunmuş ve bu durum yeni Türkiye Devleti'nin başlangıç hareketini doğurmuştur.²

Birinci Dünya Savaşı sonrasında yenik duruma düşen ve önemli oranda toprak ve nüfus kaybına uğrayan, Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihi mirası üzerinde Yeni Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur. Ankara Hükümeti'nin liderliğinde yürütülen Bağımsızlık Savaşı kazanılmış ve 24 Temmuz 1923'te Lozan Barış Antlaşması imzalanmıştır. Çeşitli cephelerde ve farklı devletlerle sürekli devam eden savaşlar devlet ekonomisini zayıflatmıştır. Bu durum karşısında Türk İstiklal Harbi'ni gerçekleştiren bir kadronun lideri olan Gazi Mustafa Kemal, ortaya çıkan problemleri yaptığı inkılâplarla aşmaya çalışmıştır.

Genç Türkiye Cumhuriyeti'nin, Atatürk'ün liderliğinde yaptığı İnkılâplarla çağdaş uygarlıklar seviyesine ulaşması ve batı dünyası ile entegre olması hedeflenmiştir. Bu amaçla birçok yenileşme kararları alınmış, siyasal, ekonomik toplumsal, kültürel ve eğitim alanında yapılan atılımlar, bir değişim ve dönüşüm aracı olarak kullanılmıştır. 1934 yılı içerisinde alınan kararlar, planlı ve sürekli olan bir inkılâp hareketinin devamı niteliğini taşımıştır. Toplumun sosyal ve kültürel hayatını düzenlemeye yönelik çıkarılan kanunlar ve yapılan çalışmalar, toplumu çağdaş medeniyetler üstüne çıkarma gayesiyle gerçekleştirilmiştir.

Türkiye, dış politikada ise antirevizyonist bir yönelim takip ederek komşuları ile iyi geçinmiş ve Balkanlardan savaşı uzak tutmanın yollarını aramıştır. Türkiye'nin takip ettiği barışçıl siyasetini güvenilir bulmayan yabancı devletler, zamanla Türkiye'nin bu konudaki ciddiyetini ve samimiyetini anlamış ve zamanla Türkiye'ye güvenmeye başlamışlardır. Atatürk, "yurtta sulh, cihanda sulh" ilkesiyle Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin dış politikada diğer devletlerle olan ilişkilerinin

²Nuri Köstüklü, "Mondros'tan Lozan'a Türkiye" Atatürk İlkeleri Ve İnkılâp Tarihi-II (Ed. Cezmi Eraslan) Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını No: 3038, Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1988, 2013, No: 1988, s. 130.

nasıl devam etmesi gerektiğini ortaya koymuştur. Türkiye'nin bulunduğu coğrafi konum, tarihsel süreç içinde sahip olduğu sosyal ve kültürel miras, dünyanın her tarafında ilgi ve odak olmasına yol açmıştır. Bu durum beraberinde olumsuzlukları da getirmiştir. Bu sebeple ortaya çıkabilecek olumsuzlukları hem engelleme hem de güçlü bir devlet olabilmek için dünya devletleri ile entegre olma amaçlanmıştır. Ayrıca çağdaşlaşma hedefi doğrultusunda bilgi, birikim ve kabiliyetlerin, ülkemize ve tüm insanlığa fayda sağlayacak şekilde kullanılması hedeflenmiştir.

1934 yılında yapılan yenilikler de Türk İnkılâbı açısından önemli olmuş ve bu yılda Türk kadınına seçme ve seçilme hakkının verilmesinin yanında Soyadı Kanun'un çıkarılması gibi siyasi ve toplumsal düzenlemeler yapılmıştır. Ayrıca 1934 yılında yapılan Balkan Antantı yine bu yıl içerisinde gerçekleşmiş ve bu anlaşma ile Türkiye'nin Balkanlar'da barışı korumaya yönelik çabası hâkim olmuştur. Dış politika alanında önemli bir adım olan bu antlaşma iç ve dış basında önemli yankı uyandırmıştır. Ekonomik alanda da bu yıl içerisinde önemli adımlar atılmış, fabrikalar kurulmuş ve Sovyet Rusya ile kredi anlaşması imzalanmıştır. İran Şahı Rıza Pehlevi'nin birkaç ay süren, Türkiye gezisi de yine bu yıl içerisinde gerçekleşmiştir. 2. Türk Dil Kurultayı da bu yıla damgasını vurmuştur. Tüm bu gelişmeler, bu yılın araştırılması gereğini ortaya koymaktadır. Bu çalışmada tarama ve analiz metotları kullanılmış olup, 1934 yılı ulusal basında yer alan haberlerden yola çıkarak, bu yılda Gazi Mustafa Kemal Atatürk ve inkılâpları ile Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin politikaları izlenmiştir. Bu çalışmada basın kaynakları yanında makale ve kitaplardan da yararlanılmıştır. Ayrıca bu metinde Mustafa Kemal, Soyadı Kanunu ile "Atatürk" soy adını alıncaya dek, isminin başında "Gazi" unvanı kullanılmıştır.

I.BÖLÜM

GAZİ MUSTAFA KEMAL'İN YURT GEZİLERİ, TELGRAFLARI, ÖNEMLİ GÖRÜŞMELERİ VE T.B.M.M.'DEKİ SÖYLEVİ

Bu bölümde Gazi Mustafa Kemal'in basına yansıyan yurtiçi gezilerine, telgraflarına, önemli görüşmelerine ve ayrıca meclis açılış konuşmasına yer verilmiştir.

1.1. GAZİ MUSTAFA KEMAL'İN YURT GEZİLERİ

1934 yılında Gazi Mustafa Kemal neredeyse bazı illere birkaç kere gitmiş, İran Şahı Pehlevi ile birlikte yurt içi gezileri yapmıştır. Bir hafta sürecek İç Anadolu gezisine Ocak ayının sonunda başlamıştır. Kırşehir, Yozgat, Kayseri ve Konya ile yol üzerindeki yerleşim yerlerine uğranmış ve sonra Ankara'ya dönmüştür. Sonra İç Anadolu'nun çeşitli yerlerine geziler yapılmıştır. Bu gezilerin ayrıntıları basına aşağıdaki şekilde yansımıştır.

1.1.1. Mustafa Kemal'in Kırşehir Gezisi

Gazi Mustafa Kemal, 31.1.1934 gecesi Çankaya'dan beraberindeki heyetle birlikte saat 1.40'ta Bâlâ istikametinden Kırşehir'e gitmek üzere hareket etmiştir. Gece saat 5.30'da Bâlâ'ya varmış ve orada 2 saat kalarak Hükümet ve Cumhuriyet Halk Fırkası temsilcileriyle görüşmüştür. Bâlâ'dan halkın coşkun tezahüratı arasında Kaman üstünden Kırşehir'e doğru seyahatlerine devam etmişlerdir. Yolculuğunu, yoğun kış şartları olmasına rağmen sürdürmeye devam ettirmiştir.³ Gazi Mustafa Kemal 16 saate yakın bir yolculuktan sonra 2 Şubat'ta Kırşehir'e varmıştır. Yine burada halkın coşkun tezahüratlarıyla karşılanmıştır. Cumhuriyet Gazetesi'ne göre, Halkın yoğun ilgisi ve bekleyişi Gazi Mustafa Kemal'in gelişiyle sevinç ve

³"Gazi, Kırşehir'e Geldi", **Hâkimiyet-i Milliye**, 2 Şubat 1934, s. 1; **Akşam**, 2 Şubat 1934, s. 1; **Zaman**, 2 Şubat 1934, s. 2.

mutluluğa dönüşmüştür.⁴ Gazi Mustafa Kemal, Kaman'da halkın coşkun sevinç gösterileri eşliğinde Kırşehir Valisi tarafından karşılanmış, Halk Fırkası Merkezi'ni ziyaret etmiş ve daha sonra Halk Fırkası temsilcileriyle temaslarda bulunmuştur. Gazi Mustafa Kemal geceyi vali konağında geçirmiştir. Burada Gazi Mustafa Kemal'in dinlenmesi için vali konakları veya konuk evleri tahsis edilmiştir. Gazi Mustafa Kemal'in Kırşehir gezisi yoğun kış şartlarında gerçekleşmiştir. Bütün gece Kırşehir ve civarına kar yağmış ve bu kar yağışına rağmen halk Gazi Mustafa Kemal'i karşılamak için hazırlıklar yapmıştır. Halk, O'nu büyük sevinç ve mutluluklarla karşılamıştır. Gazi Mustafa Kemal, 3 Şubat günü öğleden sonra saat 3.00'da Yerköy'e gitmek üzere şehirden ayrılmış ve sonra Kırşehir halkının samimî ve candan tezahüratlarıyla Yerköy'e uğurlanmıştır.⁵

Gazi Mustafa Kemal, 3 Şubat akşamı saat 21.30'da Yerköy'e varmıştır. Yozgat'ta vali ve alay kumandanı tarafından karşılanmış ve Yerköy'de halktan büyük bir ilgi görmüştür.⁶ Gazi Mustafa Kemal'in Yozgat gezisinde, Kırşehir gezisinden farklı olarak yalnız vali tarafından değil alay Komutan'ı tarafından da karşılandığını basından okumaktayız. O gece orada kalarak ertesi gün otomobille Yozgat'a seyahat etmesi planlanmıştır.⁷ 7 Şubat 1934 tarihli Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi'ndeki köşesinde Falih Rıfki, Gazi Mustafa Kemal'in Yerköy yolcuğu ile ilgili olarak özetle şunları ifade etmiştir: *"Akşam Kırşehir'e varabilmek için, Ankara'dan sabaha doğru yola çıkmak gerekiyordu. Yol, çok uzun değildir. Otomobil bu yolu (190 kilometrelik mesafeyi) üç buçuk saatte alabilir. Biz on beş buçuk saat süren çamur batağı, çukur, kar ve tipi arasında bu yolu geçtik. Gölbaşından sonra her yanı kaplayan kar tabakası, ancak çatıları fark edilen köy evleri. 1 Şubat günü Gazi'yi görmek için hiç bir güçlüğü aldirmeden bekleyen halk izsiz ve tipili platoların kar sağanağı içinde, bata çıka, emekleyen bu kafiye Asya bozkırlarındaki sefer heyetlerini andırıyordu. Kış mevsiminde tam altı ay, bu stepin kar ve çamur zindanı içinde ne büyük bir enerjiyi kollarından ve ayaklarından bağlayıp*

⁴"Kırşehir'de Gazi'ye Halk Yoğun İlgi Gösterdi.", **Cumhuriyet**, 3 Şubat 1934, s. 1; **Vakit**, 3 Şubat 1934, s. 2; **Akşam**, 3 Şubat 1934, s. 1; **Son Posta**, 3 Şubat 1934, s. 2.

⁵"Gazi'nin Kırşehir'de Temaslarda Bulundu.", **Hâkimiyet-i Milliye**, 4 Şubat 1934, s. 1; **Vakit**, 4 Şubat 1934, s. 2; **Akşam**, 4 Şubat 1934, s. 1; **Son Posta**, 4 Şubat 1934, s. 2.

⁶"Gazi Yerköy'e Geldi.", **Cumhuriyet**, 4 Şubat 1934, s. 1; **Vakit**, 4 Şubat 1934, s. 2; **Milliyet**, 4 Şubat 1934, s. 2.

⁷ **Hâkimiyet-i Milliye**, 5 Şubat 1934, s. 1.

*hapsettiğini düşünüyordum. Bu enerjiye hürriyet verecek olan demiryolu, yüz veya yüz elli kilometre şimalden geçiyor. Bilseniz, Gazi'yi kadınlı erkekli bütün halk nasıl kucakladı. Karı kendileri dökmüşler, çamur kendi kusurları imiş gibi, özür diliyorlardı. Hayır, siz ve biz, imparatorluğun çilesini çekiyoruz. Cumhuriyetin sizi kucaklamak için Ankara'dan uzanmış olan kolu, Yerköy'den geçiyor. Sizi pek yakın bir günde oraya 70 dakikada götüreceğiz olan şoseyi gene o döşeyecektir.”*⁸ Burada Gazi Mustafa Kemal, Osmanlı dönemine atıfta bulunarak ulaşım konusunda Osmanlı'yı olumsuz bir şekilde eleştirmiştir. Gazi Mustafa Kemal, o dönemde karayolunun bile ulaşım elverişli olmadığını, insanların çok zahmet çektiğini, bunun yanında demiryolu ağının da gelişmediğini fakat cumhuriyetle beraber bu ulaşım ağlarının (kara ve demiryolu) en kısa zamanda geliyeceğini halka müjdelemiştir. Yine burada Gazi Mustafa Kemal'in gezilerine, fiziki şartların müsait olmadığı durumlarda bile ısrarla devam ettiğini görmekteyiz. Yine bu ağır hava şartlarına rağmen halk, Gazi Mustafa Kemal'e büyük ilgi göstermiştir. Geziler basın tarafından büyük ilgi görmüş ve gezinin her aşaması basında yer bulmuştur.

1.1.2.Gazi Mustafa Kemal Yozgat'ta

Geceyi Yerköy İstasyonu'nda geçiren Gazi Mustafa Kemal'in 4 Şubat'ta Yozgat'ta olacağı planlanmıştır. Gazi Mustafa Kemal'i karşılamak üzere bir heyet Yerköy'e gitmiştir. Şehirde halk, Gazi Mustafa Kemal'i geceden beri heyecan ve sevinç içinde beklemiştir. Gazi Mustafa Kemal ve heyeti, geceyi Yerköy İstasyonu'nda tren vagonlarında geçirmişler ve aynı gün öğleden sonra Yerköy'den hareketle şehre varmışlardır. Belediye, Fırka, Halkevi Reis ve azalarıyla ve diğer teşekküllerin temsilcileriyle görüşmüştür.⁹ Gazi Mustafa Kemal, Yozgat'a yaklaşırken (soğuk havaya rağmen) şehre uzak bir yerde 150 atlı tarafından beklenmiş ve şehre geldiğinde de birçok kişinin tezahüratı ile karşılanmıştır.¹⁰ Bu sırada sevincinden ağlayanlar bile olmuştur. Gazi Mustafa Kemal doğrudan Hükümet

⁸Falih Rifki, “Gazi'nin Yerköy Yolculuğu”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 7 Şubat 1934, s. 1.

⁹“Gazi Geceyi Yerköy İstasyonu'nda Geçirdi.”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 4 Şubat 1934, s. 1; **Zaman**, 4 Şubat 1934, s. 2; **Milliyet**, 4 Şubat 1934, s. 2.

¹⁰“Halk, Yozgat'ta Gazi'ye Yoğun İlgi Gösterdi.”, **Cumhuriyet**, 4 Şubat, 1934, s. 1; **Akşam**, 4 Şubat 1934, s. 1; **Son Posta**, 4 Şubat 1934, s. 2.

Konağı'na teşrif etmiş ve bir müddet istirahatından sonra askerî heyet ile birlikte Cumhuriyet Halk Fırkasını, Halkevini, Belediyeyi ve liseyi ziyaret etmiştir. Gaz Mustafa Kemal 'in bu gezisinde bir eğitim kurumu olan liseyi de ziyaret etmesi çok dikkat çekici olmuştur. Müteakiben istirahati için tekrar Vali Konağı'na döndüğünde, konağın etrafı insanlarla dolmuş ve İnsanların sevinç ve tezahüratları devam etmiştir.¹¹

5 Şubat tarihli Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi'ne Gazi Mustafa Kemal'in yolculuğu şöyle yansımıştır: "*Gazi, 4 Şubat 16.30'da Yozgat'a teşrif ettiğinde halkın coşkun ve emsalsiz (gazetede Gazi Mustafa Kemal'in karşılığı "halkın emsalsiz tezahüratları" gibi gösterişli ifadelerle betimlenmiştir.) tezahüratıyla karşılandı. Yozgat tarihî bir gün yaşadı. Geceyi Vali Konağı'nda geçiren Gazi, şereflerine tertip edilen büyük fener alayını seyretmekle kalmadı ve ayrıca halkın arasına karışarak Yozgatlıların sevinç ve saadetlerini bir kat daha arttırmıştı.*"¹² Burada Gazi Mustafa Kemal güvenlik zafiyetinin yaşanma ihtimali olmasına rağmen yine de halkın içine girmiş, halkla iç içe olmuş ve halkın istek ve temennilerine yakından şahit olmuştur. Halkın sevincinin haberlere yansması ve görüşmelerin yoğunluğunun açıklanması dikkat çekicidir.

Gazi Mustafa Kemal'in karşılanmasında tertiplenen törende İlk Tedrisat Müfettişi Osman Turgut, Gazi Mustafa Kemal'e hitaben heyecanlı bir konuşma yapmıştır. Osman Turgut Bey'in alkışlanan nutkundan sonra Kahraman ve Kâzım Beyler de birer konuşma yaparak alkışlanmışlardır. Halkın bu içten sevgi ve saygı gösterisi Gazi Mustafa Kemal'i çok memnun etmiştir. Gazi Mustafa Kemal Yozgatlıların candan ve coşkulu tezahüratları içerisinde şehirde uzun süre kaldıktan sonra maiyetlerinde bulunan kişiler ile birlikte ertesi gün sabah saat 9.30'da Yerköy'e hareket etmişlerdir.¹³

¹¹"Gazi Yozgat'ta Temaslarda Bulundu.", **Hâkimiyet-i Milliye**, 4 Şubat 1934, s. 1; **Akşam**, 4 Şubat 1934, s. 1; **Son Posta**, 4 Şubat 1934, s. 2.

¹²"Gazi'nin Yozgat'a Geldi.", **Hâkimiyet-i Milliye**, 5 Şubat 1934, s. 1; **Cumhuriyet**, 5 Şubat 1934, s. 1; **Son Posta**, 5 Şubat 1934, s. 1; **Milliyet**, 5 Şubat 1934, s. 1.

¹³"Yozgat'ta Gazi'ye Karşılama Töreni Yapıldı.", **Hâkimiyet-i Milliye**, 5 Şubat 1934, s. 1; **Vakit**, 5 Şubat 1934, s. 1; **Milliyet**, 5 Şubat 1934, s. 1; **Cumhuriyet**, 5 Şubat 1934, s. 1.

1.1.2.1.Gazi Mustafa Kemal ‘in Yozgat Ziyareti’nin Değerlendirilmesi

Gazi Mustafa Kemal yurt gezilerinde sadece halkla iç içe olmamış, memleketin kalkınması ve gelişmesi için de planlamalar ve değerlendirmeler yapmıştır. Gazi Mustafa Kemal'in Yozgat'la ilgili değerlendirmeleri gazetelere şu şekilde yansımıştır; Gazi Mustafa Kemal burada buldukları sırada memleketin imar ve gelişmesi yolunda emir ve işaret buyurdıkları hususlara ait bir program yapmak üzere valinin reisliğinde genel meclis, belediye, halk fırkası ve halkevi azalarından mürekkep bir komisyon teşekkül etmiştir. Vilâyet Umumî Meclisi, dünkü toplantısında Gazi Mustafa Kemal'in memleketin gelişmesi hakkındaki emirlerini celsenin sonuna kadar ayakta müzakere etmiştir.¹⁴ Tüm bunlardan anlaşılmaktadır ki Gazi Mustafa Kemal gezilerini halkla içi içe olmak, onları dinleyerek sorunları yerinde incelemek ve ülkenin kalkınmasına katkıda bulunmak amacıyla yapmıştır.

1.1.3.Gazi Mustafa Kemal Kayseri’de

Gazi Mustafa Kemal'in İç Anadolu gezisinin üçüncü önemli durağı Kayseri olarak planlanmıştır. Haberin gazetelere yansımaları şu şekilde olmuştur: “*Gazi Mustafa Kemal'in Kayseri'ye teşrif buyuracakları haberi Kayserililer arasında sevinç ve heyecan uyandırdı. Kayseri coşkun tezahürat içinde çalkanmakta, istasyon caddesi halk ile doldu, şehir baştanbaşa donatıldı. Önceki geceden itibaren şehirde düzenlemeler yapıldı, halk sabahlara kadar istasyonda bekledi. Gazi Mustafa Kemal saat 18.20'de halkın candan tezahüratları arasında Kayseri'ye teşrif buyurdu ve Kayseri, halkın sevinç ve heyecanı içinde çalkanmaya devam etti.*”¹⁵ Basın, Gazi Mustafa Kemal'e halkın gösterdiği yoğun ilgiyi haber yapmıştır.

¹⁴“Gazi Yozgat'ta Değerlendirmelerde Bulundu.”, **Cumhuriyet**, 7 Şubat, 1934, s. 2; **Akşam**, 7 Şubat 1934, s. 2; **Son posta**, 7 Şubat 1934, s. 2; **Zaman**, 7 Şubat 1934, s. 2; **Hâkimiyet-i Milliye**, 7 Şubat 1934, s. 2.

¹⁵“Gazi Mustafa Kemal Kayseri'ye Teşrif Buyuracaklar.”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 5 Şubat 1934, s. 1; **Zaman**, 5 Şubat 1934, s. 1; **Akşam**, 5 Şubat 1934, s. 1.

Gazi Mustafa Kemal'i karşılamak üzere Kolordu Kumandanı ve Cumhuriyet Halk Fırkası Vilâyet İdare Heyeti Reisi, sabah treni ile Yerköy İstasyonu'na kadar gitmişlerdir. Gazi Mustafa Kemal'i uzun zamandır bekleyen Kayseri halkı, teşrif haberlerini duydukları andan itibaren akın akın istasyonun yolunu tutmuşlar ve halk istasyon binasını, istasyon meydanını ve çevresini doldurmuştur. Şehir baştanbaşa donatılarak, karşılama hazırlıkları yapılmıştır. Halk, Gazi Mustafa Kemal'i candan ve yürekten gelen sevgi ve alkışlar ile “Yaşa Gazi..” sesleriyle karşılamıştır. Gazi Mustafa Kemal trenden inince önüne koşanlara iltifat etmiş ve halkın heyecanlı tezahüratı arasında otomobiline binerek vali konağına teşrif etmiştir. Gece, Gazi Mustafa Kemal şerefine muazzam bir fener alayı düzenlenmiştir. Halk, Vilayet Konağı önünden samimi heyecan ve tezahüratlarla geçmiştir. Gazi Mustafa Kemal, istirahatından sonra Vali Konağı önünden geçen fener alayının sevinçli ve heyecanlı tezahüratı sırasında balkona çıkarak, gösterilen bağlılığı görmüş ve bu durumdan dolayı çok etkilenmiş olduğunu ifade etmiştir. Gazi Mustafa Kemal daha sonra Kayseri' de Hitit Müzesi'ni de gezmiştir.¹⁶ Gazi Mustafa Kemal'in buradaki gezisi diğer illere göre daha kapsamlı planlanmış ve planlandığı gibi de gerçekleştirilmiştir. Düzenlenen tören, ihtişamlı bir fener alayı ve karşılama, halkın yoğun ilgisi, Hitit Müzesi'nin gezilmesi bunun göstergesidir.

Gazi Mustafa Kemal, Kayseri'de yetkililerle görüşmüş ve memleketin gelişimi için yatırımlar yapmak üzere çeşitli görüşmeler yapmıştır. Daha sonra halkla buluşmuş, tarihi mekânları ve müzeleri gezmiştir. Burada bir gün kaldıktan sonra Niğde'ye yola çıkmıştır.

1.1.4.Gazi Mustafa Kemal Niğde'de

Gazi Mustafa Kemal, trenle başladığı yolculuğunu yine trenle sürdürmüştür. Her gittiği yerde olduğu gibi burada da halk, istasyonlara akın etmiş ve onun gelmesini dört gözle beklemiştir. Bu bekleyiş, 7 Şubat 1934 tarihli Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi'nde Gazi Mustafa Kemal'in, Niğde İstasyonu'nda halkın coşkulu tezahüratıyla karşılandığı sonra şehir merkezine hareket ettiği, Gazi Mustafa

¹⁶“Halk, Kayseri'de Gazi'yi Candan Karşıladi.”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 6 Şubat 1934, s. 1; **Cumhuriyet**, 6 Şubat 1934, s. 1; **Son Posta**, 6 Şubat 1934, s. 1; **Milliyet**, 6 Şubat 1934, s. 1.

Kemal'e Halkevi'nde akşam yemeği verildiği, daha sonra oradan istasyona gittiği ve geceyi trende geçirdiği ve ertesi gün şehri yine ziyaret ettiği ve oradan yol üzerinde bulunan Çiftehan Kaplıcası'nı gezdiği ve sonra Ereğli'ye(Konya) hareket ettiği haberi verilmiştir.¹⁷ Gazi Mustafa Kemal'in Niğde gezisinde halkın yoğun ilgisiyle karşılaşılmıştır. Ayrıca yöresel mekânlar da ziyaret edilmiştir.

1.1.5.Gazi Mustafa Kemal Konya'da

Gazi Mustafa Kemal, plana göre 6 Şubat öğleden sonra Konya'ya teşrif buyuracaklardı. Vali, Ordu Müfettişi İzzettin, Kolordu Kumandanı Cemil Cahit Paşalarla, Cumhuriyet Halk Fırkası, Vilâyet İdare Heyeti ve Belediye Reisi Şevki Beyler Gazi Mustafa Kemal'i karşılamak üzere Çumra'ya hareket etmişlerdir. Konya Halkı, Sevgili Gazi'sine kavuşacağından dolayı sevinç içindeydi. Planlandığı üzere Gazi Mustafa Kemal 6 Şubat'ta şehre teşrif buyurmuştur. Halk, istasyonda bulunan lokomotiflerin düdüklarını çalarak Gazi Mustafa Kemal'i sevinç tezahüratı ve alkışlar arasında karşılamıştır.¹⁸

Gazi Mustafa Kemal, Konya'da Ordu Müfettişliği, Vilâyet Halk Fırkası ve Kolordu Dairesi'ni ziyaret etmiş ve akşamüzeri Konya'daki evine gitmiştir. Bu esnada halk yine Gazi'yi selâmlamak ve ona sevgilerini göstermek için evinin önünde toplanmış ve sonra coşkulu tezahürat yapmıştır.¹⁹ Gazi Mustafa Kemal, halkın sevinç tezahüratı ve alkışları arasında köşküne gidip bir müddet istirahat ettikten sonra Ordu Müfettişliği'ni, Hükümet Binasını, C. H. Fırkası'nı, Belediyeyi, Kolordu'yu ziyaret etmiş ve sonra müteakiben köşküne dönmüştür. Konya halkı sevinç içinde şehrin her tarafını bayraklarla donatmıştır.²⁰ Gazi Mustafa Kemal burada görüşmelerini tamamladıktan sonra saat 22.30'da Konya'dan Ankara'ya

¹⁷“Gazi Mustafa Kemal, Niğde İstasyonu'nda Coşkulu Karşılandı.”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 7 Şubat 1934, s. 1; **Zaman**, 7 Şubat 1934, s. 1; **Milliyet**, 7 Şubat 1934, s. 1.

¹⁸“Halk, Gazi Mustafa Kemal'i Sevinç Tezahüratı Ve Alkışlar Arasında Karşıladı.”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 7 Şubat 1934, s. 1; **Zaman**, 7 Şubat 1934, s. 1; **Milliyet**, 7 Şubat 1934, s. 1.

¹⁹“Gazi Mustafa Kemal, Konya'ya Geldi.”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 8 Şubat 1934, s. 1; **Vakit**, 8 Şubat 1934, s. 1; **Son Posta**, 8 Şubat 1934, s. 1; **Milliyet**, 8 Şubat 1934, s. 1.

²⁰“Konya Halkı, Sevinç İçinde Şehri Bayraklarla Donattı.”, **Cumhuriyet**, 8 Şubat, 1934, s. 2; **Akşam**, 8 Şubat 1934, s. 2; **Zaman**, 8 Şubat 1934, s. 2.

hareket etmiştir.²¹ Konya Anadolu'nun önemli diğeri bir şehridir ve burada yatırımlar planlanmaktadır. Gazi Mustafa Kemal burada da kalabalık bir heyet tarafından karşılanmıştır. Bu gezide de halkla iç içe olunmuş, denetlemeler yapılmış, sorunlar yerinde görülmüştür.

1.1.6. Gazi Mustafa Kemal'in Ankara'ya Dönüşü

Gazi Mustafa Kemal bir hafta evvel çıkmış oldukları seyahatten 7 Şubat saat 16.00'da Eskişehir üzerinden trenle Ankara'ya varmıştır. Vali Nevzat Bey Gazi Mustafa Kemal'i Polatlı'da karşılarken İsmet Paşa'da Gazi Mustafa Kemal'i istasyonda karşılamıştır. Gazi Mustafa Kemal, karşılama merasimi istememesine rağmen yine de istasyonda vekiller, mebuslar, erkânı mülkiye, askeriye ve büyük bir halk kitlesi hazır bulunmuştur.²² Gazi Mustafa Kemal trenden indikten sonra vekillerin ve karşılamaya gelenlerin hatırlarını sorduktan sonra İsmet Paşa'yla birlikte bir otomobile binerek Çankaya'ya gitmişlerdir.²³ Burada Gazi Mustafa Kemal Ankara'ya dönüşünde istasyonda devlet erkânı tarafından karşılanmıştır. Ayrıca burada halkın Gazi Mustafa Kemal'e bir lider olarak çok değer verdiğine ve onu sahiplendiğine şahit olmaktadır.

1.1.7. Gazi Mustafa Kemal'in İzmir Gezisi

Gazi Mustafa Kemal hem askerî manevraları izlemek hem de ilk kez düzenlenen çocuk balosuna katılmak üzere 9 Nisan 1934'te İzmir'e gitmiştir. 10 Nisan'da İzmir'den Selçuk'a ve oradan Kuşadası'na geçerek tekrar İzmir'e dönmüştür. 11 Nisan'da Seferihisar ve Bornova'yı da ziyaret etmiştir. 12 Nisan'da İzmir Palas'taki çocuk balosuna katılmıştır. 13 Nisan'da ise İzmir'den ayrılmıştır. Gazi Mustafa Kemal'in bu gezisi 7 Nisan 1934 tarihli Akşam Gazetesi'nde, Gazi Mustafa Kemal'in İzmir'e hareket edeceği ve seyahatlerinin yaklaşık bir hafta kadar

²¹Gazi Mustafa Kemal Ankara'ya Hareket Etti.”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 8 Şubat 1934, s. 1; **Vakit**, 8 Şubat 1934, s. 1; **Son Posta**, 8 Şubat 1934, s. 1; **Cumhuriyet**, 8 Şubat 1934, s. 1.

²²“Gazi Mustafa Kemal Ankara'ya Vardı.”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 8 Şubat 1934, s. 1; **Vakit**, 8 Şubat 1934, s. 1; **Son Posta**, 8 Şubat 1934, s. 1; **Cumhuriyet**, 8 Şubat 1934, s. 1.

²³“Gazi, İsmet Paşa'yla Çankaya'ya Gitti.”, **Cumhuriyet**, 8 Şubat, 1934, s. 2; **Zaman**, 8 Şubat 1934, s. 2; **Milliyet**, 8 Şubat 1934, s. 2; **Akşam**, 8 Şubat 1934, s. 1.

süreceği ve heyette ordu müfettişi İzzettin Paşa, Kılıç Ali, Salih (Bozüyük), Nuri (Elâziz) beylerle Samsun Mebusu Kâzım Paşa'nın da bulunacağı ve Gazi Mustafa Kemal'in İzmir'den sonra diğer bazı yerleri de ziyaret edeceği haber edilmiştir. Gazi Mustafa Kemal'i istasyonda, Büyük Millet Meclisi Reisi Kâzım Bey, Başvekil İsmet Paşa, Erkânı Harbiye-i Umumiye Reisi Fevzi Paşalar, vekiller, mebuslar ve askerler ile çok kalabalık bir halk karşılamıştır. Burada askeri kıtayı teftiş ettikten sonra kara kıtaları ile uçaklar tarafından yapılan müşterek tatbikatta bulunmuştur.²⁴ Gazi Mustafa Kemal, diğer yerlerin ziyaret amacından farklı olarak, burada bir çocuk balosunun davetine icabet etmiştir. Gazi Mustafa Kemal'in çocukları kırmadığına ve onlara ne kadar çok değer verdiğine şahit olmaktayız. Ayrıca burada askeri kıtayı da denetlemiş ve tatbikata katılmıştır.

1.1.8.Gazi Mustafa Kemal Seferihisar ve Bornova'da

Gazi Mustafa Kemal, 11 Nisan sabah saat 09.00'da otomobille hareket ederek İzmir civarında Seferihisar'ın Sığacık limanına kadar bir gezinti yapmıştır. Oradan Bornova'ya varmış sonra 16.30'da İzmir'e geri dönmüştür. Geçtikleri yerlerde köyler bayraklarla süslenmiştir. Yüzlerinde derin bağlılık ve şükran duyguları okunan köylüler, yolları doldurarak Gazi Mustafa Kemal'i selamlamışlardır. Gazi Mustafa Kemal, Seferihisar'da halkı selamlamış ve halkın hatırlarını sorduktan sonra zabıt yurdunu ziyaret etmiş ve öğle yemeğini orada yemiştir. Yemek esnasında yurt önünden ayrılmayan halk, hep bir ağızdan millî şarkılar okuyarak sevinçlerini göstermişlerdir. Bornova'da da manzara pek göz alıcı olmuştur. Bornova'ya Gazi Mustafa Kemal'in geleceğini duyan halk, geçecekleri yolların iki tarafını doldurmuş ve Gazi Mustafa Kemal'i o halde beklemişlerdir. Otomobilinden inen Gazi Mustafa Kemal, vatandaş kitlesinin içine karışarak yürümüş ve herkese ayrı ayrı iltifatta bulunmuştur. Görüşmeler yaptıktan sonra bir müddet zabıt yurdunda istirahat etmiştir. Daha sonra halkın heyecanlı tezahüratları içinde Bornova'dan ayrılmıştır.²⁵ Burada Gazi Mustafa Kemal'in mütevazı kişiliği ve

²⁴“Gazi Mustafa Kemal, 7 Nisan'da İzmir'e Hareket Edecek!”, **Akşam**, 7 Nisan 1934, s. 1; **Vakit** 7 Nisan 1934, s. 1; **Cumhuriyet**, 7 Nisan 1934, s. 1; **Zaman**, 7 Nisan 1934, s. 1.

²⁵“Gazi Mustafa Kemal Seferihisar ve Bornova'yı Ziyaret Etti.”, **Akşam**, 12 Nisan 1934, s. 2; **Cumhuriyet**,

sıcakkanlılığı bir kez daha ortaya çıkmaktadır. Halkın içine karışmaktan çekinmemekte, onların sorunlarını dinlemekte ve çözüm bulmaktadır. Ayrıca ayırım gözetmeksizin insanlara iltifatlarda bulunmaktadır.

1.1.9.Gazi Mustafa Kemal Balıkesir’de

Gazi Mustafa Kemal, yurdun bazı yerlerini defalarca dolaşmış, Balıkesir’e de birçok defa gitmiştir. Buraya 6. ziyareti, 15 Nisan 1934 ile 16 Nisan 1934 arasına rastlamaktadır. Gazi Mustafa Kemal, geceyi Edremit'te geçirdikten sonra 15 Nisan 1934 Pazar günü Balıkesir’e gelmiştir. Gazi Mustafa Kemal, burada halkla konuşmalar yapmış ve halkın coşkun tezahüratlarıyla karşılaşmıştır. Daha sonra Gazi Mustafa Kemal Garnizon kıta’sını da teftiş ederek Balıkesir’den Ankara'ya hareket etmiştir.²⁶

Gazi Mustafa Kemal, 24 Haziran 1934 Pazar günü misafiri İran Şahı Rıza Pehlevi ile birlikte Balıkesir’e gelmiştir. Halk iki devlet reisini büyük coşkuyla karşılamışlardır. Burada askeri kıtayı teftiş etmişler ve sonra Muallim Mektebi’ni ve Halkevi’ni ziyaret etmişlerdir. Burada temaslarını bitirdikten sonra iki devlet reisi, Balıkesir’den otomobil ile Çanakkale’ye hareket etmişlerdir.²⁷ Görüldüğü gibi Gazi Mustafa Kemal, Balıkesir’e birçok defa ziyarette bulunmuş, dış ülke temsilcisi devlet başkanı Pehlevi’yi de buraya götürmüş, birlikte askeri kıta yanında ve eğitim kurumlarını da ziyaret etmişlerdir. Bu ziyaret, İran Şahı Pehlevi’nin, Türkiye’nin askeri donanımını ve eğitim alanındaki atılımlarını yerinde görmesi açısından çok önem arz etmektedir.

1.1.10.Gazi Mustafa Kemal İstanbul’da

Gazi Mustafa Kemal trenle Ankara’dan İstanbul’a doğru yola çıkmıştır. 01 Mayıs 1934’te saat 24.30’da Haydarpaşa’ya sonra oradan saat 01.00’da Dolmabahçe

12 Nisan 1934, s. 1; **Zaman**, 12 Nisan 1934, s. 1; **Milliyet**, 12 Nisan 1934, s. 1.

²⁶“Gazi Mustafa Kemal Balıkesir’e Geldi.”, **Cumhuriyet**, 16 Nisan 1934, s. 1; **Son Posta**, 16 Nisan 1934, s. 1; **Milliyet**, 16 Nisan 1934, s. 1.

²⁷“Gazi Mustafa Kemal, Rıza Pehlevi ile Birlikte Balıkesir’e Geldi.”, **Akşam**, 25 Haziran 1934, s. 1; **Vakit**, 25 Haziran 1934, s. 1; **Zaman**, 25 Haziran 1934, s. 1.

Sarayı'na varmıştır. Gazi Mustafa Kemal'in refakatlerinde İsmet Paşa, Salih ve Neşet Ömer Beyler de bulunmuştur. Gazi Mustafa Kemal ertesi gün motorla boğazda gezinti yapmıştır. Sonra Eyüp'te Kemaleddin Sami Paşa ile Derviş Paşa'nın kabirlerini ziyaret etmiştir. Saat 19.00' da Dolmabahçe Sarayı'na varmış ve burada İsmet Paşa, Ali Fuat Paşa, Şükrü Naili Paşa, Nuri, Salih, Fuat, Kılıç Ali, Yunus Nadi, Necmettin Sadak, Yahya Kemal (Beyatlı), Recep Zühtü, Hacı Mehmet ve Fuat (Köprülüzâde) Beylerle görüşmüştür.²⁸ Gazi Mustafa Kemal'in İstanbul'a ayrı bir ilgisi olduğu anlaşılmaktadır. Birçok defa boğaz gezisi yapması bunun göstergesidir. Gazi Mustafa Kemal gittiği her yerde yöneticileri kabul etmiş ve onları dinlemiştir. Görüşmelerinin her anı basın tarafından kaydedilmiştir.

1.1.11.Gazi Mustafa Kemal Yalova ve Bursa'da

Gazi Mustafa Kemal'in, 2 Mayıs 1934'te saat 17.00' da Dolmabahçe Sarayı'ndan Kalamış Vapuru'yla Yalova'ya hareket etmiş saat 19.10'da Yalova'ya varmıştır. Oradan kaplıcaya gitmiştir. Burada İsmet Paşa, Nuri, Salih, Recep Zühtü ve (İstanbul Valisi) Muhittin Beylerle görüşmüştür.²⁹ Gazi Mustafa Kemal saat sekizde Başvekil İsmet Paşa'yla Yalova'dan otomobile Orhangazi ve Gemlik üzerinden Bursa'ya varmıştır. Orhangazi, Gemlik ve Bursa'da halkın yoğun ilgisiyle karşılaşmıştır.³⁰ Sonra tekrar Yalova'ya hareket etmiştir. Saat 16.00' da Yalova'ya varmış, burada İsmet Paşa, A. Hikmet Paşa, Nuri, Salih, Recep Zühtü ve Muhittin Beylerle görüşmüştür.³¹

Gazi Mustafa Kemal, 4 Mayıs 1934'te Yalova'dan Kalamış Vapuru'yla hareket ederek 16.30'da Derince'ye varmıştır. Sonra trenle Derince'den Ankara'ya hareket etmiştir. Ankara'da İsmet Paşa, Nuri, Salih, Recep Zühtü ve Kılıç Ali

²⁸“Gazi Mustafa Kemal trenle Ankara'dan İstanbul'a Geldi.”, **Akşam**, 2 Mayıs 1934, s. 2; **Cumhuriyet**, 2 Mayıs 1934, s. 1; **Son Posta**, 2 Mayıs 1934, s. 1; **Milliyet**, 2 Mayıs 1934, s. 1.

²⁹“Gazi Dolmabahçe'den Yalova'ya Hareket Etti.”, **Akşam**, 3 Mayıs 1934, s. 2; **Cumhuriyet**, 3 Mayıs 1934, s. 1; **Zaman**, 3 Mayıs 1934, s. 1; **Milliyet**, 1934, s. 1.

³⁰“Gazi Bursa'ya Vardı.”, **Akşam**, 5 Mayıs 1934, s. 2; **Zaman**, 5 Mayıs 1934, s. 1; **Son Posta**, 5 Mayıs 1934, s. 1; **Milliyet**, 5 Mayıs 1934, s. 1.

³¹“Gazi Tekrar Yalova'ya Geldi.”, **Akşam**, 6 Mayıs 1934, s. 2.; **Cumhuriyet**, 7 Nisan 1934, s. 1.

Beylerle görüşmüştür.³² Gazi Mustafa Kemal'in 3 gün süren bu yolculuğunun kısa olmasının sebebi, İran Şahı'nın yakın bir zamanda Türkiye'yi ziyaret edecek olmasıdır. Gazi Mustafa Kemal burada da halkın yoğun ilgisiyle karşılaşmış ve sonra devlet erkânını ziyaret etmiştir.

1.1.13.Gazi Mustafa Kemal Yeniden İstanbul'da

1934'te İstanbul'a ilk gelişinde dört gün kalan Gazi Mustafa Kemal, ilk ziyaretini Kurtuluş Savaşı Komutanlarından Kemalettîn Sami ve Derviş Paşaların kabirlerine yapmıştır. İkinci günü Yalova'da geçirdikten sonra, üçüncü gün Bursa'ya günübürlük bir ziyaret yapmıştır. Sonra Yalova'dan hareketle Ankara'ya gitmiştir. Gazi Mustafa Kemal İstanbul'a ikinci gelişinde İran Şah'ı Rıza Pehlevi'yle birlikte gelmiştir. 1934'te İstanbul'a üçüncü gelişinde oradan Yalova'ya geçen Gazi Mustafa Kemal burada dil çalışmaları ve dil kurultayı hazırlıkları ile meşgul olmuştur. 18 Ağustos'ta İstanbul'da başlayan II. Dil Kurultayı toplantılarına altı gün boyunca iştirak etmiştir. Sonra İstanbul'da kaldığı süre içerisinde ziyaretlerini ve kabullerini sürdürmüştür. Türkiye'nin Milletler Cemiyeti üyeliği haberini İstanbul'dan ayrılmadan önce öğrenmiştir. Gazi Mustafa Kemal'in 19 Temmuz 1934 - 20 Eylül 1934 tarihleri arasında İstanbul'a yaptığı gezi on beşinci ziyareti olmuştur. Bu tarihler arasında çeşitli görüşmeleri ve yakın yerlere ziyaretleri olmuş sonra Yalova'ya dönmüştür. 30 Temmuz 1934'te Dolmabahçe'de Dil işleri ve Dil Kurultay'ının hazırlıkları ile meşgul olmuştur. Sonra Ertuğrul Yatı ile Çanakkale'ye hareket etmiştir.³³ Haberde görüldüğü üzere Gazi Mustafa Kemal defalarca İstanbul'a gitmiştir. Dil Kurultayını burada toplamış ve Kurultay çalışmalarına önem vermiştir. Kendisi de bizzat çalışmalara katılmıştır. Burada İran Şah'ı Rıza Pehlevi'nin ülkemizi ziyaretine Gazi Mustafa Kemal'in ve ulusal basının büyük önem verdiğini görmekteyiz. Ayrıca gezisinde Kurtuluş Savaşı'nda görev almış bazı komutanların kabirlerini de ziyaret etmesi vefa örneği açısından dikkat çekicidir.

³²“Gazi, Trenle Ankara'ya Hareket Etti.”, **Akşam**, 7 Mayıs 1934, s. 2; **Vakit**, 7 Mayıs 1934, s. 1; **Hâkimiyeti Milliye**, 7 Mayıs 1934, s. 1; **Milliyet**, 7 Mayıs 1934, s. 1.

³³“Gazi, Dil Kurultayına Katıldı.”, **Hâkimiyeti Milliye**, 31 Temmuz 1934, s. 2; **Akşam**, 3 Mayıs 1934, s. 2; **Cumhuriyet**, 3 Mayıs 1934, s. 1; **Son Posta**, 3 Mayıs 1934, s. 1;

1.1.14.Gazi Mustafa Kemal Çanakkale’de Ve Yeniden Yalova’da

Gazi Mustafa Kemal, 1 Ağustos 1934’te Ertuğrul Yatı ile saat 10.00’da Çanakkale önüne demir atmıştır. Burada çeşitli yerlere ziyaret ve görüşmeler yaptıktan sonra buradan 13.30’da hareket ederek gece 01.30’da tekrar Yalova’ya gelmiştir.³⁴

18 Ağustos 1934 tarihli Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi’nde, Gazi Mustafa Kemal’in İkinci Dil Kurultayı’nın altı toplantısına da katıldığı, kurultayda dil karşılaştırmalarının yapıldığı, gramer ıstılah, filoloji ve bütçe komisyonu raporlarının okunduğu ve daha sonra müzikanın ve koro heyetinin birlikte söyledikleri kurultay marşını dinleyerek, kurultayın sona erdiği haberi yer almıştır.³⁵ Burada Gazi Mustafa Kemal’in dil kurultayının tüm toplantılarına katılması, bir milletin temel kültür ögesi olan dil’e ne kadar çok önem verdiğini göstermektedir. Kurultayda birçok konunun ele alınması da kurultayın birçok amaç doğrultusunda yapıldığını göstermektedir.

1.2.GAZİ MUSTAFA KEMAL’İN TELGRAFLARI

1.2.1.ÜLKE İÇİ TELGRAFLARI

Gazi Mustafa Kemal yabancı devlet adamlarına ve misyon şeflerine çok önem vermiş onlarla telefonda görüşmüş ve onlara telgraflar çekmiştir. Ülke içinde de çeşitli görüşmeler yapmış, belirli gün ve haftaların önemine istinaden çeşitli kurum ve kuruluşlara kutlama telgrafları göndermiştir.

Gazi Mustafa Kemal’in yeni yıl nedeniyle Anadolu Ajansı aracılığıyla devletin resmi ve sivil heyetine gönderdiği bir kutlama telgrafında:

“Riyaseticumhur Umumî Kâtipliğinden: Reisicumhur Hazretleri yeni yılı kutlamak vesilesi ile meb’us ve vali beyefendiler, Belediye ve C. H. Fırkası reisleri, profesörler ve halk tarafından gönderilmiş olup haklarındaki derin sevgi ve saygıyı

³⁴“Gazi Ertuğrul Yatı ile Çanakkale’ye Geldi.”, **Cumhuriyet**,3Ağustos 1934,s. 2; **Zaman**, 3 Ağustos 1934, s. 2; **Vakit**, 3 Ağustos 1934, s. 2.

³⁵“Gazi Kurultayın Tüm Toplantılarına Katıldı.”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 24 Ağustos 1934, s. 1; **Akşam**, 24 Ağustos 1934, s. 2; **Cumhuriyet**, 24 Ağustos 1934, s. 1; **Son Posta**, 24 Ağustos 1934, s. 1;

*gösteren telgraf yazılarından çok mütehassıs olduklarını, yeni yılın da büyük milletimizin yükseliş ve ilerleyiş yolundaki savaşlarında muvaffakiyetler dolu geçmesini dilediklerinin bildirilmesine Anadolu Ajansını tavsiye buyurmuşlardır.*³⁶ demiştir. Burada Gazi Mustafa Kemal'in mutlu günlerini halkıyla paylaştığını ve onlara değer verdiğini görmekteyiz. Bu dönemde de Anadolu Ajansı, haberleri doğru, güvenilir ve hızlı bir şekilde halka ulaştırmaya devam etmiştir.

Gazi Mustafa Kemal basına önem vermiş ve bir gazetenin önemli gününde bile ona kutlama telgrafi göndermeyi ihmal etmemiştir. Gazi Mustafa Kemal Cumhuriyet Gazetesi'nin kuruluşunun onuncu yıl dönümü dolayısıyla Cumhuriyet Gazetesi'ne bir kutlama telgrafi göndermiştir.

(16. V. 1934)

Yunus Nadi Beyefendi,

Muğla Mebusu ve Cumhuriyet Gazetesi Başmuharriri, İstanbul.

Gazetenizin onuncu yıldönümünü idrak etmesinden memnun oldum. Muvaffakiyet temenni ederim.

*Gazi Mustafa Kemal*³⁷

Gazi Mustafa Kemal, yapılan sosyal ve ekonomik gelişmeleri desteklemiş ve bu amaçla yapılan çalışmaları takip etmiştir. İzmir Fuarı'nın açılmasıyla ilgili olarak İsmet Paşa tarafından Gazi Mustafa Kemal'e telgraf çekilmiş ve Gazi Mustafa Kemal de cevaben İsmet Paşa'ya aşağıdaki telgrafi göndermiştir:

(29. VIII. 1934)

Başvekil İsmet Paşa Hazretlerine, İzmir

İzmir'de açılan budunlar arası panayırın açılışı ve bunu açanın yüksek duygularını kavrayan telgraf yazını seninle beraber üzerinde bulunduğum Kocatepe hatırasını anan yüzlerce Türk gençliği içinde okudum. 26 Ağustos, Türk budunu için her yıl yepyeni kazançlar verimi olacaktır. Bu kısa sözün kendisi sen olacaksın. Bu inançla bu yazılar yazıldı.

*Gazi Mustafa Kemal*³⁸

³⁶“Gazi, Resmi ve Sivil Heyete Telgraf Gönderdi.”, **Cumhuriyet**, 1 Ocak 1934, s. 4; **Zaman**, 1 Ocak 1934, s. 2; **Vakit**, 1 Ocak 1934, s. 2; **Akşam**, 1 Ocak 1934, s. 1.

³⁷“Gazi, Cumhuriyet Gazetesi'ne Kutlama Telgrafi Gönderdi.”, **Cumhuriyet**, 17 Temmuz 1934, s. 1; **Hâkimiyet-i Milliye**, 17 Temmuz 1934, s. 1; **Vakit**, 1 Ocak 1934, s. 2.

³⁸“Gazi, İsmet Paşa'ya Telgrafi Gönderdi.”, **Aynı Tarihi**, 1934, sayı: 9, s. 56; **Cumhuriyet**, 30 Ağustos 1934, s. 1; **Milliyet**, 30 Ağustos 1934, s. 1; **Hâkimiyet-i Milliye**, 30 Ağustos 1934, s. 1.

Gazi Mustafa Kemal, teknik bir sınıfa mensup ve teknolojinin gözbebeği olan mühendisleri de hatırlamış, temennilerde bulunmuş ve değer verildiğini göstermesi açısından onlara bir telgraf göndermiştir.

(8. XII. 1934)

Bayındırlık Bakanı Çetinkaya'ya,

Değerli Türk mühendisleri arkadaşlarımızın, bildirdiğiniz temiz duygularından dolayı duyduğum kıvancın büyük olduğunu bildiririm. Kendileri için bugüne kadar olduğu gibi bundan böyle de büyük işler başarmalarını dilerim.

*Gazi Mustafa Kemal*³⁹

Gazi Mustafa Kemal, Başbakan İsmet Paşa'ya İnönü Meydan Savaşları'nda göstermiş olduğu başarısından dolayı "İnönü" soy adını tevcih etmiş ve kendisine bir telgraf göndermiştir.

Başvekâlete,

(26. XII. 1934)

Başvekil İsmet Paşa Hazretlerinin, inkılâp tarihimizin ilk şerefli ve parlak sahifesi olan İnönü Meydan Muharebeleri'nin Başkahramanı olmuş bulunması itibarı ile soyadı kanunu icabı olarak alacağı aile isminin İnönü olmasını çok yerinde bulduğumdan kendilerine bu soyadını tevcih ettiğimi bildiririm.

*Gazi Mustafa Kemal Atatürk*⁴⁰

1.2.2.DIŞ ÜLKELERLE TELGRAFLAR

Gazi Mustafa Kemal yurt dışındaki birçok devlet adamına telgraflar çekmiştir. Çektiği telgraflarla devletlerin, önemli kişilerin acı ve mutlu günlerini paylaşmayı ihmal etmemiştir. Bu durum ise ülkeler arası dostluğun gelişmesi adına önemli bir rol oynamıştır.

Gazi Mustafa Kemal'in dünyadaki gelişmeleri yakından takip ettiği, değişik ülkelere çektiği telgraflardan anlaşılmaktadır. Dünya ülkelerinin liderleriyle ve bu

³⁹“Gazi, Bakan Çetinkaya'ya Telgraf Gönderdi.”, **Cumhuriyet**, 9 Aralık 1934, s. 1; **Hâkimiyet-i Milliye**, 9 Aralık 1934, s. 1; **Zaman**, 9 Aralık 1934, s. 1

⁴⁰“Gazi, İsmet Paşa'ya İnönü Soy adını Tevcih Etti.”, **Ayn Tarihi**, 1934, Sa:12, s. 42; **Cumhuriyet**, 27 Aralık 1934, s. 1; **Hâkimiyet-i Milliye**, 27 Aralık 1934, s. 1; **Akşam**, 27 Aralık 1934, s. 1.

Ülkelerin devlet adamlarıyla haberlemi, onların mutlu günlerini kutlam ve ac günlerinde ise onlara taziyelerini iletmitir. Tüm bu gelişmeler, her zaman dünya ile i içe olan, ite ve dta sulhu temin etmeye çalışan ve dünyadaki gelişmeleri takip eden bir anlayı göstermektedir.

Gazi Mustafa Kemal'in, Türk d politika esaslarından barıçlık çerçevesinde yapılan Balkan antant ile hem Balkanlarda huzur döneminin balayacağını hem de Türkiye ile Yunanistan arasındaki kardeşliği gelitireceğine dair Gazi Mustafa Kemal, Yunanistan Cumhurbaşkanı'na bir telgraf çekmiştir.

(11. II. 1934)

M. Alexandr Zaimis Hazretleri Yunan Reiscumhuru

Balkan Antlaşma Misak'nın imzası münasebetiyle Ztı devletlerinin tebriklerini büyük bir sevinçle aldım. Ve samimiyetle teşekkür ederim.

Misak imza eden memleketlerin devlet adamlarnn anlay ve uzağı görüşleri mahsulü olan bu misak ile Balkanlarda bir skn ve saadet devresi atıklarn görmekle bahtiyarım.

Asil Yunan milleti ile Türk milleti arasında mevcut olup bütün Balkan milletlerinin birbirleri ile kardeş olmaları yolunda inkiaf eden dostluğun bu vesile ile bir kere daha teyyt ettiğini görmekten sureti mahsusada zevk duymaktayım.

*Gazi Mustafa Kemal Türkiye Reiscumhuru*⁴¹

Gazi Mustafa Kemal, Almanya Cumhurbaşkanı ve Babakan'na, milli bayramlar dolayısıyla ayrı ayrı bir tebrik telgrafi göndermiştir. Almanya Cumhurbaşkanı ve Babakan, Gazi Mustafa Kemal'e ayrı olarak birer teşekkür telgrafi gndermilerdir. Bu telgraf, her iki ülkede yaşanan üzüntülerin yanında sevinçlerin de paylaıldığını gösterir. Ayrıca bu durum, iki ülke arasındaki dostluğa kapı aralamıtır.

⁴¹“Gazi, Yunan Reiscumhuru'na Teşekkür Telgrafi Gönderdi.”, **Aym Tarihi**, 1934, Sa: 3, s. 104;**Cumhuriyet**, 12 ubat 1934, s. 1;**Milliyet**, 12 ubat 1934, s. 1;**Hâkimiyet-i Milliye**, 12 ubat 1934, s. 1.

Alman milli bayramı münasebetiyle, Reiscumhur Gazi Mustafa Kemal ile Alman devlet reisi arasında âtideki telgraflar teati edilmiştir:

*Fed Mareşal Pavlvon Benekendorf and ton Hindenburg Hazretleri
Alman Rayh Reisi*

“Alman milli bayramı münasebetiyle zatı devletlerine en kar ve tamimi tebriklerimi takdim eder ve bu vesileden istifade zatı devletlerinin fakı saadetleri ile Alman milletinin refah ve ikbali beslediğim dostça duygulan tekrar eylerim.,,

Gazi Mustafa Kemal

Gazi Mustafa Kemal Hazretlerine Ankara,

"Zatı devletinizin Alman halkının “milli bayramı” münasebetiyle samimî tebrikitta olunmak lûtfünüze karşı en samimî tefekkilerimi ifade ediyorum.

Devlet Reisi Von Hindenburg⁴²

Almanya’da Türkiye Büyükelçisi’nin vefatı, her iki ülkeyi de üzüntüye boğmuştur. Bu durum üzerine Gazi Mustafa Kemal, Almanya Cumhurbaşkanı’na bir taziye telgrafi göndermiştir. Sonrasında Almanya Cumhurbaşkanı da Gazi Mustafa Kemal’e bir taziye telgrafi göndermiştir.

19. IV. 1934)

*Almanya Reiscumhuru Mareşal Hindenburg Hazretlerine,
Berlin*

Sefirimiz Kemalettîn Sami Paşa’nın bizi fevkalâde müteessir eden vefatı dolayısıyla Zat-ı Devletinizin lütufkâr takdirleri beni fevkalâde mütehassis etmiştir. Bundan dolayı Zat-ı Devletinize en hararetle teşekkürlerimi arzederim.

Kemalettîn Sami Paşa'nın vefatıyla kıymetli evlâtlarından birini kaybeden Türkiye, Almanya'nın Şahs-ı Devletinizde müteveffanın matemine samimiyetle vuku bulan iştirakine karşı daima mütehassis kalacaktır.

Gazi Mustafa Kemal⁴³

⁴²“Gazi İle Alman Devlet Reisi, Karşılıklı Telgraf Gönderdi.”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 8 Mayıs 1934, s. 1; **Cumhuriyet**, 8 Mayıs 1934, s. 1; **Son Posta**, 17 Ekim 1934, s. 1.

Gazi Mustafa Kemal, Fransa'nın milli bayramı dolayısıyla Fransa Cumhurbaşkanı'na, iki ülke arasındaki dostluğun devamını temenni niteliğinde bir telgraf göndermiştir.

18. VII. 1934)

Fransa Reisisumhuru M. Albert Lebrun Hazretlerine,

Fransa'nın Milli Bayramı, bana, Zat-ı Devletlerine dostluğumun teminatım tekrar etmek ve şahsî saadetinizle büyük dost milletin saadet ve refahı hakkındaki temenniyatımla birlikte samimî ve hararetle tebriklerimi arz eylemek için yeni bir fırsat vermiştir.

*Gazi Mustafa Kemal*⁴⁴

Gazi Mustafa Kemal, Afganistan Kralı'na bayram münasebetiyle bir telgraf göndermiştir. Telgrafında “kardeş millet” tabirini kullanmış ayrıca telgrafta Afgan Milleti'nin refah ve mutluluğunu temenni etmiştir.

2 Eylül 1934

Afganistan Kralı Haşmetlû Muhammet Zahir Han Hazretleri

Kâbil

Dost Afganistan'ın İstiklâl Bayramının yıldönümü münasebetiyle en samimi tebriklerimizi, şahsî saadetleri ve kardeş Afgan milletin refah ve ikbali hakkındaki temennilerimle birlikte tekrar eylerim.

*Gazi Mustafa Kemal*⁴⁵

Son defa memleketimizi ziyaret eden Çin Askerî Heyeti Reisi General Yang Şih tarafından Türkiye Dışişleri Bakanlığı'na telgraf gönderilmiştir. Telgrafta General Yang Şih, Gazi Mustafa Kemal ve ekibinin, Kurtuluş Savaşı öncesinde ve

⁴³“Gazi, Alman Devlet Reisine Taziye Telgrafı Gönderdi.”, **Ayn Tarihi**, 1934, Sa:5, 1934, s. 5; **Akşam**, 20Nisan 1934, s. 1; **Milliyet**, 20Nisan 1934, s. 1; **Hâkimiyet-i Milliye**, 20Nisan 1934, s. 1.; **Cumhuriyet**, 20 Nisan 1934, s. 1

⁴⁴“Gazi, Fransa Devlet Reisine Tebrik Telgrafı Gönderdi.”, **Ayn Tarihi**, Sa: 8, 1934, s. 119; **Zaman**, 19Temmuz 1934,s. 1; **Akşam**, 19Temmuz 1934,s. 1, **Hâkimiyet-i Milliye**,19 Temmuz 1934,s. 1.

⁴⁵“Gazi, Afgan Kralı'na Tebrik Telgrafı Gönderdi.”, **Ayn Tarihi**, Sa: 10, 1934, s. 103; **Cumhuriyet**, 3 Eylül 1934, s.1; **Hâkimiyet-i Milliye**, 3 Eylül 1934, s. 1

sonrasında yaşadığı sıkıntıları başarı ile aştığını dile getirmiştir. Burada Türk Milleti dolaylı olarak takdir edilmiştir.

“Türkiye’yi terk ederken memleketiniz Gazi Mustafa Kemal Hz., İsmet Pş. Hz., Maşar Fevzi Pş. Hz. ve Zati Devletleriyle Zekât Beyefendi Hazretlerine Çin Askerî Heyeti namına hayranlık ve derin minnettarlığımızı arz etmeye müsareat eylerim.

Şefinizin dehasını, Fırkanızın başardığı büyük eseri; memleketinizin istiklâl harbindan evvel geçirdiği ve memleketimizin bugünkü haline kiraz benziyen kritik vaziyetini hatırlayacak ve takdir edecek mevkide bulunduğumuza kaniyiz.

Türkiye’de seyahatimiz esnasında kendileriyle temas ettiğimiz kumandan, zabitan ve kıtaata da takdir ve teşekküratımızın iblâğına Zati Devletlerinin yüksek tavassutlarını dilerim.”

Çin Askerî Heyeti Reisi General Yang Şih⁴⁶

1.2.3.GAZİ MUSTAFA KEMAL’İN YABANCI DEVLET ADAMLARIYLA GÖRÜŞMELERİ

Gazi Mustafa Kemal, dışa açık bir liderdir. Yabancı devletlerle daima diyalog içerisinde olmaya özen göstermiştir Bu diyaloglar sonucunda 1934 yılında Macaristan Başbakanı M. Gömböş, İran Şahı Rıza Pehlevi, İsveç Veliahdı Prens Gustav Adolf ile Prenses Louis ülkemizi ziyaret etmişler ve ülkemizin bazı yerlerini dolaşmışlardır. Türkiye’nin gelişmesi için yaptığı inkılâplardan ve gösterdiği gayretten övgüyle söz etmişlerdir.

Macaristan Başbakanı M. Gömböş’ün Ankara’yı ziyareti esnasında parlamentosundan bir heyet ile Milli Teşekküller Federasyonu’ndan bir heyet de Ankara’ya gelmiş ve Gazi Mustafa Kemal ile görüşmüştür. Bu ziyareti iade etmek üzere 3 Mayıs 1934’te başlarında T.B.M.M. Reis Vekili Hasan Bey ile yüz azadan oluşan bir Türk Heyeti de Budapeşte’ye gitmiştir. Hudutta Türk Heyeti’ni Macar Parlamentosu namına mebuslardan M. Teglassy karşılamıştır. Macar Mebusu,

⁴⁶“General Yang Şih, Gazi’ye Teşekkür Telgrafi Gönderdi.”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 1 Mart 1934, s. 1; **Son Posta**,1 Mart 1934,s. 1;**Cumhuriyet**, 1Mart 1934,s. 1.

Gazi'nin Türkiye'nin kalkınması için sarfetmiş olduğu çabalardan ve yaptığı inkılâplardan övgüyle söz etmiş aynı zamanda Macar Heyeti'nin Ankara hatıralarına da değinmiştir. Daha sonra Türk misafirlerin de Macaristan'dan aynı şekilde iyi ve hoş hatıralar götürmeleri temennisinde bulunmuştur.

Türk Heyeti, Budapeşte İstasyonu'nda Başvekil, Dışişleri Bakanı, Macar Parlamentosu Sorumlusu, Millî Teşekküller Federasyonu Heyeti, Mebusan ve Ayan azaları tarafından karşılanmıştır. İstasyonda başlarında, Sefir Behiç Bey ile birlikte Türkiye Elçiliği Erkânı da hazır bulunmuştur. Macar mebuslarından M. Parker'in hararetli "Safa geldiniz.." sözlerine cevaben Hasan Bey de bu dostane kabulden dolayı teşekkür etmiştir. Türk temsilciler müteakiben Kahramanlar Abidesi'ne bir çelenk koymuştur.⁴⁷ Gazete haberinden Türk Heyeti'nin Macaristan'da en üst düzeyde ve oldukça samimi bir şekilde karşılandığı anlaşılmaktadır.

1.2.3.1.İran Şahı'nın Türkiye Ziyareti ve Gazi Mustafa Kemal'in Şah'a Refakati

Türkiye'nin 1933 yılında yaptığı resmi davet, İran Başbakanı Muhammed Ali Faruki'nin 1934 yılının Mart ayında İran Millet Meclisi'nde yaptığı konuşmasında İran kamuoyuna resmen ilan edilmiş ve İran Başbakanı mecliste bu hususla ilgili olarak:

Eskiden bazı ihtilaflar ve kötü niyetlerden dolayı İran-Türk milletleri ve hükümetleri arasında bazı anlaşmazlıklar mevcut idi. Bu kötü niyet ve ihtilaflar seneler belki asırlar boyu devam ederek her iki taraf içinde büyük zararlar meydana getirmişlerdi. Şehinşah ve Gazi Mustafa Kemal Hazretleri kendi ülkelerinin yükselmesi için ne lazım ise yapmaktadırlar. Bu iki kurtarıcı, İran'la Türkiye arasında ihtilaf çıkaracak herhangi bir konunun mevcut olmadığını iyice kavramış durumdadırlar. Bundan dolayıdır ki dostluk ve kardeşlik siyaseti güderek mevcut bütün ihtilafları ortadan kaldırmış bulunmaktadırlar. Böylece her iki büyük lider, dostluk bağlarını daha fazla kuvvetlendirmek gayesiyle yakından tanışmaya temayül gösterdiler. İran Şehinşah'ı Türkiye Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal

⁴⁷"Türk Heyeti, Budapeşte İstasyonu'nda Kalabalık Bir Heyet Tarafından Karşılandı.", **Hâkimiyet-i Milliye**, 4 Mayıs 1934, s. 1; **Zaman**, 4 Mayıs 1934,s. 1; **Cumhuriyet**, 17 Ekim 1934, s. 1.

Hazretleri'nin resmi davetini memnuniyetle kabul ederek, birkaç ay içinde Türkiye'ye teşrif edeceklerine karar verdiler"⁴⁸ demiştir. Burada İran Başbakanı Muhammed Ali Faruki, geçmişte iki ülke arasında birtakım üzüntü verici olaylar yaşandığını ve bu durumun iki ülkeye büyük zararlar verdiğini dile getirmiştir. Ayrıca Şah ve Gazi Mustafa Kemal'den övgüyle bahsetmiştir. İran Başbakanı, Şah'ın Türkiye'yi ziyaret edecek olması iki ülke arasındaki dostluk ve kardeşliği pekiştireceğini ve dolayısıyla geçmişte yaşanan olumsuzlukları da bitireceğini ümit etmiştir.

Şah'ın Gazi Mustafa Kemal'i Ankara'da ziyaret etmek istemesi nedeniyle ve bilhassa İran ile Türkiye'yi ilgilendiren meselelerin müzakeresi için bir Türkiye gezisi planlanmıştır. Şah, refakatinde Dışişleri Bakanı, yüksek rütbeli zabıtlar ve maiyeti ile birlikte Türkiye'ye hareket etmiştir. Herhangi bir aksaklık olmaması için gezi planları üzerinde hassasiyetle durulmuş ve Şah'ın geçeceği her yerde karşılama heyetleri oluşturulmuştur.⁴⁹

Sınırdaki İran Şahı'nı karşılayacak heyette ilk etapta Hariciye Vekâleti Teşrifat Umum Müdürleri'nden Kemal ve Hikmet Beyler, Yazı İşleri Müdürü Talat Bey, Protokol Şube Müdürü Nuri Bey ve Reisicumhur namına karşılama yapmak için Reisicumhur Yaverleri'nden Cevat Bey'le birlikte basın mensupları da hazır bulunmuştur. Resmi karşılama heyeti ve basın mensupları haricinde Tokatlıyan Oteli Müdürü Vahap Bey'in riyaseti altında bir servis grubu da Trabzon'a ve ardından İran Sınırı'na gitmek üzere Karadeniz Vapuru'nda hazır bulunmuşlardır. Servis gruplarının gerek karayolunda gerek Yavuz Zırhlısı'nda yemek servislerini idare etmesi planlanmıştır. Ayrıca resmi görev için yurt dışında olması münasebetiyle seyahat programının yapıldığı esnada, henüz kesinleşmemiş olmakla birlikte, Hariciye Vekili Tefik Rüştü Bey'in de heyete dâhil olması planlanmıştır.⁵⁰

⁴⁸"İran Başbakanı Mecliste Dostluk Konuşması Yaptı.", **Cumhuriyet**, 27 Mart 1934, s. 1; **Vakit**, 27 Mart 1934, s. 2; **Son Posta**, 27 Mart 1934, s. 1.

⁴⁹"Şah, Maiyetiyle Birlikte Türkiye'ye Hareket Etti.", **Hâkimiyet-i Milliye**, 4 Haziran 1934, s. 1; **Milliyet**, 4 Haziran 1934, s. 1.

⁵⁰"Türk Heyeti, Sınırdaki Şah'ı Karşılayacak!", **Cumhuriyet**, 27 Mayıs 1934, s. 1; **Cumhuriyet**, 27 Mayıs 1934, s. 1; **Hâkimiyet-i Milliye**, 27 Mayıs 1934, s. 1; **Akşam**, 27 Mayıs 1934, s. 1.

Karşılama heyeti ve basın mensuplarının Karadeniz Vapuru'yla Trabzon'a varmasından sonra burada iki gün konaklaması ve ardından karşılama heyetinin karayoluyla sınıra doğru hareket etmesi planlanmıştır.⁵¹ Heyetin Torul, Gümüşhane, Bayburt, Erzurum, Hasankale, Köprüköy, Sarıkamış, Kars, Kağızman, Iğdır ve Doğubeyazıt yolu üzerinden Gürcübulak Sınır Kapısı'na varması düşünülmüştür. Heyetin yolculuğu, konaklamalarla birlikte tahmini 4 gün süreceği ve heyetin geçtiği güzergâhlarda Vali ve Belediye Reisleri tarafından karşılanacağı söylenmiştir.⁵² Heyetin konaklayacağı illerde kendilerine ikametgâhlar tahsis edilmiştir. Ayrıca heyetin konakladığı yerlerde gelişleri şerefine özel ziyafetler verileceği söylenmiştir.⁵³ Yapılan planlar doğrultusunda Rıza Şah'ı karşılamak için sınıra doğru yol alan karşılama heyeti 8 Haziran günü sabah saatlerinde Kars'tan Kağızman'a geçmiş ve aynı günün akşamında Iğdır'a geçen heyet, ertesi sabah 9 Haziran günü Doğubeyazıt'a doğru yola çıkmıştır. Geceyi burada geçirdikten sonra sabah saat 05.00'da tekrar yola çıkmış ve sonrasında "aziz misafirin" ülkeye giriş yapacağı Gürcübulak Sınır Kapısı'na varmıştır. Heyete Üçüncü Ordu Müfettişi Birinci Ferik Ali Sait Paşa refakat etmiştir.⁵⁴ Anlaşılan o ki Şah'ın ziyaretinin kesinleşmesinin ardından gezi güzergâh planları yapılmış, yollar onarılmış, hediyeler hazırlanmış ve karşılama heyetleri belirlenmiştir.

Şah'ın Trabzon'a varması için kullanılacak Trabzon ile Gürcübulak arasında kalan kara yol, süratle onarılmaya çalışılmıştır. Rıza Şah'ın seyahatleri esnasında bu güzergâhı tercih etmesinin en önemli sebebi, bu yolun iki ülke arasındaki transit ticaretin merkezi olmasıdır. Uzun zamandır yapılmakta olan iyileştirme ve onarım çalışmaları seyahat kararının kesinleşmesinin hemen ardından hızlı bir şekilde tamamlanmıştır. Onarım ve bakım çalışmaları neticesinde bu hat üzerinde bulunan iki ülke arasındaki ticari faaliyetlerin artması da beklenmiştir.⁵⁵

⁵¹**Cumhuriyet**, 1 Haziran 1934, s. 1; **Vakit**, 1 Haziran 1934, s. 1; **Hâkimiyet-i Milliye**, 4 Haziran 1934, s. 1.

⁵²"Şah, Vali ve Belediye reisleri Tarafından Karşılanacak!", **Son Posta**, 5 Haziran 1934, s. 1; **Milliyet**, 5 Haziran 1934, s. 1.

⁵³"Şah'a İllerde İkametgâhlar Tahsis Edildi.", **Cumhuriyet**, 6 Haziran 1934, s. 1; **Akşam**, 6 Haziran 1934, s. 1; **Vakit**, 6 Haziran 1934, s. 1.

⁵⁴"Şah'ı Karşılacak Heyet Gürcübulak Sınır Kapısına Vardı.", **Cumhuriyet**, 9 Haziran 1934, s. 1; **Zaman**, 9 Haziran 1934, s. 1; **Akşam**, 9 Haziran 1934, s. 1.

⁵⁵"Şah'ın Gececeği Yollar Onarıldı.", **Cumhuriyet**, 6 Haziran 1934, s. 1.

Şah'ın refakatinde Dışişleri Bakanı Seyit Bakır Han, Ferik Amanullah Han, Mirliva Efhami, Mirliva Kopal, Miralay Erfa, Şah'ın Birinci Teşrifatçısı Mirza Hüseyin Han Sami, Hususi Kalem Müdürü Mirza Hüseyin Han Şuki, Teşrifatçısı Hüseyin Kulu Han, Nizam Karagözlü, Hususi Tabibi Emir Han Âlem, Binbaşı Gaffar, Yüzbaşı Murtaza Han, Yüzbaşı Hüsrev Han, Deniz Yüzbaşısı Zilli, Tophane Yüzbaşısı Müzeyyen, Doktor Yüzbaşı İsfendiyar, Hariciye Nezareti memurlarından Feruher, Hariciye Nezareti memurlarından Kudsi, Birinci Mülazım Kadimi başta olmak üzere kalabalık bir heyet bulunmuştur.⁵⁶ Şah'ın refakatinde bulunacakların toplam sayısı ilk etapta 30 kişi kadar olduğu bildirilmiş sonra bu sayı 45'e yükselmiştir. Rıza Şah'ın geçeceği yol güzergâhı üzerinde bulunan illerin valilerinin, bu kıymetli misafiri il sınırında karşılaması ve diğer ilin sınırına kadar Şah'a refakat etmesi planlanmıştır. Ayrıca plana göre Müstahkem Mevki Kumandanlarının da kendi garnizonları dâhilinde Şah'ın refakatlerinde bulunmaları düşünülmüştür.⁵⁷

Rıza Şah, uluslar arası arenada da büyük yankı uyandıran ilk ve son yurt dışı seyahatini yapmak ve her iki ülkeyi de ilgilendiren ortak mesele ve projeleri görüşmek amacıyla 3 Haziran 1934 tarihinde Ankara'ya gelmek üzere Tahran'dan Türkiye'ye hareket etmiştir.⁵⁸ Şah, üzeri kapalı bir otomobille sınıra gelmiş⁵⁹ ve önceden planlandığı üzere sabah saat 09.00'da şark hududumuz olan Gürcübulak üzerinden Türk topraklarına giriş yapmıştır.⁶⁰ Rıza Şah'ın Türk sınırına girdikten bir müddet sonra istirahat etmesi için takın yanına bir otağ kurulmuştur. Rıza Şah otağın yanına geldiğinde, otağın önündeki direğe merasimle İran bayrağı çekilmiş ve ardından Şah, kırk dakika kadar otağında istirahat etmiştir.⁶¹

⁵⁶“Şah'a Kalabalık Bir Heyet Refakat Edecek!”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 10 Haziran 1934, s. 1; **Milliyet**, 10 Haziran 1934, s. 1; **Son Posta**, 10 Haziran 1934, s. 1.

⁵⁷**Cumhuriyet**, 6 Haziran 1934, s. 1; **Milliyet**, 6 Haziran 1934, s. 1; **Son Posta**, 6 Haziran 1934, s. 1.

⁵⁸“Şah, Tahran'dan Türkiye'ye Hareket etti.”, **Milliyet**, 4 Haziran 1934, s. 1; **Cumhuriyet**, 4 Haziran 1934, s. 2; **Akşam**, 4 Haziran 1934, s. 1; **Zaman**, 4 Haziran 1934, s. 1.

⁵⁹**Cumhuriyet**, 11 Haziran 1934, s. 1; **Vakit**, 11 Haziran 1934, s. 1; **Zaman**, 11 Haziran 1934, s. 1.

⁶⁰“Şah, Türk Topraklarına Giriş Yaptı.”, **Son Posta**, 10 Haziran 1934, s.1; **Hâkimiyet-i Milliye**, 10 Haziran 1934, s.1; **Ayın Tarihi**, Sayı: 7 (1-30 Haziran 1934), s. 2.

⁶¹“Şah, Otağında İstirahat Etti.”, **Cumhuriyet**, 11 Haziran 1934, s. 1; **Vakit**, 11 Haziran 1934, s.1; **Zaman**, 11 Haziran 1934, s. 1

1.2.3.2.Şah Erzurum'dayken, Gazi Mustafa Kemal'in Şah'a Telgrafı

Rıza Şah geceyi kendisine tahsis edilen Kars Vilâyet Konağı'nda geçirerek ertesi gün sabah erken saatlerde Erzurum'a doğru hareket etmiştir.⁶² Rıza Şah ayrıca Horasan'dan geçen İran Transit Yolu hakkında da bilgi almıştır.⁶³ Şah, Kars'tan Erzurum'a kadar olan yolculuğu esnasında birçok noktada durarak, tarihi yerler hakkında yetkililerden bilgi almıştır.⁶⁴

Erzurum Valisi Cevdet Bey ile birlikte ikametlerine tahsis edilen Vilayet Konağı'na gitmiştir. Akşam Dokuzuncu Kolordu Karargâhı'nda Rıza Şah ve maiyetine büyük bir ziyafet verilmiştir. Mustafa Kemal Paşa, Rıza Şah Erzurum'dayken kendisine şu telgrafı göndermiştir:

*“Zat-ı Şahaneleri'nin sıhhat ve afiyetle seyahat buyurmalarından mütevellit memnuniyetimi ve huzuru biraderaneleriyle şeref yap olmak zamanına tahassürle intizar eylediğimi kalbi muhabbetlerimle arz ederim.”*⁶⁵

Büyük Önderin samimi duygularını iletmiş bu telgrafa Rıza Şah, şu cevabi telgrafı göndermiştir:

*“Muhterem kardeşimden son derece memnuniyet ve teşekkürümü mucip meveddetkâr telgrafı almak fırsatını ganimet bilerek Türkiye'nin bu güzel toprağında hakkımda gösterilen fevkalade dostane hüsnü kabulden mütevellit kalbi minnettarlığımı, en karip sonsuz iştiyakla arzu ettiğim mülakatımızda bizzat tecdit edeceğim ümidiyle arz ederim.”*⁶⁶

⁶²Cumhuriyet, 12 Haziran 1934, s. 1; Akşam, 12 Haziran 1934, s. 1; Milliyet, 12 Haziran 1934, s. 1.

⁶³Cumhuriyet, 13 Haziran 1934, s. 1; Zaman, 13 Haziran 1934, Vakit, 13 Haziran 1934, s. 1; Zaman, 11 Haziran 1934, s. 1.

⁶⁴“Şah, Tarihi Yerleri Ziyaret Etti.”, Hâkimiyet-i Milliye, 13 Haziran 1934 s. 1.

⁶⁵“Gazi, Şah'a Telgraf Gönderdi.”, Hâkimiyet-i Milliye, 13 Haziran 1934, s. 1; Akşam, 13 Haziran 1934, s. 1; Zaman, 13 Haziran 1934, s. 1.

⁶⁶“Şah, Gazi'ye Teşekkür Telgrafı Gönderdi.”, Milliyet, 14 Haziran 1934, s. 1; Cumhuriyet, 14 Haziran 1934, s. 1; Son Posta, 14 Haziran 1934s. 1; Hâkimiyet-i Milliye, 14 Haziran 1934,s. 1; Ayın Tarihi, sayı: 7 (1-30 Haziran 1934) s. 3, 11-12.

Erzurum Valisi Ahmet Necati Şumnu Bey, Gümüşhane il sınırına gelindiğinde Rıza Şah'tan müsaade alarak Gümüşhane Valisi İbrahim Ethem Aykut Bey'i Şah'a takdim etmiştir.⁶⁷ Saat 17.00' da Gümüşhane'ye gelen Rıza Şah burada da oldukça coşkulu askerler, öğrenciler ve kalabalık bir halk kitlesinin alkışlarıyla karşılaşmıştır. Geceyi Gümüşhane'de geçiren Şah, akşam yemeğini tek başına Vali Konağı'nda yemiştir. Diğer misafirlere ise Hükümet Konağı'nda bir ziyafet verilmiştir. Ertesi gün sabaha karşı 04.45'te kendilerine tahsis edilen hususi otomobillerle Gümüşhane'den hareket ederek, seyahatlerinin dördüncü gününde, 14 Haziran 1934 sabahı saat 10.30'da Trabzon'a varmışlardır. Rıza Şah burada da halk tarafından candan ve samimi bir şekilde karşılanmıştır.⁶⁸

Planlandığı üzere, Şah beraberindeki heyetle birlikte Yavuz Zırhlısıyla, 15 Haziran sabahı saat 08.00'da Samsun'a varmıştır.⁶⁹ Yavuz Zırhlısı'nda yapılan karşılama merasiminin ardından Şah ve maiyetindekiler karaya çıktıklarında kalabalık bir halkın alkışlarıyla karşılanmışlardı. Halk, misafirin karşılanmasına çok önem vermişti. Tüm gece boyunca kamyonlarla civar il ve ilçelerin sakinleri Samsun'a götürülmüştü. Yoğun katılımı önce denizden sonra karadan yapılan törenin ardından Rıza Şah, saat 10.30'da istasyona gelmiş ve istasyonda kalabalık bir halkın coşkun ve candan tezahüratı arasında kendilerine tahsis edilen özel bir trenle Ankara'ya hareket etmiştir.⁷⁰

Zile İstasyonu'nda Tokat, Zile, Turhal Resmi ve Hususi Heyetleri Şah'ı selamlamışlar ve yol boyunca halkın ilgisi Şah'ın üzerinde olmuştur. Hususi tren Zile İstasyonu'ndan saat 17.00'da alkışlar arasında hareket etmiştir. Rıza Şah ve maiyetindekiler, Ankara'ya varacakları gün Kırıkkale'den geçerlerken buradaki fabrikaları ziyaret etmişler ve refakatlerinde bulunan Mihmandarları Birinci ve Üçüncü Ordu Müfettişleri Fahrettin ve Ali Sait Paşalardan müesseseler hakkında

⁶⁷**Hâkimiyet-i Milliye**, 14 Haziran 1934, s. 1; **Vakit**, 14 Haziran 1934, s. 1.

⁶⁸“Şah, Gümüşhane'ye Vardı.”, **Milliyet**, 15 Haziran 1934, s.1; **Hâkimiyet-i Milliye**, 15 Haziran 1934, s.1; **Vakit**, 15 Haziran 1934, s. 1; **Son Posta**, 15 Haziran 1934,s. 1.

⁶⁹“Şah, Samsun'a Vardı.”, **Milliyet**, 16 Haziran 1934, s.1; **Hâkimiyet-i Milliye**, 16 Haziran 1934, s. 1; **Cumhuriyet**, 16 Haziran 1934,s. 1;**Son Posta**, 16 Haziran 1934,s. 1.

⁷⁰“Şah, Kalabalık Bir Kitle Tarafından Karşılandı.”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 16 Haziran 1934, s. 1.

bilgi almışlardır.⁷¹

1.2.3.3.Şah Ankara’da: Gazi Mustafa Kemal ile Şah’ın Karşılıklı Dostluk Konuşmaları

Rıza Şah ve maiyetindekilerin Ankara’ya varış saatlerinin yaklaşmasıyla saat 14.00’den itibaren merasime katılacak olan devlet erkânı yavaş yavaş istasyona gelmeye başlamıştı. Gazi Mustafa Kemal Paşa ve maiyetinde Başyaverleri, Hususi Kalem Müdürleri, Muhafız Alayı Kumandanı ve yaverleri saat 14.25’te istasyona gelmiştir. Rıza Şah, kısa aralıklarla atılan 21 pare top atışıyla selamlanmıştır. İhtiram Kıtası’nın önünden geçerken Gazi Mustafa Kemal Paşa’nın: “*İran Şehinşah’ı Hazretleri’nin Şerefine* ” diyerek emretmesi üzerine asker bir ağızdan üç defa “yaşal!” nidasıyla dost hükümdarı selamlamıştır. Ardından iki lider Halkevi’ne girdikten kısa bir süre sonra binanın balkonuna çıkarak buradan bir müddet Ankara’yı seyretmişler ve halkı selamlamışlardır. Bu esnada iki lider gayet dostane bir görüntü çizmişlerdir. Burada Rıza Şah’la bir müddet (15-20 dakika) görüşen Gazi yine halkın yoğun tezahüratları arasında yalnız olarak Çankaya Köşkü’ne geri dönmüştür. Rıza Şah burada bir müddet istirahat ettikten sonra saat 16.30’da bir otomobille Gazi Mustafa Kemal Paşa’ya iadeyi ziyarette bulunmuştur. Rıza Şah’ın köşke varmasıyla birlikte burada da bir karşılama merasimi tertip edilmiştir. Yapılan tören çerçevesinde bir Askeri Müfreze Şah’ı selamlarken, bando da İran Milli Marşı’nı çalmıştır. İki devlet reisinin mülakatları bir müddet devam etmiş, görüşmenin ardından buldukları salona Rıza Şah’ın maiyetleri ve erkânı alınarak Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa’ya takdim edilmişlerdir. Takdim merasiminin ardından bir müddet daha köşkte kalan Şah yine bir merasimle Ankara’da kaldıkları ve ikametleri olan Halkevi’ne uğurlanmıştır. Şah, hem köşke gelişleri hem de dönüşleri esnasında halkın yoğun ilgi ve tezahüratlarıyla karşılaşmıştır.⁷²

Rıza Şah’ın Halkevi’ne dönmesinin ardından saat 18.45’te burada, Büyük

⁷¹“Şah, Kırıkkale’deki Fabrikaları Ziyaret Etti.”, **Milliyet**, 17 Haziran 1934, s. 1;Cumhuriyet,17 Haziran 1934, s. 1.

⁷²“Rıza Şah, 21 Pare Top Atışıyla Selamlandı.”, **Cumhuriyet**, 17 Haziran 1934, s. 1.

Millet Meclisi Reisi Kazım Paşa, Başvekil İsmet Paşa, Büyük Erkânı Harbiye Reisi Müşir Fevzi Paşalar ile Heyeti Vekil Erkânı'nı ve Cumhuriyet Halk Fırkası Kâtibi Umumisi'ni kabul buyurmuştur. Misafirin, Ankara'da Gazi Mustafa Kemal'in konuğu olarak geçirdikleri ilk günün akşamında saat 20.45'te köşkte büyük bir ziyafet düzenlenmiştir. Ziyafete, Rıza Şah'ın maiyetiyle Büyük Millet Meclisi Reisi Kâzım Paşa, Başvekil İsmet Paşa, Erkân-ı Harbiye Reisi Fevzi Paşa, Vekiller, Hariciye Vekâleti Erkânı ve Erkân-ı Askeriye katılmıştır.⁷³ Oldukça neşeli geçen ziyafetin sonunda hem Şah hem de Gazi birer konuşma yapmıştır. Gazi Mustafa Kemal Paşa, Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasetinde İran'la olan dostluğun çok önemli bir yerinin olduğunu belirttiği konuşmasının tam metni şu şekildedir:

*“Büyük dostum ve aziz biraderim Şehinşah Hazretleri;
Kardeş İran milletinin ulu reisini Türkiye’de selamlamakla duyduğum sevinç çok büyüktür.*

Ziyareti şahaneniz bütün Türk milletini bahtiyar etti.

Türkiye-İran münasebetlerinin tarihi gözden geçirilirse, bu iki memleketin dostluktan ayrıldıkları zamanlar en müşkül devreleri yaşamış oldukları görülür.

Hâlbuki milletlerimizin tabii temayülleri ve yüksek menfaatleri icabı olan dostluk bağları kuvvetlendikçe her iki millet kuvvetli hale geldi ve refah buldu. Türkiye Cumhuriyeti bu hakikati tamamen idrak ederek İran dostluğunu siyasetinin en esaslı umdelerinden biri haline getirmiştir. Nasıl ki, zatı şahanelerinin kudretli idaresi altında komşu ve kardeş memlekette de aynı duygulara, aynı görüşlere kıymet ve ehemmiyet verilmiş ve böylece sarsılmaz ve silinmez bir Türkiye-İran dostluğu kurulmuştur.

Şehinşah Hazretleri memleketinizin bütün terakkilerini alaka ve muhabbetle takip ediyoruz. Yüksek iradenizin yarattığı eserleri, en derin hürmetle karşılıyoruz.

⁷³“Gazi, Şah’a Köşkte Ziyafet Verdi.”, **Milliyet**, 17 Haziran 1934, s. 1; **Cumhuriyet**, 17 Haziran 1934,s. 1; **Son Posta**, 17 Haziran 1934,s. 1; **Hâkimiyet-i Milliye**, 17 Haziran 1934,s. 1; **Aynı Tarihi**, Sayı: 7, (1-30 Haziran 1934) s. 18-19.

Türkiye ve İran binlerce senelerden beri deruhte etmiş oldukları yükselme ve yükseltme rolünde bugünde kuvvetli ve kudretli adımlarla ilerliyorlar. Bu iki kardeş milletin bu defa ziyareti Şahanenizle bir kat daha yakınlaşan dostlukları, medeniyet için, insaniyet için, şüphesiz en sevinilecek neticelerden biridir. Sulh ve müsalamet içinde inkişaf etmekten başka gayeleri olmayan milletlerimizin, aynı zamanda umumi sulha hadim olmayı en şerefli vazife saydıklarına şüphe yoktur.

Türk milleti için unutulmaz bir hatıra bırakacak olan bugünü tarih, yalnız Türkiye-İran münasebatında değil, fakat cihan sulhunda sayılı günlerden biri olarak kaydedecektir.

Dost ve kardeş milletin büyük hükümdarı, Türkiye'nin ulu dostu olan zatişahanelerinin daima refah ve saadetini temenni ederek sıhhatişahanelerine, kardeş milletin ikbaline ve Türk-İran dostluğunun feyizli inkişafına içiyorum.”⁷⁴

Büyük önderin bu söyleviden oldukça memnun olan Rıza Şah da Türkiye'deki ilerlemenin kendilerini çok sevindirdiğini söyleyerek konuşmasında şunları söylemiştir:

“Büyük dostum ve aziz kardeşim Türkiye'nin azametli Reisicumhuru Hazretleri;

Memleketinize vürudumdan beri Türk devleti ve milleti tarafından gösterilen hararetili kabul ve samimi hissiyat ile aziz kardeşimin meveddetle mali beyanatı bende büyük bir tesir hâsıl etmiştir.

Dost ve komşu devletin büyük rehberi olan zati devletinizin vatanperverine rehberliği altında fevkalade süratle inkişaf ve saadet yolunda ilerlemekte ve azim tarakkiyata mazhar olmakta bulunduğunu birçok zamandan beri memnuniyetle görüyordum.

⁷⁴“Gazi, Köşkte Dostluk Konuşması Yaptı.”, **Milliyet**, 17 Haziran 1934, s. 2; Cumhuriyet, 17 Haziran 1934, s. 2.

Reisicumhur Hazretleri, zimamı devleti elime aldığı ilk günden beri Türkiye ile dostluk lüzumunu hissettim ve bugünkü mesut vesile ile görüyorum ki, Türkiye ile İran arasında çok samimi rabitalar mevcuttur.

Ve işin esası o derece sağlamdır ki bu dostluk istikbalde her türlü tezelzülde masun bulunacaktır. Komşu ve kardeş iki millet kemali itimat ve itminan ile yekdiğerine dayanarak terakkiyatı idame etmek, medeniyetin tevsiine çalışmak ve dünyanın umumi sulhuna hizmet eylemek mukaddes vazifesini ifa edeceklerdir.

Aziz kardeşimi tekrar görmeyi arzu eder ve imkân husulünde İran'ı teşrif buyurmak suretile beni mesrur edeceklerini ümit eylerim.

*Samimi ve kalpten aziz kardeşimin saadet ve selametini ve İran'ın dost ve komşu milletin terakki ve azametini dilerim.*⁷⁵

Görüşmelerde özellikle iki ülkeyi ilgilendiren tüm konularda barışçıl bir tavır takınılacağı konusunda tam bir mutabakat hali sağlanmış ve özellikle her iki ülkenin iktisadi münasebetleri konusu ön plana çıkmıştır. Sonuç itibariyle görüşme ve mülakatlarda alınan kararların en kısa zamanda yürürlüğe konulması kararlaştırılmıştır.⁷⁶

Rıza Şah ve Gazi Mustafa Kemal Paşa, 20 Haziran 1934 tarihinde İstanbul'a gitmeden önce, yurt içinde bir gezinti yapmak amacıyla Ankara'dan ayrılmışlardır. Saat 22.00'da özel bir trenle hareket eden iki büyük şefle birlikte, bu geziye Başvekil İsmet Paşa, İran Hariciye Nazırı Bekir Han Kazimi, Hariciye Vekili Tevfik Rüştü Bey, Rıza Şah'ın maiyeti ve mihmandarları ile Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın maiyeti de katılmışlardır.⁷⁷

⁷⁵“Rıza Şah, Türk-Dostluk Konuşması Yaptı.”, **Milliyet**, 17 Haziran 1934, s.1. ; **Cumhuriyet**, 17 Haziran 1934, s. 1.

⁷⁶**Cumhuriyet**, 20 Haziran 1934, s. 1; **Vakit**, 20 Haziran 1934, s. 1; **Zaman**, 20 Haziran 1934, s. 1.

⁷⁷**Cumhuriyet**, 21 Haziran 1934, s. 1; **Akşam**, 21 Haziran 1934, s. 1; **Hâkimiyeti Milliye**, 21 Haziran 1934, s. 1.

21 Haziran 1934 sabahı hususi trenleriyle saat 08.30'da Eskişehir'e gelen Gazi Mustafa Kemal ve Rıza Şah burada halkın samimi ve coşkun tezahüratlarıyla karşılanmışlardır. Kayseri'de inşa edilen ve Şah'a hediye edilecek olan uçak da kendisine gösterilmiştir. Hediye edilen uçak, seyahati müteakip Tayyare Yüzbaşısı Enver Bey ve Kayseri Uçak Fabrikası'nda çalışmakta olan Makinist Nihat Efendi tarafından Tahran'a kadar götürülmüştür. Hediyelerin takdim edilmesinin ardından yaklaşık yarım saat kadar daha Eskişehir'de kalan iki büyük lider ve yanlarındaki kişiler saat 12.33'te hareket eden hususi trenle Afyon'a doğru yola çıkmışlardır.⁷⁸

İki devlet başkanının seyahat ettikleri tren saat 15.00'da Kütahya'nın Alanyurt İstasyonu'na varmıştır. Büyük iki liderin Alanyurt'tan geçeceğini bir gün öncesinden haber almış olan Kütahya halkı, mesafenin uzaklığına rağmen Alanyurt'a gelmiştir. İstasyona yapılan takın üzerine Türk ve İran bayrakları asılmıştır. Burada Ordu Müfettişi İzzettin Bey, Kolordu Kumandanı Mustafa Paşa, Afyon Valisi Ahmet Durmuş Evrendilek Bey, iki lideri Alanyurt'ta karşılayarak trene dâhil olmuşlardır. Tren Alanyurt'ta on dakika kaldıktan sonra yine halkın coşkun tezahüratları arasında Afyon'a doğru yoluna devam etmiştir.⁷⁹ İki liderin Afyon'da karşılaşması da oldukça coşkulu olmuştur. Saat 17.00'da Afyon'a gelen iki lider trenden iner inmez istasyonda ve istasyon civarında toplanmış olan ve sayıları çok fazla olan halkın "yaşa!" sesleriyle karşılanmışlardır. Coşkulu halkın haricinde öğrenci sporcular, hükümet erkânı ve askeri ümeranın da yer aldığı karşılama merasiminde 21 pare top atılmıştır. Gazi Mustafa Kemal ve misafirler saat 10.10'da Manisa'ya varmışlardır. İki devlet reisinin Manisa'ya teşrifleri yine 21 pare top atımı ile selamlanmış, hem mülki hem de askeri erkân ile öğrenciler tarafından karşılanmışlardır. İstasyonda bir ihtiram kıtası resmi selamını ifa etmiş bu esnada bando, Türk ve İran milli marşlarını çalmıştır. Burada iki lidere birer güzel buket takdim edilmiş ve buketleri takdim eden küçük kız öğrenciler Gazi Mustafa Kemal ve misafirinden iltifat görmüşlerdir. İki büyük lider böyle bir atmosferde, istasyonun içini ve dışını dolduran öğrencilerin,

⁷⁸"Gazi, Eskişehir'de Coşkun Tezahüratla karşılandı.", **Milliyet**, 22 Haziran 1934, s. 1; **Cumhuriyet**, 22 Haziran 1934, s. 1; **Son Posta**, 19 Haziran 1934, s. 1 **Son Posta**, 22 Haziran 1934, s. 1; **Milliyet**, 1 Temmuz 1934, s. 1; Ayın **Tarihi**, Sayı: 7 (1-30 Haziran 1934), s. 28-31.

⁷⁹"İki Devlet Reisi Alanyurt İstasyonu'na Vardı.", **Cumhuriyet**, 22 Haziran 1934, s. 1; **Hâkimiyet-i Milliye**, 22 Haziran 1934, s. 1.

izcilerin ve halkın sürekli alkışları arasında Vali Kazım Dirik Paşa ile birlikte kendilerine tahsis edilen özel otomobile binerek Manisa Hastanesi'ni ziyaret etmişlerdir.⁸⁰ Manisa'daki ziyaretlerinin ardından yollarına devam eden büyük şefler Manisa ile İzmir arasında olan yolculuklarını otomobile yapmışlardır. Yine Manisa'dan İzmir'e kadar yol boyunca ellerinde davul zurnalarla köylerden gelen halk, büyük şefleri selamlamıştır. İzmir'e yaklaşıldığında gittikçe artan bu tezahürat Bornova'dan itibaren daha coşkulu bir hal almıştır.

Gazi Mustafa Kemal, 22 Haziran 1934'te İran Şahı Rıza Pehlevi ile birlikte İzmir'e varmıştır. Bornova Ziraat Enstitüsü'nde dinlendikten sonra askerî birlikleri, bazı okulları, Halkevi'ni ve Konak'ta bulunan Millî Kütüphaneyi gezmiştir. 23 Haziran'da Gazieir'deki askerî birliklerin denetlenmesinden sonra 24 Haziran'da ise Balıkesir'e gitmek üzere şehirden ayrılmışlardır.⁸¹

Gazi Mustafa Kemal ile misafirin İzmir'den Balıkesir'e olan yolculuklarında da yine renkli sahneler yaşanmıştır. İki büyük lider İzmir'den ayrıldıktan sonra, yol üzerindeki bütün istasyonlarda gece olmasına rağmen, halkın büyük tezahüratları arasında karşılanmış ve uğurlanmışlardır. Sonra oradan Soma'ya varmışlardır. Burada mülki ve askeri erkân ile bir tabur piyade ve mektepliler tarafından karşılanmışlar ve sonra halkın alkışları arasında istasyon müdüriyetine ait bir binaya teşrif ederek orada istirahat etmişlerdir.⁸² Gazi Mustafa Kemal, sabah 08.30'da Rıza Şah'la birlikte Balıkesir'den ayrılmışlardır. 250 kilometrelik yolculukları boyunca çam ormanları ve bağlarla örtülü vadilerden geçen iki lider, yolların kenarındaki köylülerin sevgi gösterileri arasında yolculuklarına devam etmişlerdir.⁸³

Gazi Mustafa Kemal ve Rıza Şah aynı gün saat 15.45'te Çanakkale'ye üstü açık bir otomobile gelerek sivil ve askeri erkân ile halk tarafından coşkun

⁸⁰ "İki Büyük Şef, Afyon'da Coşkulu Karşılandı.", **Cumhuriyet**, 23 Haziran 1934, s. 1.

⁸¹ "Gazi, Şah'la Birlikte İzmir'e Vardı.", **Milliyet**, 23 Haziran 1934, s. 1; **Cumhuriyet**, 23 Haziran 1934, s. 1; **Son Posta**, 23 Haziran 1934, s. 1.

⁸² "Gazi ve Misafiri İzmir'den Ayrıldı.", **Cumhuriyet**, 26 Haziran 1934, s. 1; **Vakit**, 26 Haziran 1934, s. 1; **Zaman**, 26 Haziran 1934, s. 1.

⁸³ "Gazi'yle Şah Balıkesir'den Ayrıldı.", **Akşam**, 26 Haziran 1934, s. 1; **Hâkimiyeti Milliye**, 26 Haziran 1934, s. 1; **Son posta**, 11 Haziran 1934, s. 1.

tezahüratlarla karşılanmıştır. Jandarmaların ve öğrencilerin “yaşa, var ol!” sedalarıyla kendilerini candan bir şekilde karşılayan kalabalık halkın arasından yavaş bir yürüyüşle ve halka iltifat ederek geçmişlerdir. Bu esnada kendilerine şehir namına buketler takdim edilmiştir.⁸⁴ Buradan Erenköy’e kadar gidilmiş ve Mustafa Kemal Paşa burada Rıza Şah’a Çanakkale Muharebeleri hakkında bilgi vermiştir. Bu, Türk Milleti’nin Çanakkale’de düşmana karşı üstün bir kahramanlık örneği sergilemesi, maddi imkânsızlıklar(cephane, yiyecek, giyecek sıkıntısı vb. gibi) içerisinde yılmadan mücadele etmesi, Türk’ün gücünü dünyaya göstermesi ve ispat etmesi açısından önem arz etmektedir. Daha sonra tekrar geri dönen iki devlet reisi Gülcemal Vapuru’na binmişler ve sonra vapurla saat 19.15’te Çanakkale Limanı’ndan İstanbul’a doğru hareket etmişlerdir.⁸⁵

26 Haziran 1934’te iki devlet reisinin İstanbul’a varışları da yine halkın tezahüratları arasında olmuştur. Rıhtımlara ve sokaklara dökülen halk, büyük Gazi ve misafirini coşkun bir sevinçle selâmlamıştır. Gülcemal Vapuru saat 11.00’ da Adalar açıklarına kadar gelmiş, iki lider coşkun tezahüratla karşılanmıştır. Bir süre denizde gezindikten sonra Şah Hazretleri ile Gazi Mustafa Kemal Hazretleri saat 15.00’ da Sarayburnu’nda karaya çıkmıştır. Sabahın en erken saatlerinden itibaren şehirde görülmemiş bir hareket başlamıştır. Kenar sokaklara kadar İstanbul’un her tarafı Türk ve İran bayrakları ile süslenmiştir. Büyük misafirin geçeceği yollar daha gecedan temizlenmiştir. Dakikalar geçtikçe halkın akını artmış, caddelerin iki tarafı, meydanlar ve köşeler tutulmuştur. İki büyük reisi yakından görmek ve alkışlamak üzere yollara dökülenler, saatlerce ayakta beklemeyeği seve seve göze almışlardır. İstanbul halkının sabahın erken saatlerinden başlayarak büyük reislerin geçeceği yollarda toplanmış olması, iki büyük lidere duyulan sevginin göstergesidir. Sarayburnu’ndan karaya çıkmayı müteakiben, Beyoğlu’ndan Dolmabahçe Sarayı’na gelinmiştir. Atatürk maiyetiyle beraber Beylerbeyi Sarayı’nda kalmıştır. Sonra geceleyin Tokatlıyan’a gidilmiştir.”⁸⁶

⁸⁴“Gazi İle Şah Çanakkale’de Coşkuyla Karşılandı.”, **Cumhuriyet**, 26 Haziran 1934, s. 1.

⁸⁵“İki Reis Gülcemal Vapuruyla İstanbul’a Hareket Etti.”, **Son Posta**, 27 Haziran 1934, s. 1; **Vakit**, 27 Haziran 1934, s. 1; **Zaman**, 27 Haziran 1934, s. 1.

⁸⁶“Halk, Gazi İle Misafirini Coşkuyla Karşıladı.”, **Cumhuriyet**, 27 Haziran 1934, s. 1; **Akşam**, 27 Haziran 1934, s. 1.

Şah 27 Haziran 1934 sabahında önce Deniz Mektebi'ni, sonra Gazi Mustafa Kemal ile beraber Harp Akademisi'ni gezmişlerdir. Şah Heybeliada'dan dönerken, Sakarya Motoru'nda Cumhuriyet Gazetesi'nin dünkü nüshasını tetkik etmiştir. İran Büyükelçisi Sadık Han, Cumhuriyet'in Başmuharriri Yunus Nadi Bey'in dünkü nüshasında çıkan "Türk-İran Münasebetlerinin Hal ve İstikbali" adlı başmakalesini okuyarak tercüme etmiştir. Şah makaleyi alaka ile dinlemiştir. Şah ile Reisicumhur, Dolmabahçe Rıhtımı'na çıktıktan sonra hazır bulunan otomobillerle Yıldız'daki Harp Akademisi'ni gezmişlerdir. Yollarda toplanan halk, iki büyük devlet reisini candan tezahüratlarla selamlamıştır. Akademiden ayrıldıktan sonra İran Şah'ı ile Gazi Mustafa Kemal'e askerler ve süvari polisleri tarafından resmi selam yapılmıştır. Sonra iki devlet reisi Yıldız'dan Dolmabahçe'ye kadar kalabalık halkın tezahürat ve alkışları arasında ilerlemiş ve geç vakit Dolmabahçe Sarayı'na varmışlardır.⁸⁷

Şah, 28-29 Haziran tarihleri arasında planlanan tüm yerlere gitmiş, çeşitli görüşmeler yapmış, askeri kıtaları ziyaret etmiş, geziler ve davetler düzenlemiştir. Rıza Şah, İstanbul'da geçirdiği son gününü de çeşitli yerleri ziyaret ederek geçirmiştir. 1 Temmuz 1934 sabahı saat 11.00' a doğru refakatlerinde bulunan maiyetleri ve Mihmandar Paşalarla birlikte Dolmabahçe Sarayı'ndan ayrılmışlardır. Daha sonra Tophane, Karaköy, Eminönü, Babıâli ve Beyazıt yolundan geçerek İstanbul Üniversitesi'ni ziyaret etmişlerdir. Şah ve yanlarındaki kişiler, Rektör Neşet Ömer Bey ve Fakülte Dekanlar Heyeti tarafından dış kapıda karşılanmıştır. Şah ve maiyetleri erkânı, öğrencilerin alkışları arasında birinci kata çıkmışlar ve rektörlük odasında kısa bir istirahatten sonra yandaki salona teşrif etmişlerdir. Burada Neşet Ömer Bey, dekanları, Türk ve Yabancı Profesörleri ayrı ayrı Rıza Şah'a takdim etmişlerdir. 2 Temmuz 1934 tarihine gelindiğinde artık iki büyük liderin ayrılma zamanı gelmiştir. Rıza Şah ve maiyetindekiler geldikleri güzergâhtan tekrar memleketlerine geri döneceklerdir. Hiç şüphesiz iki memleketin münasebetinde yeni ve mutlu bir safhanın başlamasına sebep teşkil eden bu ziyaretin başlangıcında yapılan merasim, Şah ayrılırken de aynı şekilde icra edilecektir. Rıza Şah'ı

⁸⁷"Gaziyle Şah, İstanbul'u Gezdi.", **Cumhuriyet**, 28 Hazan 1934, s. 1; **Akşam**, 28 Haziran 1934, s. 1; **Son posta**, 28 Haziran 1934, s. 1.

Trabzon'a kadar götürecektir olan Ege vapuru fevkalade bir itina ile hazırlanmış, Türk ve İran bayraklarıyla donanmıştır. Kınalıada Vapuru, Rıza Şah'ı Ege'ye götürmek üzere rıhtımda hazır bulunmuştur. İki devlet reisi ve refakatlerinde bulunanlar, Kınalıada Vapuru'na binmişlerdir. Saat 16.20' de Kınalıada Vapuru doğrudan Ege Vapuru'na yanaşmak üzere Tophane rıhtımından hareket etmiştir. Bu kısa zaman zarfında beş dakika kadar Gazi Mustafa Kemal ile misafirleri vapurun güvertesinde görüşmüşlerdir. Kınalıada Vapuru, Ege Vapuru'na yanaşınca iki büyük şef iskelenin üzerine çıkarak vedalaşmışlardır. Veda merasimi çok samimi olmuştur. Başvekil İsmet Paşa'da Ege Vapuru'na geçerek Rıza Şah'a iyi seyahatler dileğinde bulunmuştur. Şah, İsmet Paşa'yla da samimi bir şekilde vedalaşmıştır. Ege Vapuru saat 16.25'te, Şirketi Hayriye'nin ve Akay Şirketi'nin hususi vapurları ile uğurlama merasimine akın eden halkın alkışları arasında İstanbul'dan hareket etmiştir. Aynı zamanda limanda bulunan bütün vapurlar Rıza Şah'ı son kez selamlamak üzere düdüklarını çalmışlardır. Ege Vapuru'na iki muhribimiz refakat etmiştir. Sonra halkı taşıyan vapurlarla hususi motorlar da boğaz çıkışına kadar bu vapuru takip etmişlerdir.⁸⁸ Rıza Şah'a Trabzon'a kadar refakat etmek üzere Hariciye Vekili Tevfik Rüştü Bey de bu vapurda yer almıştır. Yeni Tahran Sefiri Enis Bey de göreve başlamak için Şah ile birlikte İran'a gitmek üzere bu vapurda yer almıştır. Ayrıca sınıra kadar eşlik etmek üzere Mihmandar olan Ali Sait, Fahrettin, Halis Beyler, İzzettin Paşa, Hariciye Vekâleti Üçüncü Müdürü Sadettin Bey ve memleketine geri dönmek üzere olan İran Sefiri Sadık Han da Ege Vapuru'yla Trabzon'a hareket etmişlerdir.⁸⁹

Rıza Şah, Trabzon İskelesi'nde Vali Rıfat Bey'le Kolordu Kumandanı Abdurrahman Nafiz Paşa ve diğer mülki ve askeri erkân tarafından karşılanmıştır. Karşılama merasimini müteakip yolları dolduran halkın sevgi tezahüratları arasında Vali Konağı'na giden Şah, burada bir müddet istirahat etmiş daha sonra maiyetiyle birlikte Gümüşhane'ye hareket etmiştir. Saat 15.00'da Gümüşhane'ye gelmiş ve yine halkın coşkun tezahüratları arasında karşılanmıştır. Rıza Şah ve maiyeti geceyi

⁸⁸“Şah, Dolmabahçe'den Ayrıldı.”, **Akşam**, 3 Temmuz 1934, s. 1; **Vakit**, 3 Temmuz 1934, s. 1; **Zaman**, 3 Temmuz 1934, s. 1.

⁸⁹“Şah, Refakatindekilerle Trabzon'a Hareket etti.”, **Cumhuriyet**, 3 Temmuz 1934, s. 1;

Gümüşhane’de geçirmiştir.⁹⁰

Ertesi sabah 5 Temmuz saat 08.00’ da Gümüşhane’den hareket ederek saat 10.00’da Bayburt’a gelen Rıza Şah, Bayburt Askeri Garnizonu’nda bir müddet istirahat ettikten sonra buradan ayrılmış ve saat 15.30’ da Erzurum’a varmıştır. Burada Şah’ı ikinci kez karşılamak için günlerdir yapılan hazırlıklar tamamlanmış, büyük misafir Erzurum halkının coşkulu tezahüratları arasında karşılanarak, 21 pare top atışıyla selamlanmıştır. Daha sonra vali konağında istirahata çekilen Rıza Şah, ertesi gün 6 Temmuz’da Erzurum’dan hareketle saat 17.20’ de Gürcübulak Hududu’na gelmiştir.⁹¹ Burada bir süre istirahat eden misafir saat 17.30’da İran hududu üzerine kurulmuş olan takların altından geçerek memleketine ayak basmıştır. Huduttan çıkarırken başta muzika olmak üzere bir tabur asker resmi selamlarını ifa etmişlerdir. Hududun İran tarafında da bir İran Alayı büyük hükümdarını selamlamıştır. Takların iki tarafında bulunan halk, Şah’ı coşkulu alkışlayarak memleketlerine uğurlamışlardır.⁹² Şah’ın Türkiye gezisinde okulları ziyaret etmesi ülkenin eğitimde çağdaşlığını ve medeniliğini, uçak fabrikasını gezmesi komşu ülkelere nazaran o dönemde sanayi alanında gelişmişliğini ayrıca Şah’a uçak gibi pahalı ürün hediye edilmesi Türk Milleti’nin cömertliğini ve o dönemdeki görece yüksek ekonomik seviyesini göstermiştir. Ayrıca hediye edilen uçağın Türk pilotları tarafından İran’a kadar götürülüp teslim edilmesi de Türk havacılığının yeterliğini ön plana çıkarmıştır.

1.2.3.4.Ziyaretinin Sonunda Şah’ın Doğubeyazıt’tan, Gazi Mustafa Kemal’in İse Yalova’dan Birbirlerine Çektikleri Teşekkür Telgrafları

Şah, Türkiye topraklarından ayrılırken Türkiye’de gördüğü samimi misafirperverlikten dolayı, o esnada Yalova’da bulunmakta olan Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa’ya Doğubeyazıt’tan bir telgraf göndererek bir kez daha

⁹⁰Hâkimiyet-i Milliye, 5 Temmuz 1934, s. 1; Akşam, 5 Temmuz 1934, s. 1; Zaman, 5 Temmuz 1934, s. 1.

⁹¹“Şah, Erzurum’da Coşkulu Tezahüratla Karşılandı.”, Hâkimiyet-i Milliye, 6 Temmuz 1934, s. 1. Akşam, 6 Temmuz 1934, s. 1; Zaman, 6 Temmuz 1934, s. 1.

⁹²“Halk, Şah’ı Tezahüratlarla Memleketine Uğurladı.”, Hâkimiyet-i Milliye, 7 Temmuz 1934, s. 1; Cumhuriyet, 5 Temmuz 1934, s. 1; Vakit, 5 Temmuz 1934, s. 1.

teşekkür etmek istemiştir. Rıza Şah'ın 6 Temmuz 1934 tarihli telgrafı şöyledir:

Türkiye Cumhuriyeti Reisi Muhteremi Azameti Mustafa Kemal Hazretlerine;

“Bu mevkide Türkiye’ye veda ediyorum. Fırsatı ganimet bildim. O büyük biraderimin muhabbet ve samimi ihsasatı benim kalbimde unutulmayacak hatıralar icat edecektir. Bir defa daha teşekkürlerimi arz ile nihayetsiz hürmetlerimi takdim ediyorum. Orada misaferetim esnasında İran ve Türkiye milletlerinin kalp ve ruh birliğini gözümle gördüm. Zaman bu rabitaların mes’ut neticesini gösterecektir. Büyük kardeşime selamet, uzun ömürler ve Türk milletine saadetler dilerim.”

Rıza Şah Pehlevi⁹³

Bu samimi telgrafa büyük önder Gazi Mustafa Kemal ise şu cevabi telgrafı göndermiştir:

“Büyük İran Devletinin muhterem ve büyük Şehinşahı Ala Hazreti Humayun Rıza Şah Pehlevi Hazretleri;

“Türkiye’den kardeş memleket toprağına avdet ederken göndermek lütfunda bulunduğunuz yürekten gelme yüksek hislerle dolu telgrafname-i hümayunlarını sevinçle aldım.

Zati Şehinşahileriyle birlikte geçirdiğim günler ve kudret faziletinize bir kere daha şahit olduğum muhavereler hatırımda silinmez surette menkuş kalacaktır. Milletlerimizin birbirine karşı pek tabii olan kuvvetli rabitaları ziyareti Şehinşahileriyle tebarüz etmiş ve büsbütün köklemiştir.

Bu kardeşlik hissiyatımı Türk milleti namına ve kendi namıma arzederken kardeş milletin büyük hükümdarı dostum ve kardeşime selametler uzun ve mesut ömürler ve İran milletine temadii refah ve saadetler dilerim. ”

Gazi Mustafa Kemal Türkiye Reisicumhuru⁹⁴

⁹³“Rıza Şah, Gazi’ye Teşekkür Telgrafı Gönderdi.”, **Cumhuriyet**, 10 Temmuz 1934, s. 1; **Hâkimiyet-i Milliye**, 10 Temmuz 1934, s. 1.

⁹⁴“Gazi, Şah’a Dostluk Telgrafı Gönderdi.”, **Son Posta**, 10 Temmuz 1934, s. 1; **Hâkimiyet-i Milliye**, 10 Temmuz 1934, s. 1; **Milliyet**, 10 Temmuz 1934, s. 1.

Telgrafta iki büyük lider, birbirlerine teveccüh göstermişler ve iltifatta bulunmuşlardır. Şah, gezisinde Türk Milleti'nin misafirperverliğini çok yakından hissettiğini ve durumun ileride iki ülke arasında güzelliklere kapı açacağını dile getirmiş ve Türk Milleti'ne güzel temennilerde bulunmuştur. Bu duruma Gazi Mustafa Kemal'de aynı güzellikte karşılık vermiştir.

1.3.3.5. İsveç Veliahdı İle Görüşmesi

İsveç Veliahdı Prens Gustav Adolf ve Prenses Louis, 2 Eylül 1934 günü saat 17.00'da İsveç bandıralı Vasaland Vapuru ile İstanbul'a gelmiştir. Vapuru Yeşilköy açıklarında bir tayyare filosu karşılamıştır. Vapur, Haydarpaşa önlerine geldiği zaman Selimiye Kışlası'ndan 21 pare top atımı ile selâmlanmıştır. İstanbul Valisi, Belediye Reisi Muhittin Bey, Muhabere Müfettişi Hüsnü Rıza Paşa ile Hariciye Vekâleti beşinci daire şefi Hulusi Fuat Bey ve protokol dairesinden Şefkati Bey motorla vapura karşı gitmiş, Prens ve Prensesi karşılamıştır. Prens ve Prenses refakatlerinde İsveç Sefiri'yle beraber Haydarpaşa rıhtımını gezmiş ve oradan tren istasyonuna teşrif etmişlerdir. Velihaht, rıhtımda İstanbul Vali'si, Belediye Reis Muavinleri ve Emniyet Müdürü tarafından karşılanmışlar ve İstasyonda bir ihtiram kıtası tarafından selâmlanmışlardır. Bu sırada mızıka, Türk ve İsveç Milli Marşları'nı çalmıştır. Daha sonra Prens ve Prenses hususî bir trenle saat 18.15'te Ankara'ya hareket etmiştir.⁹⁵

Gazi Mustafa Kemal, Ankara'da konukları şerefine bir yemek vermiştir. Gazinin dilde özleşme çalışmalarını, 1934'te Ankara'ya gelen İsveç Veliahdı Prens Gustav Adolf'un onuruna verilen yemekte, yaptığı şu konuşmadan anlamak mümkündür: *“Bu gece, ulu konuklarımıza, Türkiye'ye uğur getirdiklerini söylerken burada kaldığımız uzca sizi sarmaktan hiç durmayacak ılık sevgisi içinde, bu yurttta, yurdumuz için beslenmiş duyguların bir yankusunu bulacaksınız. İsveç-Türk uluslarının kazanmış oldukları utkuların silinmez damgalarını tarih taşımaktadır... Avrupa'nın iki bitim ucunda yerlerini berkiten uluslarımız, ataç özlüklerinin tüm ıssıları olarak baysak, önürme, uygunluk kıdacıları olmuş bulunuyorlar. Onlar bu*

⁹⁵“İsveç Veliahdı, Vasaland Vapuruyla İstanbul'a Geldi.”, **Cumhuriyet**, 3 Eylül 1934, s. 1; **Akşam**, 3 Eylül 1934, s. 2; **Zaman**, 3 Eylül 1934, s. 2.

gün en güzel utkuyu kazanmaya anıklanıyorlar: Baysal utkusu... Yetmiş beşinci doğum yılında Oğuz Babamız, bütün acunda saygılı bir sevginin övüncü ile çevrelendi. Genlik, baysal içinde erk sürmenin gücü işte bundadır.”⁹⁶

Anlaşılaçağı üzere Gazi Mustafa Kemal, burada dilde sadeleşme ve öze dönme konusunda bir kapı aralamak istemiştir. Ayrıca konuşması, Türk dilini yabancı kelimelerden ayırma çabalarının bir örneğı olarak ayrı bir öneme sahiptir. 1934 yılında yapılan Dil Kurultayı çalışmaları da bu doğrultuda sürdürülmüştür.

1.2.4.MECLİSTE YENİ YASAMA YILI AÇILIŞI VE GAZİ MUSTAFA KEMAL’İN SÖYLEVİ

1.2.4.1.Gazi Mustafa Kemal’in Meclis Açış Konuşması

Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal’in Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin; dördüncü seçim devresinin dördüncü toplantı yılında yaptığı açış konuşması ayrı bir öneme sahiptir. Gazi Mustafa Kemal uzun açış konuşmasında, ekonomiden siyasi ve sosyal alanlara kadar birçok konuda değerlendirmelerde bulunmuştur.⁹⁷

Gazi Mustafa Kemal meclis açış konuşmasına her zamanki gibi yüce Türk Milleti’ni selamlayarak başlamıştır. Cumhuriyet rejiminin ülkeye huzur ve güven getirdiğini ve bu güveni sağlamlaştırdığını belirtmiştir. Vatandaşların da bu ortamda huzurlu bir şekilde hayatlarını idame ettiklerini ifade etmiştir. Konuşmasının başında ekonomi üzerinde durmuştur. Gazi Mustafa Kemal’in ekonomiye çok değer verdiği, “*Ülkenin ekonomik konumunu genişletmek en önde tuttuğumuz işlerdendir. Onun için sanayi programımızı durmadan yürütmekteyiz. Tasarlanan fabrikalardan çoğunun temelleri atılmıştır; Kurulup işletilmesi için; bence, maliyece gerekenler de bulunmuştur. Ülkenin, en belli eksikliğini giderecek olan bu fabrikaları, çok*

⁹⁶“Gazi, Ankara’da Konuklarına Yemek verdi.”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 4 Eylül 1934, s. 1.

⁹⁷“Gazi Mustafa Kemal’in Meclis Açış Konuşması” , **Hâkimiyet-i Milliye**, 2 Kasım 1934, s. 1; **Akşam**, 2 Kasım 1934, s. 2;**Zaman**, 2 Kasım 1934, s. 2.

*geçmeden kurup işletmek, hükümetin en önde göreceği işlerden olacaktır.”*⁹⁸ ifadesinden anlaşılmaktadır.

Gazi Mustafa Kemal ticarete, ticari anlaşmalara, dış ticarete önem veren şu cümleleri de önemlidir: *“Ticaret bağlılıklarımız, karşılıklı, denk, anlaşmalar çerçevesi içindedir. Ekonomik sıkıntının ortaya çıkardığı yeni gidişler içinde, yeni ticaret yöntemlerinin iyilikleri görülmüştür. Ancak, bir yandan da dış ticaretimizi, yardımcı kuramlarla, doğru bilgilerle kolaylaştırmak yolları araştırılmalıdır.”*⁹⁹ Gazi Mustafa Kemal bir sözünde de tarım ürünlerinin önemine değinmiş, 1934 yılı ürünlerinin veriminden söz etmiş ve iyi ürünlerin dış ticarete ülke tanıtımına katkısını şu cümleleriyle belirtmiştir: *“Bilirsiniz ki, dışarıya sattıklarımızın başlıcası, ekim ürünlerimizdir. Bu yıl, ürünlerimizin bir nicesinin değeri, geçen yıllara göre daha elverişli olmuştur. Yapılan siloların da, yurdumuzun bütün güzellikte olan ürünlerini insanlara tanıtmakta çok yardımı olacaktır.”*¹⁰⁰

Gazi Mustafa Kemal tarım, sanayi, ticaret faaliyetlerini ve bütün bayındırlık işlerini, birbirinden ayrı düşünmemiştir. Bu nedenle de devlet, fikir ve ekonomik yaşam işleyişlerini birbirlerine bağlı ve birbiriyle ilişkili görmektedir. Ulaşım önem verdiği *“Yurdun bayındırlığı programı da büyük emekle durmadan yürütülmektedir. Bugün, yapılmakta bulunan yeni demiryolları beş yüz kilometreyi geçmektedir. Satın alınanlarla birlikte devlet elindeki demiryollarımız beş bin kilometreyi geçer”*¹⁰¹ ifadelerinden anlaşılmaktadır. Demiryollarını, ülkenin aydınlanmasında önemli bir ölçüt olarak gören Gazi Mustafa Kemal, Cumhuriyetin ilk yıllarından beri demiryolu inşaat politikasının amacına ulaşabilmesi için devamlı başarı ile uygulandığını söylemiştir.

Gazi Mustafa Kemal, Türk lirasının değerini koruduğunu ve planlı ekonomiye önem verildiğini belirtmiştir. Devletin mali gücünü önemseddiği şu cümlelerden anlaşılmaktadır. *“Geçen yıl bütçede alınan tutumlardan, ölçülerden*

⁹⁸Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi, D. IV, C. 25, 1Kasım 1934, s. 3.

⁹⁹Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi, D. IV, C. 25, 1Kasım 1934, s. 3.

¹⁰⁰Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi, D. IV, C. 25, 1Kasım 1934, s. 3.

¹⁰¹Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi, D. IV, C. 25, 1Kasım 1934, s. 3.

ayrılmayarak yürümeye özenle çalışılmaktadır. Devlet gelirin; oranlandığı gibi gerçekleştirileceği çok umulur. Türk parası sağlam değerini tutmaktadır. Hükümet bu siyasaya çok değer vermektedir; bundan böyle de bu siyasadan ayrılmayacaktır. Ergani borçlanmasının üçüncü bölümü de, bu yıl beklenildiği gibi kapanmıştır. Ulusumuzun böylelikle hem devletin mali gücüne güvenini, hem de bayındırlık politikasına verdiği önemi, bir kez daha göstermiş olması övünülecek bir aşamadır.”¹⁰² Ayrıca Gazi Mustafa Kemal, devlet işlerini sağlam bir mali temel üzerine kurmak için, millet meclisinin gösterdiği çabadan övgüyle bahsetmiştir.

Gazi Mustafa Kemal'in meclis kürsüsünde dile getirdiği Ergani borçlanması, Fevzipaşa-Diyarbakır hattının inşasında kullanılmak üzere 12 Ocak 1933 tarih ve 2094 numaralı kanun ile gerçekleşmiştir. Ayrıca bu borçlanmanın her türlü resim ve vergiden muaf olacağı ve 16 Nisan 1953'ten itibaren 20 yılda ödeneceği söylenmiştir.

Bu borçlanmada hükümet, Osmanlı dönemindeki borçlanmalardaki gibi karşılık gösterme ihtiyacı hissetmemiştir. Böylece 12 milyon liralık tahvil satışı başarı ile sonuçlanmış ve elde edilen para ile Ergani-Diyarbakır hattının inşasına devam etme imkânı doğmuştur.¹⁰³ Bu hattın siyasi ve iktisadi açıdan oldukça önemli olduğu ve özellikle Ergani madenlerinin işletilmesinden çok gelir sağlanacağı vurgulanmıştır.

Gazi Mustafa Kemal çocukların ve gençlerin sağlıklı yaşamlarını önemseydiğini ifade etmiş ve ayrıca ihtiyaç sahibi kişilere destek veren Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı'nın varlığının bir övünç kaynağı olduğunu belirtmiştir. Ayrıca Gazi Mustafa Kemal kültür işlerinin önemini ve Türk Dili'nin özüne dönmesi yönündeki düşüncelerini şu cümlelerle ifade etmiştir:

“Kültür işlerimiz üzerine, ulusça gönüllerimizin titrediğini bilirsiniz. Bu işlerin başında da, Türk tarihini doğru temeller üstüne kurmak, öz Türk diline, değeri olan genişliği vermektir. Bunun için candan çalışmanın gerekli olduğunu

¹⁰²Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi, D. IV, C. 25, 1Kasım 1934, s. 3.

¹⁰³İsmail Yıldırım, *Cumhuriyet Döneminde Demiryolları (1923-1950)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2001, s. 155-156.

söylemeliyim. Bu çalışmaların göz kamaştırıcı verimlere erişeceğine şimdiden inanabilirsiniz.”¹⁰⁴

Gazi Mustafa Kemal bir başka konuşmasında da sanata değinmiş, güzel sanatlar ve musikinin önemini “*Güzel sanatların tümünde, ulus gençliğinin ne denli ilerletilmesini istediğinizi bilirim. Bu, yapılmaktadır, Ancak, bunda en çabuk, en önde görülmesi gerekli olan Türk musikisidir. Bir ulusun yeni değişikliğinde ölçü, musikide değişikliği alabilmesi, kavrayabilmesidir. Bu gün dinletilmeye çalışılan musiki, yüz ağartacak değerde olmaktan uzaktır. Bunu açıkça bilmeliyiz. Ulusal ince duyguları, düşünceleri anlatan, yüksek deyişleri, söyleyişleri toplamak, onları genel son musiki kurallarına göre işlemek gerekir. Ancak bu düzeyde Türk ulusal müziği yükselebilir ve evrensel musiki içinde yerini alabilir.*”¹⁰⁵ sözleriyle ifade etmiştir.

2. Dünya Savaşı'nın yaklaştığının sezinlendiği ve dünyanın silahlanma yarışına girdiği bir dönemde, Türkiye'nin de güçlenmesi gerektiği, ancak bunun barış ilkesine önem vermekle gerçekleşeceği Gazi Mustafa Kemal tarafından şöyle ifade edilmektedir: “*Uluslararası politika, geçen yıl içinde korunma kaygısına düştü, bu yüzden bütün ülkelerde silahlanmaya hız verildi. Cumhuriyet Hükümeti de, bu nedenle bir yandan ulusal koruma gücünü pekiştirmeye çalışırken, bir yandan da barışın sarsılmaması için ulusların birlikte çalışmasına umut veren yoldan ayrılmamak uğrunda elinden geleni esirgememiştir. Cumhuriyet Türkiye'sinin dostluklarına bağlılığı, geçmiş yıllarda çeşitli durumlarda bunun denendiğini, ulusumuzun dünyaca tanınmış özelliğinin bir gereği de karşılıklı verilmiş sözleri tutmak olduğunu, bunun için barışa ne kadar özenildiği ve bundan böyle de özenileceği bellidir*”.¹⁰⁶ Gazi Mustafa Kemal Atatürk burada yeni Türkiye'nin barışçı bir özelliğe sahip olduğunu ifade etmiş ve bu özelliğinin dünya devletlerince kabul görmüş olduğu yorumunu yapmıştır. Türkiye'nin dostluğa önem verdiği ve karşılıklı sözlere her zaman riayet ettiği vurgusu ayrıca belirtilmiştir.

¹⁰⁴Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi, D. IV, C. 25, 1Kasım 1934, s. 3.

¹⁰⁵Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi, D. IV, C. 25, 1Kasım 1934, s. 3.

¹⁰⁶Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi, D. IV, C. 25, 1Kasım 1934, s. 3.

Uluslararası barışa çok değerli katkısı olan Balkan Antlaşması için, bu antlaşmanın mimarlarından olan Gazi Mustafa Kemal, “*Balkan Antlaşması, Balkan Devletlerinin, birbirlerinin varlıklarına özel saygı beslemesini göz önünde tutan mutlu bir belgedir. Bunun, sınırların korunmasında, gerçek bir değeri olduğu açıkça bellidir. Ankara’da toplanmış olan Balkan Antlaşma Divanı’nın verimli ve yerinde çalışmalarını, ulusumuz sevgi ile karşıladı.*” ifadelerini kullanmıştır. Konuşmasının son bölümünde, halkın siyasal haklarından yararlandığını ve inkılâpları desteklediğini ise şöyle ifade etmiştir:

*“Ulusumuz, genel ekonomik, genel politik karışıklığı büyük olgunlukla karşılamıştır. Kendine gösterilen yolun doğruluğunu anlamıştır, yeniden çıkabilecek güçlükleri yenmeye de hazır olduğunu göstermiştir. Son belediye seçimlerinde oy kullanabilecek olanların, yüzde yetmiş beşinden çoğu oylarını kullanmışlardır. Ulusun, içerideki birliğinin hem belli, hem denenmiş olması, gelecek için en büyük güvencedir. Dördüncü Büyük Millet Meclisi ulus birliğinde, devlet politikasında yüksek çalışma değeri göstermiştir. Bu yasama yılındaki çalışmalarınız sırasında, size gelecek ulus işleri içinde en doğru yolları bulup göstereceğinize güvenimiz vardır. Toplantınız kutlu olsun.”*¹⁰⁷

Gazi Mustafa Kemal’in Meclis’in 1934 dönemi açış konuşmasını yukarıdaki şekliyle sayfalarına taşıyan basın, Meclisin açış merasimini ise şöyle resmetmiştir:

Büyük Millet Meclisi 1 Kasım 1934 günü saat 15’te dördüncü seçme devresinin dördüncü toplantı yılına Gazi Mustafa Kemal’in konuşmaları ile başlamıştır. Türkiye Büyük Millet Meclisi, açılış günü olması sebebiyle yoğun bir kalabalığa sahne olmuştur. Milletvekilleri, davetliler ve gazetecilerle tüm salon dolmuş ve halk tarafından yoğun bir ilgiyle, yapılan çalışmalar takip edilmiştir. O günün en önemli gündemi Gazi Mustafa Kemal’in konuşmasıdır. Gazi Mustafa Kemal konuşmasında ülke meselelerine değinmiş, o yıl imzalanan Balkan Antlaşması’nı ve ilgili kısımlarını açıklamış, Türkiye’nin dış politikası ve bu politikayı belirleyen ilkelere değinmiştir. Bu ilkeler arasında karşılıklı ilişkilerde dostluk, barışçı olmak ve verilen sözlere uymak ayrıca belirtilmiştir. Gazi Mustafa

¹⁰⁷Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi, D. IV, C. 25, 1Kasım 1934, s. 3.

Kemal'in konuşmasına dinleyiciler alkışlarla katılmışlardır. Bu durum Gazi Mustafa Kemal'in sözlerinin salondaki milletvekilleri ve dinleyiciler tarafından hararetle desteklendiğinin göstergesidir. Gazi Mustafa Kemal konuşmasının sonunda toplantı salonundan yine alkışlarla uğurlanmıştır. Gazi Mustafa Kemal'in konuşmasının ve uğurlanmasının ardından meclis diğer gündem maddelerine geçmiş, gündem gereği görevliler seçimi ve görev dağılımı yapılmıştır. 1934 yılı açış toplantısında belirlenen görevliler aşağıdaki gibi oluşturulmuştur.

Bursa Mebusu Esat Bey (Sagay) başkanlık divanına gelerek, başkan ve başkan vekillikleri ile idare amirlerinin ve divan kâtipliklerinin seçiminin yapılacağını bildirmiş ve milletvekillerini oy vermeye davet etmiştir. Yapılan seçimlerde TBMM Başkanlığına Balıkesir Mebusu Kâzım (Özalp) Paşa, başkan vekilliklerine Esat (Bursa), Refet (Bursa), Hasan (Trabzon) Beyler; idare amirliklerine Mehmet Ali (Artvin), Halit (Beyazıt) İrfan Ferit (Mardin); divan kâtipliklerine Hamdi (Mersin), Celâl (Mersin), Ali (Rize), Refik (Konya), Haydar Rüştü (Denizli) ve Ali Muzaffer (Konya) Beyler seçilmiştir.¹⁰⁸ 1934 yılında TBMM'de milletvekilleri arasında görev dağılımlarının seçimle yapılması dönemin tek parti yönetiminin kendi içinde bir demokrasi nüvesi barındırdığının göstergesi olarak değerlendirilebilir.

2. BÖLÜM

SİYASAL, EKONOMİK, TOPLUMSAL , KÜLTÜREL VE EĞİTİM ALANINDA TÜRK İNKİLÂBİ

Yeni Türk Devleti'nin cumhuriyetin ilanıyla başlayan inkılâp hareketi, 1934 yılında da devam etmiştir. 1934 yılında iç politikada siyasi alanda Türk kadınına milletvekili seçme ve seçilme hakkı veren kanun kabul edilmiştir.

Genç cumhuriyet "yurtta sulh cihanda sulh" ilkesinin tezahürü olarak özenle çatışmadan uzak durmuş, sorunlarını barışçı yollarla ve muhataplarıyla müzakereler

¹⁰⁸"Gazi'nin Meclis Açış Konuşması", **Hâkimiyet-i Milliye**, 2 Kasım 1934, s. 1; **Akşam**, 2 Kasım 1934, s. 2.

yürüterek çözüme politikasından taviz vermemiştir. Bu durum ekonomi alanında yatırımlar yapılabilmesine imkân vermiştir. Ekonomi alanında, Ölçüler Kanunu kabul edilmiş, bütçe çalışmaları ile Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı hazırlanmış ve Kayseri’de ise Mensucat Fabrikası’nın temelleri atılmıştır.

Toplumsal ve kültürel alanda ise, soyadı kanunu, lakap ve unvanların kaldırıldığına dair kanun ve bazı kisvelerin giyilemeyeceğine dair kanun edilmiş, Türk Dil Kurumu çalışmaları ve İkinci Türk Dil Kurultayı yapılmış ve İskan Kanunu ile muhacirlerin planlı bir şekilde yerleştirilmesi sağlanmıştır.

Eğitim alanında 4 Mart 1934’te İstanbul Üniversitesi’nde Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü öğretime başlamış, Devlet Konservatuvarı yasası çıkarılmış, Halkevleri ve Vilayet Mektepleri’nin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması için çalışmalar yürütülmüştür.

2.1.Siyasal Alanda Yenilikler

2.1.1. Kadınlara Milletvekili Seçme ve Seçilme Hakkı’nın Verilmesi

Cumhuriyet öncesinde kadınların siyasal hak talepleri çok fazla gündeme gelmemiştir. Bu konuda ilk önemli adımlar cumhuriyetin ilanından sonra gerçekleşmiştir. Bu dönemde kadın haklarını savunan kişiler ve topluluklar sessiz fakat kararlı bir tutum içerisinde olmuştur. Ancak o dönemde Türkiye’de kadın hakları için mücadele eden aktif kadın grupları yoktur. Kadınların eğitimsiz ve bilinçsiz olmaları bu konuda pasif kalmalarına sebep olmuştur. Yaptığı çalışmalarla kadın haklarını savunan Cumhuriyet’in ilk kadın cemiyeti Türk Kadın Birliği’dir. Bu cemiyet Millî Mücadele sırasında kurulan Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti’nin dağılmasından sonra oluşturulmuştur. Cemiyet, Cumhuriyet’in ilk yıllarında (1923-1935) inkılâp hareketlerini destekleyen faaliyetlerde bulunmuş, ülkede mevcut gelişmeler üzerine yönetmeliğini değiştirerek siyasî haklar için çalışan ilk kadın derneği haline

dönüştürülmüştür.¹⁰⁹

Cumhuriyet'in ilk yıllarında kadın haklarına yönelik ilk önemli gelişme Medeni Kanunu'nun kabulü ile gerçekleşmiştir. Bu kanunla, "tek eşlilik, boşanma gibi hakların kadına da tanınması, çocukların velayeti, miras ve mal tasarrufu gibi konularda kadın erkek eşitliğinin sağlanması, kadının eğitim hakkından erkeklerle beraber ve eşit olarak yararlanması, toplumsal hayata katılması, çalışma hakkının genişletilmesi, idari görevlere getirilmesi ve seçme ve seçilme hakkının tanınması ile kılık-kıyafet alanlarındaki düzenlemeler yine bu dönemde kadınlar lehine yapılan önemli değişiklikler ve gelişmeler olmuştur.¹¹⁰ Türk kadınının siyasal hakları, 3 Nisan 1930' da belediye seçimlerine katılma hakkının verilmesi ile başlamış ve bu hak ilk olarak 1933'te belediye seçimlerinde kullanılmıştır. Kadınlara milletvekili seçme ve seçilme hakkı ise 5 Aralık 1934'te verilmiş, bu hak 1935 yılında yapılan genel seçimlerde kullanılmıştır.¹¹¹

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan sonra kadının statüsüne yönelik atılımlar Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün inisiyatifiyle gerçekleşmiştir. Türk Medeni Kanunu'yla Türk kadını birçok hak elde etmiş olsa bile, erkek vatandaşlar gibi siyasi yaşama katılma hakkının olmaması hala büyük bir eksiklikti. Eski Türk devletlerinde aile hayatında ve miras hukukunda olduğu gibi devlet yönetiminde de erkeklerle eşit haklara sahip olan Türk kadını, çağdaş, demokratik ve laik bir Türk toplumunu hedefleyen Gazi Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde yapılan düzenlemelerle, seçme ve seçilme hakkı başta olmak üzere birçok hakka sahip olmuştur. Bu çerçevede kadınların siyasal haklarıyla ilgili ilk atılım, belediye seçimlerinde kadınlara seçme hakkı tanıyan kanunun kabulü (3 Nisan 1930) ile gerçekleşmiştir. Bunu takiben 1933'te muhtar ve köy heyetini seçme hakkı tanınmıştır. 5 Aralık 1934'te ise anayasada yapılan değişikliklerle Türk kadını, milletvekili seçme ve seçilme hakkına sahip olmuştur. Böylelikle kadının siyasal

¹⁰⁹Nesrin Damla Kalender “**Kadınlara Seçme ve Seçilme Hakkının Verildiği 1935 Seçimleri ve İzmir Basını**”, (Yüksek Lisans Tezi) Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, 2006, s. 7.

¹¹⁰Leyla Kaplan, **Cemiyetlerde ve Teşkilatlarda Türk Kadını (1908-1960)**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 1988, s. 139.

¹¹¹Kalender, **a.g.e.** , s. 7.

yaşama katılması sağlanarak ulusun tamamı, kendini temsil etme hakkını kazanmıştır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kadınlara seçme ve seçilme hakkının verildiği tarihî toplantısı, Türk basınında "*Türk kadını haklarının en büyüğünü aldı*" başlığı kullanılarak haber yapılmış, bir gün sonra ise "*Büyük Millet Meclisi, dün yaptığı tarihî toplantıda kadınların meb'us seçme ve seçilmelerini alkışlar arasında ittifakla kabul etti*" denilmiştir.¹¹² Ayrıca haber metinlerinde meclis konuşmalarına yer verilmiş ve "*22 Yaşını bitirmiş, kadın erkek her Türk'ün vekil seçebilmeleri ve 30 yaşını bitirmiş olanların da vekil seçilebilmeleri onaylandığı*" duyurulmuştur.¹¹³ Mecliste kadınların erkeklerle beraber memleketin ve milletin geleceği üzerinde söz sahibi olmaları gerektiği söylenmiştir. Türk Tarihi'nde kadının her zaman itibarlı bir yerinin olduğu, erkeklerle beraber daima zor durumları aştığı ve vatana büyük katkılar yaptığı, Türk kadınının bir süs gibi memleket işine karışamaz duruma getirilmesinin bir Türk örfü olmadığı ve yakın gelecekte Türk Ulusu ve Devleti'nin, inkılâbın Türk kadınına verdiği haklar esasına dayandığının anlaşılacağı ifade edilmiştir.¹¹⁴

5 Aralık 1934 tarihli kanunla, milletvekili seçme ve seçilme hakkını elde eden kadınların pek çoğu bu gelişmeyi büyük bir memnuniyetle karşılamıştır. Bu maksatla 6 Aralık'ta bazı Ankaralı kadınlar, Mustafa Kemal Atatürk ve diğer devlet büyüklerine teşekkür için Halkevi'nde bir toplantı düzenlemiş ve ardından Meclise giderek memnuniyetlerini belirtmiştir.¹¹⁵ İstanbul'da da bu amaçla çeşitli mitingler yapılmıştır. Beyazıt Meydanı'nda gerçekleştirilen bir mitingde Kadınlar Birliği'nden Saadet Rıfat, yaptığı konuşmada konu ile ilgili duygu ve düşüncelerini ifade etmiştir.¹¹⁶

Kadınların fedakârlıklarını takdir eden Gazi Mustafa Kemal Paşa, bu konudaki görüşlerini 21.03.1923 tarihinde Konya kadınları ile yaptığı konuşmasında,

¹¹²"Türk Kadını, Haklarının En Büyüğünü Aldı.", **Cumhuriyet**, 6 Aralık, 1934, s. 1.

¹¹³"Kadınlara Seçme ve Seçilme Hakkı", **Hâkimiyet-i Milliye**, 6 Aralık 1934, s. 1.

¹¹⁴"Tarihte Kadınların yeri ve Önemi", **Cumhuriyet**, 6 Aralık 1934, s. 1.

¹¹⁵**Cumhuriyet**, 7 Aralık 1934, s. 1; **Ulus**, 7 Aralık 1934, s. 1.

¹¹⁶"Kadınlar Birliği Miting Yaptı.", **Cumhuriyet**, 8 Aralık 1934, s. 1; **Ulus**, 7 Aralık 1934, s. 1.

“Son yıllarda fedakârlıklar yapan Türk Milletinin gerek inkılâplar süresince, gerekse sosyal hayatta ve çalışma hayatında gayretleri ve istekleri fark edilmiştir. En fazla takdir toplayan ve teşekkürleri hak eden Anadolu kadınının fedakârlığıdır. Dünyanın hiçbir yerinde, hiçbir milletinde, Anadolu köylü kadınından fazla kadın mesaisi yoktur ve dünyada hiçbir milletin kadını ‘Ben Anadolu kadınından daha fazla çalıştım, milletimi halasa ve zafere götürmekte Anadolu kadını kadar himmet gösterdim’ diyemez...” şeklinde ifade etmiştir.¹¹⁷ Görüldüğü gibi Atatürk Türk kadınına çok değer vermiş ve bunu konuşmalarında sıkça dillendirmiştir. Türk kadınının fedakârlık, çalışkanlık ve vatanperverlik gibi özelliklerine değinmiştir. Ayrıca vatanına ve milletine karşı beslediği eşsiz sevginin ve Milli Mücadele’de gösterdiği üstün gayretlerin üzerinde durmuştur.

Cumhuriyet Gazetesi’nde , “Türk kadınına verilen seçme ve seçilme hakkı” ile ilgili haberde şu ifadeler yer verilmiştir: “Kadınlarımız, dünyada birçok devletten daha önce, erkeklerden daha iyi kullanacaklarını düşündüğümüz bu hakka kavuşmuşlardır. Türk kadını dünya kadınları arasında hukuk bakımından ilk sıradaki yerini almıştır. Bu karar zaten medenî hukuk sahasında erkekle eşit olan Türk kadınına seçme ve seçilme hakkı yönüyle de erkekle eşitliği sağlamıştır. Bazı Anglo-Sakson milletleri hariç dünyada hiçbir kadın bu derece hakka sahip değildir. Bundan sonra Türk kadını muhakkak ki vekil, vali gibi yüksek idare mevkilerinde de göreceğiz. Bundan yirmi sene evvel hiç kimse bu gelişmelerin olacağını elbette ki düşünemezdi.”¹¹⁸ Kadınlara seçme ve seçilme hakkının verilmesinin toplumca mutlu karşılandığı ve geleceğe ilişkin, kadınların siyasi hayata sağlayacağı katkılar yönüyle beklentiler taşındığı görülmektedir. Ancak uzun vadede bakıldığında günümüzde dahi bu beklentilerin tam olarak karşılandığından söz edilemez.

İsmet İnönü, 1 Ocak 1934 tarihli Zaman Gazetesi’nde ; “Türk kadınının, milletvekili seçmek ve seçilmekten büyük mutluluk duyacağını, kadınların sadece evde ve tarlada çalışarak değil şehirlerde de değişik iş sahalarında ve üniversitelerde geçimlerini temin etmek ve milletine katkı sunabilmek amacıyla yılmadan mücadele

¹¹⁷“Mustafa Kemal Paşa, Konya’da Kadınlarla Konuştu.”, **Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri**, C.II. , Ankara, 1952, s. 148.

¹¹⁸“Türk Kadınına Seçme ve Seçilme Hakkı Verildi.”, **Cumhuriyet**, 6 Aralık, 1934, s. 6.

ettiklerini, ayrıca milletvekili olarak vatanın, ana gibi yılmaz bekçisi olacaklarını” yazmıştır.¹¹⁹ Buradan, İsmet İnönü’nün başbakanlık görevi yanında köşe yazarlığı da yaptığına şahit olmaktadır.

Dünya’da kadınlara oy hakkı veren ilk ülkeler arasında Yeni Zelanda ve Avustralya’yı, Finlandiya, Norveç, Danimarka ve İzlanda gibi İskandinav ülkeleri takip etmiştir. Amerika’da 1914 yılında 14 eyalette kadınlar oy kullanabilirken ulusal seçimlerde oy kullanma hakkı ancak 1920’de kadınlara tanınmıştır. Böylece tüm dünyada kadınlar kademeli olarak oy kullanma ve seçilme hakkı kazanmışlardır. Öte yandan Güney Afrika’da beyaz kadınlar 1930 yılında oy kullanma hakkına sahipken, Melez ve Hintli kadınlara 1984 yılında, siyah kadınlara ise ancak 1994 yılında oy kullanma hakkı verilmiştir.¹²⁰ Bu gelişmeler dikkate alındığında, yeni Türk Devleti’nin kısa bir süre içinde kadınlara tanıdığı haklarla dünya devletleri arasında öncü olma özelliğini taşıdığı anlaşılmaktadır.

2.2.Ekonomi Alanındaki Gelişmeler

Gazi Mustafa Kemal Atatürk, ekonomi üzerinde devletin otoritesini güçlendirmeyi düşünmüştür. Osmanlı İmparatorluğu’nun son zamanlarında savaşlar nedeniyle ekonomisi zayıflamış, bütçesi açık vermiş, çok defa başka ülkelerden borç para almak zorunda kalınması nedeniyle ekonomi üzerinde yabancıların baskısı iyice hissedilir duruma gelmiştir. Ülkenin içine girip yerleşen bu yabancı sermaye Atatürk’ün zihninde, öncelikle düzenlenmesi gereken ve siyasi otoriteyi olumsuz etkileyen bir unsur olarak görülmüştür. Buna ilaveten sermaye, sanayi ve ticaretin büyük bir kısmı yabancı ülke vatandaşlarına ya da dış güçlerin koruması altındaki azınlığa aittir. Türkler, çoğunlukla ya ziraat alanında ya da sınırlı da olsa ticaret işlerinde çalışıyordu. Ülkede ekonomik hayatın canlanması için devletin, üretim veya hizmet sektöründe planlamalar yapması ve bu planları uygulamaya sokması yanında ekonomik projelerin yönetimini ve denetimini de kendi kontrolünde tutması gerekiyordu. Özellikle dünyada yaşanan, 1929 Büyük Ekonomik Buhranı’nın

¹¹⁹ İsmet İnönü, “Türk Kadınlarının Siyasal Alana Girişi”, *Zaman*, 1 Ocak 19934, s. 2.

¹²⁰ Zerrin Ayşe Öztürk, *Uluslararası Siyasette Ve Karar Alma Mekanizmalarında Kadın*, Ege Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi, C. 3, Sa: 1, İzmir, 2012, s. 85-106.

etkilerinin Türkiye'ye de ulaşması üzerine, devletin ekonomik hayattaki merkezi rolü sağlamlaştırılıp üretim, dağıtım ve tüketim işlemleri planlı bir sistem üzerine kurgulanmıştır.¹²¹

Ülkede ekonomik hayatta devletin otoritesini gerektiren diğer bir unsur; toplumun modernleştirilmesi ve ilkel ziraat koşullarından modern üretime geçilmesidir. Ülkenin üretim seviyesini yükseltecek, toplumu harekete geçirecek ve fertleri birbirine kenetleyecek sanayi adımlarını atmak ancak eğitim, bilgilendirme, yönlendirme ve bilinçlendirme ile mümkün olabilirdi. Hiç şüphesiz bu yöneliş, belirli bir bütçeyi ve hedeflenen projeleri düzene sokacak olan düzenli bir kalkınma planının varlığını gerektiriyordu. Bu amaçla toprak, cam, kâğıt, dokuma sanayileri gibi tüketime yönelik üretim sanayileri ile ülkenin çeşitli yerlerinde yayılmış kimya, demir-çelik sanayileri gibi ağır sanayiler ile bazı yan sanayileri içeren bir grup fabrikanın kurulmasını öngören ve 1934 yılının ocak ayında başlayıp 1939 yılında sona ermesi planlanan Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı uygulanmaya başlanmıştır.¹²²

Zaman Gazetesi yazarlarından Ebuzziya Zade köşesinde “Yanlış bir öğüt” adlı makalesinde ekonomik konulara değinmiş ve ismini açıklamadığı bir yazarın yayınına atıfta bulunarak; harcıyarak büyüyen ekonomilerden İngiltere örneğinin verilmesinin yanlış olduğunu bu durumun ülke ekonomimiz için iyi bir model olmadığını, tasarruflu bir yaklaşımın ise daha doğru olacağını ve ekonomik inkişâpların bu çerçevede yapılması gerektiğini vurgulamıştır.¹²³

1 Ocak 1934 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nde Yüksek İktisat Meclisi'nin toplanmasıyla ilgili şöyle bir haber yer almıştır: “*Yüksek İktisat Meclisi bugün saat 15.00 da kış toplantısına başlamıştır. Yüksek meclisin reisi Trabzon mebusu Hasan Bey hükümet adına meclisi açmıştır. Meclisin bu toplanma döneminde*

¹²¹“Yabancı Sermaye Etkiledi.”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 2 Şubat 1934, s. 1.

¹²²“Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Uygulanmaya Başlandı.”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 2 Şubat 1934, s. 1.

¹²³Ebuzziya Zade, “Yanlış Bir Öğüt”, **Zaman**, 15 Aralık 1934, s. 1.

*sonuçlandırılacak konular; geçen temmuz toplantısında bitirilememiş olan ve bu döneme bırakılmış bulunan iş kanunu ile orman kanunu tasarısıdır.*¹²⁴

1 Mart 1934 tarihli Hâkimiyeti Milliye Gazetesi'nde Falih Rıfkı "Bir Kanun" adlı makalesinde çevre konulu bir kanunun çıkarıldığını ve izinsiz olarak ağaç kesilmemesinin de kanunda ele alındığını açıklamıştır. Bundan böyle ağaç kesmenin izne tabi olduğunu bu kanunun güzel ve yeşil şehirlerin oluşmasında zorunluluk olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca "*Yeni orman kanunu bütün memlekette ağaç ve yeşillığe karşı olan dikkatsizliklerin önüne geçecektir.*"¹²⁵ ifadesiyle ormanların Türkiye'nin bir hazinesi olduğunu vurgulamıştır.

2.2.1. Ölçüler Kanunu

1 Ocak 1934'te Ölçüler Kanunu yürürlüğe girmiştir. Bu kanunla okka ve arşın yerine kilo ile metre kullanılmaya başlanmıştır. Esnafın ve tüccarın içinde yeni ölçüleri alamayanlar olduğu halde yeni ölçüler kanununun uygulanmasına 1 Ocak itibarıyla başlanmıştır. Bu kanun ile ülkemizde iktisadi ve ticarî sahada yeni ve büyük bir inkılâp yapılmıştır. Bilimsel esaslara dayanan bu ölçüler ile gerek alışverişlerde, gerek diğer hesap ve ölçülere dayanan işlerde yanlış yapılmaması ve haksızlıkların önüne geçilmesi beklenmiştir. Metre sisteminin kabulü ile Türkiye'nin her yerinde büyük ölçüde bir birlik sağlanmıştır.¹²⁶ Böylece ticari hayatın, haklar temeline dayalı ve ortak ölçüler kullanılarak devamı hedeflenmiştir. Bu çalışma ekonomik alanda bir değişiklik olarak görülse de toplumsal ilişkilere sağladığı katkı yönüyle kültürel ve toplumsal bir inkılâp olarak da düşünülebilir. Çünkü bu kanunla alışverişte hakkaniyet sağlanmaya çalışılmış ve günün koşullarına uygun teknik araçların kullanılmasına yönelik adımlar atılarak bunda da başarı sağlanmıştır.

¹²⁴"Yüksek İktisat Meclisi Bu gün Toplanıyor", **Cumhuriyet**, 1 Ocak 1934, s. 2.

¹²⁵Falih Rıfkı, "Bir Kanun", **Hâkimiyet-i Milliye**, 1 Mart 1934, s. 1.

¹²⁶"Ölçüler Kanunu Yürürlüğe Girdi.", **Cumhuriyet**, 1 Ocak, 1934, s. 6.

2.2.2. 1934 Yılı Bütçesi

1 Mart 1934 tarihli Hâkimiyet-i Milliye gazetesi 1934 tarihli bütçeyle ilgili haber yayınlanmıştır. “*Hükümet 1934 Bütçesini Millet Meclisine Veriyor*” başlığıyla Maliye Vekili Fuat Bey’in beyanatına yer verilmiştir:

“— 1934 malî senesine ait varlıklar gelir ve masraf bütçeleri üzerinde yapılmakta olan işlemler gerçekleştirildi. Bütçe kanununun emrettiği sürede Büyük Millet Meclisi’ne sunulacaktır. Bütçenin mütevazı olduğunu söylemem gerekir. Her sene olduğu gibi 1934 senesi bütçesi de gerek içeriden gerekse dışarıdan alınacak taahhütler dikkate alınarak tamamen mütevazı olarak hazırlanmıştır. Masraf, bütçe, yekûna geçen seneye nazaran üç milyon üç yüz altı bin lira fazla ile 173.780.000 liradır. Bu fazlalık bilhassa muhtelif vergilerin bazı kısımlarda adaletsizliği kaldırmak şeklinde düzenlemeler ve cüzi zamlar yapılması suretiyle karşılanmıştır...¹²⁷ Fuat Bey’in konuşmasından 1934 yılı bütçesinin ülke içinden ve dışından alınacak sözler üzerine hazırlandığını, bu seneki bütçenin 1933 bütçesine nazaran açık verdiğini bu açığın da çeşitli vergilerdeki düzenlemelerle ve bazı kalemlerde yapılan zamlarla karşılandığı dile getirilmiştir.

2.2.3.Devletçilik Uygulamasına Geçiş

Dünya’da yirminci yüzyılın başlarına damgasını vuran en önemli olaylardan biri de hiç kuşkusuz Türk bağımsızlık hareketidir. Bu hareket sadece Batı sömürsüne karşı bir ayaklanması değil, aynı zamanda yeni bir ulus, yeni bir toplum oluşturma çabasını da simgelemektedir. Yeni bir ulus ve yeni bir devlet oluşturma çabası içinde Mustafa Kemal Atatürk ve arkadaşları; bir yandan Türk ulusçuluğunu güçlendirmeyi, bir yandan yeni Cumhuriyeti sağlam temeller üzerine oturtmayı, bir yandan da mümkün olduğu ölçüde hızlı bir ekonomik kalkınma sağlamayı amaçlamışlardır.¹²⁸ Gazi Mustafa Kemal Atatürk ve inkılâpları gerçekleştiren kadro, Osmanlı İmparatorluğu’nun siyasi bütünlüğünü Rusya’nın yayılmacı politikasına

¹²⁷“Hükümet, 1934 Bütçesini Millet Meclisi’ne Veriyor.”, **Hakimiyet-i Milliye**, 1 Mart 1934, s. 1.

¹²⁸Emre Kongar, “**Devletçilik ve Günümüzdeki Sonuçları**”, **Atatürk Döneminin Ekonomik ve Toplumsal sorunları 1923-1938**, İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Mezunları Derneği, İstanbul 1977, s. 147.

karşı koruyabilmek için kendi iç pazarlarını ve ekonomisini diğer büyük devletlere açmak zorunda kaldığını çok iyi biliyorlardı. Oysa Gazi Mustafa Kemal Atatürk çağdaş uygarlık düzeyine erişebilmenin en önemli, hatta hayati yolunun yine ekonomik kalkınmadan geçtiğini hem söylevleri hem de başında bulunduğu uygulamalarla gayet açık bir biçimde ortaya koymuştur. Bu durumda yapılacak en önemli iş, Osmanlı'nın hatalarına düşmeksizin kendi kendisine yeterli, dış ekonomik ilişkilere açık ama dıştan gelen olumsuz etkilere karşı korunan ve milli bir ekonomi düzenini kurmaktan ibarettir. Bundan dolayıdır ki “Devletçilik”, Türkiye'nin toplumsal ihtiyaçlarına yön veren, ekonomik, sosyal ve kültürel kalkınmasına ve gelişmesine olanak hazırlayan bir uygulamadır. Devletçilik, bir politik uygulama ve yöntem olarak Türk toplumunun gerçeği üzerine inşa edilmiştir. Bu binanın temelinde fikir ve ideal olarak Atatürk vardır.¹²⁹ Gazi Mustafa Kemal Atatürk, Türk toplumunun ekonomik ve sosyal kalkınmasına dönük yaklaşımını 1937 yılında şöyle ifade etmiştir:

“Şimdi Arkadaşlar, ekonomi hayatımızı gözden geçireceğim. Derhal bildirmeliyim ki ben ekonomik hayat denince, ziraat, ticaret, sanayi faaliyetlerini ve bütün nafta (Bayındırlık) işlerini birbirinden ayrı düşünülmesi doğru olmayan bir küll (bütün) sayarım. Bu vesile ile şunu da hatırlatmalıyım ki, bir millete müstakil (bağımsız) hüviyet ve kimlik veren siyasi varlık makinesinde, devlet, fikir ve ekonomik hayat mekanizmaları, birbirine tabidirler. O kadar ki, bu cihazlar birbirine uyarak aynı ahenkte çalıştırılmazsa, hükümet makinesinin motris (önde gelen sürükleyici) kuvveti israf edilmiş olur; ondan beklenen tam verim elde edilemez. Onun içindir ki, bir milletin kültür seviyesi üç sahada, devlet, fikir ve ekonomi sahalarındaki faaliyet ve başarıları neticelerinin hâsılası ile ölçülür.”¹³⁰

Cumhuriyet'in başlangıcından 1930'lu yıllara kadar süren dönemde yerli özel girişimci sınıfın kendinden isteneni verememesinin yanında diğer içsel ve dışsal faktörler “devletçiliğe dayalı kalkınma politikasını” gündeme getirmiştir. Bu politika planlı ekonomik model üzerine inşa edilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin yabancı

¹²⁹Hamza Eroğlu, **Atatürk ve Devletçilik**, Belleten, Ankara, Kasım 1988, TTK, s. 833.

¹³⁰1 Kasım 1937 T.B.M.M.'nin Açılış Konuşmasından, “**Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I**”, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayın no. 1, Ankara 1961, s. 394.

olduğu planlı ekonomik kalkınma modeli, büyük ölçüde Sovyet deneyiminden esinlenerek uygulamaya konulmuştur.

2.2.4. Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı

Etkileri 1930'lu yıllarda görülmeye başlanan 1929 Dünya Ekonomik Krizi'nin Ankara'daki yeni politika arayışlarının bir sonucu olarak, 1930'dan itibaren Birinci Beş Yıllık Sanayileşme Planı'nın hazırlık çalışmalarına başlanmış ve 1934 yılından itibaren ise uygulamaya konulmuştur. Bu plan, dünya ekonomik krizine karşı önemli ve etkili bir çözüm olmuştur.¹³¹

Gerek büyük buhranın patladığı 1929 yılında gerekse 1930'da alınan tüm önlemlere rağmen, buhranın Türkiye'deki etkileri dünya kapitalizminin merkezi sayılan Kuzey Amerika ve Avrupa'dan farklı değildi. Hatta mevcut durum dikkate alındığında daha da ağır olduğu söylenebilir. Kuşkusuz bunda, bunalımın uluslararası etkilerinden birisi olan tarımsal ürün talebinin durgunlaşması ile Türkiye ekonomisinin tarıma dayalı oluşundaki kesişmenin büyük payı bulunmaktaydı. Aynı zamanda, ihracatta önemli bir yeri olan tarımsal malların fiyatları düşmüş, yabancı sermaye girişi sınırlanmıştı. Bu nedenle 20 Eylül 1931 yılında Merkez Bankası'nın kurulması, Türk lirasını korumaya dönük kararnamelelerin çıkartılması, yeni gümrük rejimi ile dış ticarete kota sistemine geçilmesi, yabancı sermaye üzerindeki kısıtlama ve denetimlerin arttırılması gibi önlemler de himayeci bir ekonomiyi temsil etmekle birlikte, Batı ülkelerinde olduğu gibi "kendine yeten" bir sistemin inşa edilebilmesi için yeterli değildi. Bu durumda ekonominin kendine yetebilecek bir çizgiye gelebilmesi için devletin daha köklü ve daha değişimci müdahalelerde bulunması gerekiyordu.¹³²

Sanayileşme on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren Türkiye'nin temel sorunu olmuştur. İthal ürünlerinin piyasadaki önemli rolü yerli sanayinin

¹³¹Serhat Butur, **Atatürk Döneminde Devletçilik Modelinin Uygulanması Evresinde Türkiye-Sovyetler Birliği İlişkileri (1934-1938)**, (Yüksek Lisans Tezi) İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri Ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk İlkeleri Ve İnkılap Tarihi Anabilim Dalı, 2008, s. 6.

¹³²Erkan Şenşekerci, **Türk Devriminde Celal Bayar**, İstanbul 2000, s. 126-127.

gelişmesini engellemiştir. Cumhuriyet'in ilk on yılında bu konudaki tüm özendirici önlemlere karşın, sadece birkaç küçük işletme dışında önemli bir adım atılmamıştır. Dünya bunalımının etkisinin dorukta hissedildiği 1931 ve 1932 yılları, genç cumhuriyetin sanayi politikasının oluştuğu bir dönem olmuştur.¹³³

Cumhuriyetçi dönüşümün gerçekleştirilmesi için yeni bir sermaye birikim mekanizmasına ihtiyaç vardı. Cumhuriyet kadrolarına göre bu ihtiyaç, ancak ve ancak sanayileşme ile karşılanabilirdi. Cumhuriyet, sanayileşmeyi iktisadi güçlenmenin temel aracı saymakta ve bağımsızlıkla eşdeğer görmektedir. Dönemin kendine özgü koşullarında temel ihtiyaçlardan başlanarak sanayi üretim kapasiteleri oluşturulması, ileri ve geri bağlantılarla toplumsal üretkenliği artıracaktır. Diğer bir ifadeyle Türkiye sanayileşmek mecburiyetindedir. Cumhuriyet döneminde sınıf üretimin, yurttaşların temel ihtiyaçlarını karşılaması asıl ilkedir. Böylece, ülke içi tüketimin tamamı karşılanacak ve ulusal ekonomi gerçek temeline oturacaktır.¹³⁴

Devlet öncülüğünde planlı sanayileşmenin gereği olarak, yürürlüğe konan planın dayandığı temel ilkeleri şöyle sıralayabiliriz:

- 1) Temel hammaddeleri yurt içinde kurulacak olan sınıf tesislerine,
- 2) Büyük sermaye ve ileri teknoloji gerektiren projelere,
- 3) Kuruluş kapasitelerinin iç tüketimi karşılayacak düzeyde tutulmasına, öncelik verilmiştir.

Plan, bu temel ilkelere dayanılarak seçilmiş olan altı alt sanayi dalında, fabrika kurma kararına uygun olarak düzenlenmiştir. Bu dallar, Kimya, Kağıt-Selüloz, Madencilik, Tekstil, Seramik ve Demir-Çelik. Plan çerçevesinde öngörülen fabrika sayısı 20, gerekli kaynak ise 45 milyon lira olarak hesaplanmıştır. Planı yürütme ve koordinasyon sağlama görevi Sümerbank'a verilmiştir. Öngörülen tesisler yaklaşık 100 milyon lira harcanarak tamamlanabilmiştir. Öngörülen (2 tanesi hariç) ve zamanında gerçekleştirilen 20 sınıf tesisten sadece Paşabahçe Şişe ve Cam

¹³³Butur, a.g.e. , s. 36.

¹³⁴Serdar Şahinkaya, **Türkiye Sanayileşme Tarihinden İki Kesit: Birinci Sanayi Planı 1933 ve Türkiye Sanayi Stratejisi Belgesi (2011 - 2014)**, 3.Ulusal İktisat Kongresi,29 Şubat- 2 Mart 2012 /DEÜ İİBF İktisat Bölümü/İzmir-Türkiye, s. 2.

Fabrikası, İş Bankası tarafından İstanbul'da kurulmuş, diğerleri Anadolu'nun çeşitli il ve ilçelerine dağıtılmıştır. Plan'da var olan yatırımların gerçekleştirilmesi için ayrılan toplam 44 milyon liranın %49,9'unun dokumacılığa, %26,9'unun madencilığe, %12,1'inin kâğıt ve selüloza, %5,3'ünün kimya ve %4,6'sının ise seramik sanayiye tahsis edilmesi uygun görülmüştü. Geri kalan % 1,2'lik kaynak ise teknik öğrenim için yurtdışına öğrenci gönderilmesi için ayrılmıştı. Görülüyor ki, plan yürürlüğe konduğunda demir-çelik fabrikası öngörülmemişti. Zira Karabük Demir-Çelik Tesisleri planın son yıllarında İngiltere'den çok elverişli koşullarda sağlanan, yaklaşık 13 milyon Sterlinlik bir dış krediyle kurulmuştur.

5 Şubat 1934 tarihli Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi'nde planlı döneme geçişle ilgili yayınlanan haberde, bir İngiliz Gazetesi'nde övgüyle söz edilen plânla ilgili şu ifadeler kullanılmıştır:

Spektator Gazetesi'nin 12.1.1934 tarihli sayısında diyor ki:

*“Gazi Mustafa Kemal'in, Türkiye sanayisi için, beş senelik plânı meydana getirmekle gösterdiği cesurca girişim, vereceği neticelere karşı yorum yapılmasa bile takdirle karşılanmalıdır. Böylece de Türkiye de kendisini, ziraatçı iken iktisaden kendi yağı ile kavrumak ümidiyle gücünün bir kısmını ziraatten sanayiye yönelten diğer devletler topluluğuna karışmıştır. Dünya ticaretinin bir parçası olmak için elinden gelen cüzi miktardaki hissesini ortaya koymasından dolayı Türkiye itham edilemez. Aksine övgüyle karşılanmalıdır.”*¹³⁵

Türkiye'nin sanayi adımları atabilmesi için kaynağa ihtiyaç duyulmaktaydı. Mustafa Kemal'in gazeteye konu olan ifadesinde sanayi yatırımları için yeterli kaynak olmadığı halde ekonomik kalkınma için cesurca hazırlanan birinci beş yıllık sanayi planına dikkat çekilmiştir. Kendisi tarımla uğraştığı halde sermayesinin bir kısmını da sanayi alanında yatırımlar yapmak için ayıran fedakâr ve vatansever girişimcilerin milli ekonomiye yaptığı katkılar yurt dışında bile övgüyle karşılanmıştır.

¹³⁵“Planlı Döneme Geçiş’e İngiliz Gazetesi’nden Övgü Geldi.”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 5 Şubat 1935, s. 5.

Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı'nın süresi dolmadan 1936'dan itibaren İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı hazırlıklarına girişilmiştir. İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı ilk planın aksine ara malları ve yatırım malları üretimine öncelik vermekteydi. Ayrıca elektrifikasyon, madencilik ve limanlar gibi altyapısal gelişmeleri dikkate almaktaydı. Bu nitelikler itibariyle İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı'nın bir bakıma kendine yeterlilik ilkesine önem verdiği ve ilk planın doğal bir uzantısı olduğu söylenebilir. Ancak İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı, II. Dünya Savaşı nedeniyle uygulamaya konulamamıştır.¹³⁶

2.2.5.Kayseri Mensucat Fabrikası'nın Temellerinin Atılması

Sümerbank tarafından Kayseri'de istimlak edilen bir arazi, fabrika yeri olarak tespit edilmiştir. 20 Mayıs 1934'te temel atma töreniyle başlayan fabrika binasının oluşumu yedi kısımdan oluşmaktadır:

1. Kumaş dokuma kısmı (asıl fabrika)
2. Mamul ve gayrimenkul ambarı
3. Tamir atölyesi
4. Kuvve muharrike santrali
5. Su deposu
6. Kimyevi tasfiye binası
7. Su kuyuları ve tulumba dairesi

Bu yedi kısmın inşaatı, mukavele gereğince sekiz ayda bitecekti. İhale 8 Nisan 1934 tarihinde yapılmış, mukavele 10 Nisan 1934 tarihinde imzalanmış ve fiilen işe 20 Nisan 1934 tarihinde başlanmıştır.¹³⁷ Türk Kayseri dokuma tezgâhları için Sovyet makine tezgâhlarından ilk parti olarak 6200 ton makine gelmiş daha sonra bu miktar 10 bin tona çıkmıştır. Fabrikaları işletecek olan ilk büyük elektrik makinesi daha önceden gönderilmişti. Yapılmakta olan santral binasının bitmesini

¹³⁶Yakup Kepenek, Nurhan Yentürk, **Türkiye Ekonomisi**, 12. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2001, s. 68.

¹³⁷"Kayseri Mensucat Fabrikası'nın Temelleri Atıldı.", **Ayın Tarihi**, Sayı: 8, Ağustos 1934, s. 18.

takiben makineler işletilmek üzere yerlerine kurulmuştur.¹³⁸

20 Mayıs 1934 tarihinde Başvekil İsmet Paşa, İktisat Vekili Celal Bey ve halkın da katılımıyla fabrika binasının temel atma töreni yapılmıştır. Bu sırada İnşaat Müteahhidi Abdurrahman Naci ve Betonarme Mühendisi Arif Hikmet Beyler, Başvekil İsmet Paşa'nın bir sualine cevaben, fabrika binasının taahhüt edilen müddetten önce bitirileceğini belirtmişlerdir.¹³⁹ İsmet Paşa temel atma töreninde toplanan halka, *“Dokuma sanayi bizim gelişmemiz için önemli bir konudur. Her devlet az çok büyük sanayie bundan başlamıştır denilebilir. Fakat bizim dokuma sanayinde elde edeceğimiz neticeler dokumacılığa yarayan yerli maddeleri aynı zamanda ürettiğimizden iki misli fayda sağlayacaktır. Bu mevzuda dokuma fabrikalarının tesisi için Sovyet sanayi ile anlaşmış bulunuyoruz. Sovyetlerin bu fabrikaları kurmak için kendi memleketlerinde yapılan bir işten daha ziyade dikkatli ve temiz olduklarını görmek bizi memnun etmektedir. Bu eser, hem Türk-Sovyet dostluğunun bir abidesi hem de yeni kurulan ve bütün dünyanın ilgisini çeken büyük Sovyet Sanayiinin en parlak örneği olacaktır.”*¹⁴⁰ demiştir.

Kayseri Pamuklu Bez Kombinası'nın yapacağı senelik üretimin geceli gündüzlü çalışmak şartı ile 30.500.000 metre kumaş olacağı hesaplanmış ve bu nedenle de köylüden her sene alacağı pamuğun miktarını beş buçuk milyon kilo olarak tespit etmiştir.¹⁴¹ Bu beş buçuk milyon kilo pamuğun bir haftalık vasatı pamuk fiyatına göre (birinci sene vasatı 40 kuruş) hesabı yapıldığında, tarım ekonomisine bu gösterişli fabrikasından akacak değer toplamının iki milyon iki yüz bin lirayı bulacağı sonucuna varılmıştır. Bunun, tarım ekonomisinin iki milyon lira daha değer kazanması, alım kabiliyetinin yükselmesi ve köylünün tediye (alım) kabiliyetinin artması anlamlarına geldiği söylenmiştir. Yani köylünün bu nispette endüstri mallarına olan talebinin fazlalaşacağı ve buna bağlı olarak devletin vergi

138“Türkiye’ye Sovyetler Birliği’nden Dokuma Makinesi Geldi.”, **Cumhuriyet**, 22 Ocak1935, s. 6.

139“Kayseri Mensucat Sanayinin Temel Atma Töreni Yapıldı.”, **Ayın Tarihi**, Sayı:8, Ağustos 1934, s. 29.

140“İsmet Paşa’nın Temel Atma Töreninde Halka Seslenişi”, **Ayın Tarihi**, Sayı: 6, Mayıs 1934, s. 16.

141“Kayseri Pamuklu Bez Fabrikası, Köylüden Her Sene Beş Buçuk Milyon Kilo Pamuk Alacak”, **Ulus**, 15 Eylül 1935, s. 5.

kaynaklarının da artacağı dile getirilmiştir.¹⁴²

Fabrikaların montajının yapıldığı kısmın bitişiğinde, altı sınıflı bir meslek okulu yapılmıştır. Öğretmen ekibi ise Rusya'da eğitim gören Türk gençlerinden oluşmuştur. Bu okul, fabrikaya usta ve vasıfsız işçi yetiştirmek amacıyla kurulmuştur. Okulda mütehassıslar tarafından hem teorik ders okutulacak, hem de fabrikada bir takım tecrübe makinelerini sökmek ve kurmak gibi uygulamalı derslerin verilmesi planlanmıştır. Ayrıca bu derslerden başka yurt bilgisi, makine kültürü ve spor gibi dersler de plana dâhil edilmiştir.¹⁴³

Fabrika işçi mektebi, esas itibari ile iki kısma ayrılmaktaydı. Bunlar:

1. İşçi sınıfı
2. Usta sınıfı

Bu sınıflar: Tarakçı kursu, Cer kursu, Bankabroş kursu, Valer kursu, Dokuma kursu olmak üzere beş kursa ayrılmıştır.

Metot dersleri için Sovyet Rusya'da yeni teşekkül etmiş ZİT Enstitüsü metot dersleri programı aynen kabul edilmiştir. Teknoloji ve makine dersleri, Moskova Dokuma Usta Numune Okulu programına göre tatbik edilmekteydi. Bunun yanında Sovyet Rusya, en iyi mensucat işçilerinden bir grubu Kayseri Kombinasyonu işçilerine öğretmenlik yapmak üzere Türkiye'ye göndermiştir.¹⁴⁴

Açılış merasimi için yapılan hazırlıklarda, fabrikanın baştan aşağı bir fotoğrafı büyütülerek model alınmış; ipliği, boyası, hatta direzeni bile Kayseri'nin yerli mallarından olması ve içinde yabancı bir maddenin bulunmaması şartı ile büyük bir halı üzerine işletilmek üzere fabrikanın açılış günü Kayserililerin bir hatırası olarak Gazi Mustafa Kemal Atatürk'e sunulacaktı. Halının üzerinde fabrikanın resmi ile beraber Erciyes'in de umumi bir manzarası bulunacaktı. Halının bu şekilde dokunması ve muntazam çıkmasını temin için buradaki halıcular içinden uzman

¹⁴²“Köylünün Tediye (alım) Kabiliyeti Artacak”, **Cumhuriyet**, 12 Eylül 1934, s. 8.

¹⁴³“Altı Sınıflı Bir Meslek Okulu Yapıldı.”, **Cumhuriyet**, 6 Nisan 1934, s. 6.

¹⁴⁴“Sovyet Rusya, En İyi Mensucat İşçilerini Türkiye'ye Gönderdi.”, **Cumhuriyet**, 12 Eylül 1934, s. 8.

seçilmiş ve halının işlenmesine başlanmıştır.¹⁴⁵

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Ağır Endüstri Komiser Vekili Pyatkof, Türk basın temsilcilerini Perapalas Oteli'nde kabul ederek demiştir ki; *“Kayseri fabrikasının projesinin oluşturulmasına, fabrikanın teçhiz ve montajına faal bir surette yardım etmiş olan Sovyet Birliği Ağır Endüstrisini, Türkiye'nin bu güzel fabrikasının açılış merasiminde temsil ederken bu Sovyet-Türk dostluğu abidesinin bitirilmiş eserler sırasına girdiğini ve bu eserin, kombinanın yapılmasına, birlikte çalışılması için alınan karardan sonra bir buçuk yıl içinde gerçekleştiğini kendi gözümle görmekle bilhassa memnun oldum. Fabrika işinden başka bir de mühendis ve işçi yetiştirmek için de anlaşmıştır. Türk mühendis ve işçileri Moskova'da özel bir okulda staj görmektedirler. İhtiyaç duyulursa, bu sahadaki beraber çalışmanın genişletilmesi ihtimali de olacaktır.”*¹⁴⁶Burada Sovyet- Türk dostluğunun yeni bir boyut kazandığı anlaşılmaktadır.

2.3. Toplumsal ve Kültürel Alandaki Gelişmeler

Birçok konuda olduğu gibi toplumsal ve kültürel alanda da kanunlar çıkarılmış ve geleceğe yön verecek köklü değişiklikler yapılmıştır. Soyadı Kanunu bunların en önemlilerinden biridir.

Basında toplumsal gelişmeyi destekleyen yazıların yazıldığı ve medeni bir toplumun nasıl olması gerektiği devrin yazarlarınca işlendiği görülmektedir.

8 Haziran 1934 tarihli Hâkimiyeti Milliye Gazetesi'nde Zeki Mesut “Medeni Hayat” adlı makalesinde vatandaşın medeni bir hayat sürmesi gerektiğini açıklamış ve medeni hayatın toplumsal ve kültürel gelişmeyi gerektirdiğini belirterek özelliklerini açıklamıştır. Bunu, *“Medenî hayat, vatandaşların yalnız devlete karşı olan kanunî vazifelerini ifa etmekle oluşmaz. Vatandaşlar birbirleriyle olan münasebetlerinde de hassas ve dikkatli davranmalarıdır ki, topluluk hayatı herkes*

¹⁴⁵“Fabrikanın Fotografisi Atatürk'e sunulacak!”, **Cumhuriyet**, 4 Mayıs 1934, s. 2.

¹⁴⁶“Pyatkof, Türk Basın Temsilcilerini Perapalas Oteli'nde Kabul Etti.” **Cumhuriyet**, 24 Eylül 1934, s. 4.

*için can sıkılmayacak bir hale gelsin. Hayatın zaten bin türlü buhran dolayısıyla ağır bir yük teşkil ettiği bir devirde, komşular birbirlerini sokaktan gelip geçenler evdekileri rahatsız edecek hareketlerde bulunurlarsa yaşamak ve çalışmak zevksiz bir hal alır.”*¹⁴⁷ sözleriyle açıklamıştır.

Zeki Mesut, 4 Nisan 1934 tarihli Hâkimiyeti Milliye Gazetesi’ndeki “İstihsal (üretim) Ve Tevzî (Dağıtım)” adlı makalesinde ahlaki ilerlemeden bahsetmiştir. Devamında ise “*Hiç şüphesiz, medeniyet yalnız istihsal ve teknik demek değildir. Medeniyet aynı zamanda insanların fikir ve ahlakça da ilerlemelerinden doğan bir haldir. Alet, insanların tabiatla olan mücadelelerinde muvaffakiyetlerine yardım eden bir vasıtaadır. Hint’te ve Çin’de açlıktan ve sefaletten ölen insanlar, Amerika çiftçilerini de yavaş yavaş sefalet ve zarurete sürükleyebilirler. Fazla mahsul yakılarak, çiftçilere devlet bütçesinden tazminat verilerek bir müddet için bu neticenin önüne geçilebilirse de, esaslı çareler bulunmuş olmaz.”*¹⁴⁸ ifadelerini kullanmıştır. Burada Zeki Mesut medeniyetteki gelişmenin ancak ahlaki kriterlere riayet etmekle mümkün olacağını ifade etmiştir.

2.3.1.Soyadı Kanunu (21 Haziran 1934)

Toplum hayatında nüfusun artmasıyla beraber kişinin soyadının bulunmamasının karışıklıklara neden olduğu görülmüştür. Ayrıca bu durum toplumsal ilişkiler bakımından da bir eksiklikti. Soyadı yerine kullanılan baba adı, doğduğu memleketin adı ve kullanılan lakaplar, soyadının toplumsal ilişkilerdeki rolünü tutmamaktaydı.

16 Haziran 1934 günü Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde Soyadı Kanunu’nun müzakeresi yapılmıştır. Refet bey (Bursa), soyadı kanun ile medenî kanunu arasında tezatlar olduğunu ve bu nedenle kanunların beraber hazırlanması gerektiğini söylemiş ve Soyadı Kanunu’nun düzeltilmesi için encümene havalesini istemiştir. Bu istek karşısında Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya ise: “*Bundan maksat soy*

¹⁴⁷Zeki Mesut, “Medeni Hayat”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 8 Haziran 1934, s.1.

¹⁴⁸Zeki Mesut, “İstihsal ve Tevzi”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 4 Nisan 1934, s.1.

adının kullanılmasının mecburiyet olduğunu ve soy adı mevcut ise kullanılmasını, değilse soy adı alınması gerektiğini” söylemiştir.¹⁴⁹

Soyadı Kanunu ile her Türk’ün öz adından başka bir de soyadı taşıması ve bu soyadının isimden sonra kullanılması 21 Haziran 1934'te çıkarılan 2525 sayılı kanun ile kabul edilmiştir.¹⁵⁰ Bu kanun ile her vatandaşın öz adından başka bir de soyadı taşıması zorunlu kılınmıştır. Soyadlar Türkçe olacaktır. Rütbe, memurluk, yabancı ırk ve millet adları ile ahlaka aykırı ve gülünç kelimeler soyadı olarak kullanılmayacaktır.¹⁵¹

25 Haziran 1934 tarihli Zaman Gazetesi’nde “Gazi Mustafa Kemal’e “Atatürk” soy adı verildi.” başlığı atılmıştır. ¹⁵² 24 Kasım 1934'te ise Türkiye Büyük Millet Meclisi, 2587 sayılı kanunla Gazi Mustafa Kemal'e “Atatürk” soyadını vermiştir. “Kemal Öz” adlı Türkiye cumhur reisine verilen "Atatürk" soyadının veya bunun başına ve sonuna söz eklenerek yapılan adların hiçbir kimse tarafından alınamayacağını ifade eden 24.11.1934 tarihli ve 2587 Sayılı Kanun 4 maddeden oluşmaktaydı.¹⁵³

Madde 1 – Kemal Öz adlı Türkiye Cumhuriyetine 24.11.1934 tarih ve 2587 sayılı kanunla verilmiş olan ATATÜRK soyadı yalnız tek şahsına mahsustur, hiç kimse tarafından öz ve soy adı olarak alınamaz kullanılamaz ve kimse tarafından hiç bir suretle bir kimseye verilemez.

Madde 2 – "ATATÜRK" adının başına ve sonuna başka söz konarak öz ve soy adı alınamaz ve kullanılamaz.

Madde 3 – Bu kanun hükmü 24.11.1934 tarihinden başlar.

Madde 4 – Bu Kanunun hükmünü yerine getirmeğe Dâhiliye Vekili memurdur.

¹⁴⁹“Mecliste Soyadı Kanunu’nun Müzakeresi Yapıldı.”, **Akşam**, 17 Haziran 1934, s. 1.

¹⁵⁰ **Resmi Gazete**, 2 Temmuz 1934, sayı:2741, s. 4075.

¹⁵¹ “Soyadı Kanunu İle Her Türk, Öz Adından Başka Bir de Soy adı Taşıyacak!”, **Zaman**, 21 Haziran 1934, s.1; **Cumhuriyet**, 21 Haziran, 1934, s. 1.

¹⁵²“Gazi Mustafa Kemal’e “Atatürk” Soy adı Verildi.”, **Zaman**, 25 Haziran 1934, s. 1.

¹⁵³ **Resmi Gazete**, 24 Kânunuevvel 1934, sayı: 2587, s. 4565, **Hâkimiyet-i Milliye**, 25 Kasım 1934, s. 1.

26 Kasım 1934'te Milliyet Gazetesi'nde; Atatürk'ün İsmet Paşa'ya "İnönü" soyadını verdiğine dair mektubu şöyledir:¹⁵⁴

Başvekâlete:

Başvekil İsmet Paşa Hazretleri'nin, inkılâp tarihimizin ilk şerefli ve parlak bir sahifesi olan "İNÖNÜ" meydan muharebelerinin başkahramanı olmuş bulunması itibarıyla Soyadı Kanunu icabı olarak alacağı aile isminin "İNÖNÜ" olmasını çok yerinde bulduğumdan kendilerine bu soy adını tevcih ettiğimi bildiririm. 15.XI.1934

REİSİ CUMHUR Gazi Mustafa Kemal

Kanuna göre, hem konuşurken hem de yazarken ön ad önde, soyad sonda kullanılacak, edebe aykırı ve gülünç soyadlarının, aşiret, yabancı ırk ve millet isimlerinin, rütbe ve memuriyet bildiren isimlerin soyadı olarak alınmasına izin verilmeyecektir. Soyadı seçme görevi "koca"ya verilmiştir. Kanunun amacı, o güne kadar kişilerin öz adlarının yanında bir soyadı yerine dini, sosyal ve ailevi unvanlar taşımalarının yol açtığı ayrımı ortadan kaldırmak ve nüfus işlemleri, askere alma, okul kaydı, tapu işlemleri gibi alanlarda yaşanan karışıklıkları gidermekti.¹⁵⁵

Soyadı Kanunu'nun çıkmasından sonra Gazi Mustafa Kemal Atatürk, çalışma arkadaşlarına birçok soyadı vermiştir. Örnek olarak, İsmet Paşa'ya (İnönü), Hamdullah Suphi'ye (Tanrıöver), Ruşen Eşref'e (Ünaydın), Recep Bey'e (Peker), Nuri Bey'e (Conker) vb. soyadlarını seçmiştir. Ülkü adı da Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün verdiği bir addır. Türkçülük akımının güç kazandığı yıllarda Kaya, Aydın, Demir, Demirtaş, Gökalp gibi birtakım adlar yaygınlaşmıştır. Bu adlar arasında tarihten alınma birtakım adlar da göze çarpmaktadır. Oğuz, Ertuğrul, Yıldırım, Yavuz gibi Soyadı Kanunu'nun çıkmasından sonra bir yandan bu eski adların sayısı artmış, bir yandan da yepyeni Türkçe adlar ve soyadları oluşturulmuştur. Türkçe

¹⁵⁴"Gazi, İsmet Paşa'ya 'İnönü' Soy adını Verdi.", **Milliyet**, 26 Kasım 1934, s. 1.

¹⁵⁵"Edebe Aykırı Ve Gülünç Soy adları Alınmayacak!", **Milliyet**, 27 Kasım 1934, s. 1.

köklerden ve Türkçe eklerle yapılan yeni soyadlarında -sal, -sel, -man, -men gibi ekler büyük bir sıklık kazanmıştır.¹⁵⁶

Türk Dili Araştırma Kurumu'nun yeni bulduğu soyadlarından bazıları şunlardır; “*Arı, Arık boğa, Arıs, Arpa, Asatekin, Aspara, Asutay, Arslan Mirza, Arslan Giray, Ayan, Atalık Gazi, Atalmış, Ataman, Atam, Aytemur, Ay Kutluğ, Aymaz, Azak, Atlı, Atmış, Aydan, Aşşar, Batgı, batu Bayandur, Bayansar, Baybek, Barlas, Baybars Bayat, vb.*”¹⁵⁷ Burada bazı soyadların öz Türkçe'yle bazılarının ise günümüz Türkçesi'yle yazıldığına ve bazı soyadlarının ise günümüzde hâlâ kullanıldığına da şahit olmaktayız.

Türk Dil Araştırma Kurumu'nu her gün verdiği soyadlarını halka duyurmuştur. Halk, bu soyadlar içerisinden istediklerini kuruma bildirmek şartıyla alabilmişlerdir. Alınan bazı soyadları şunlardır; “*Görk, Uzman, Duran, Karakurt, Bozkurt, Kocatepe, Sarı, Acar, Sunay, Engin, Eren, Sırma, Özen, vb.*”¹⁵⁸

28 Kasım 1934'te Akşam Gazetesi'nde; Nüfus Müdürlüğü'nün halka kolaylık olması amacıyla “soyadı beyannameleri” hazırladığı, kişilerin bu beyannameleri doldurarak belediyelere tasdik ettirmeleri gerektiği ve bu beyannamelerin ise her türlü resimden(vergiden) muaf tutulacağı haberi yer almıştır.¹⁵⁹

6 Aralık 1934'te Milliyet Gazetesi'nde; Soyadı Nizamnamesi'nde yapılan değişikliğe göre bir mahallede aynı soyadını yalnız bir şahsın alabileceği şartının kaldırıldığı haberi verilmiştir.¹⁶⁰

Bu kanunla, insanlar arasında oluşabilecek ayrımcılığın önüne geçme ve resmi kurumlarda isimden kaynaklanabilecek karmaşayı önleme hedeflenmiştir.

¹⁵⁶Cahit Kavcar “**Atatürk'ün Dil Ve Edebiyat Konusundaki Görüşleri**” Atatürk ve Türk Dili ve Edebiyatı, Türk eğitimi ve Türk kültürü konusunda seçme yazılar (Ed. Doğan Atılğan) Ankara Üniversitesi'nin 60. Kuruluş Yılı Armağanı , Ankara Üniversitesi Yayını,Ankara, 2006, s. 83.

¹⁵⁷“Türk Dili Araştırma Kurumu, Yeni Soy adlar Buldu.”, **Zaman**, 28 Kasım 1934, s. 5.

¹⁵⁸“Türk Dili Araştırma Kurumu, Soy adlarını Halka Duyurdu.”, **Zaman**, 30 Kasım 1934, s. 7.

¹⁵⁹“ Nüfus Müdürlüğü, Soy adı Beyannameleri Hazırladı.”, **Akşam**, 28 Kasım 1934, s. 2.

¹⁶⁰“Soyadı Nizamnamesi'nde Değişiklik Yapıldı.” **Milliyet**,6 Aralık 1934, s. 1.

Ayrıca burada kişiler soyadı alırken devlet tarafından belli bir ismin dayatılmadığına ve kendi iradeleri ile soy isim seçme imkânı elde ettiklerine şahit olmaktadır.

2.3.2.Lakap ve Unvanların Kaldırıldığına Dair Kanun (26 Kasım 1934)

Lakap ve Unvanların Kaldırıldığına Dair Kanun ise 26.11.1934 tarihli ve 2590 numaralı kanundur¹⁶¹

***Madde 1** – Ağa, Hacı, Hafız, Hoca, Molla, Efendi Bey, Beyefendi, Paşa, Hanım, Hanımefendi ve Hazretleri gibi lakap ve unvanlar kaldırılmıştır. Erkek ve kadın vatandaşlar, kanunun karşısında ve resmi belgelerde yalnız adlarıyla anılırlar.*

***Madde 2** – Sivil ve rütbe ve resmi nişanlar ve madalyalar kaldırılmıştır ve bu nişan ve madalyaların kullanılması yasaktır. Harb madalyaları bundan müstesnadır. Türkler yabancı Devlet nişanları da taşıyamazlar.*

***Madde 3** – Askeri rütbelerden adın başına gelmek üzere kara ve havada Müşirlere Mareşal, Birinci Ferik, Ferik ve Livalara General, Denizde Birinci Ferik, Ferik ve Livalara Amiral denilir. Generallerin ve Amirallerin derecelerini gösteren unvanlarla Deniz Müşirleri unvanlarının ve diğer askeri rütbelerin karşılıkları Ali Askeri Şurası kararı ve İcra Vekilleri Heyetinin tasdiki ile konulur.*

***Madde 4** – Bu kanun neşri tarihinden muteberdir.*

***Madde 5** – Bu kanunun icrasına İcra Vekilleri Heyeti memurdur.*

Lakap ve unvanların kaldırılması ile birlikte toplum içinde farklı sınıflar oluşmasına sebep olan ve bazı kimselere bir takım imtiyazlar kazandıran “Ağa, Hafız, Hoca, Molla, Efendi, Bey, Paşa gibi eski toplum zümreleri belirten unvanlar kaldırılmıştır. Aynı kanunla yurt savunmasında, Milli Mücadele’de gösterilen başarılar karşılığı verilen madalyalar dışında, eski Osmanlı idarecilerinin verdiği tüm nişan ve rütbeleri taşımak da yasaklanmıştır.

28.11.1934'te Gazi Mustafa Kemal Atatürk, Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi'ne “Ulus” adını vermiştir. Bey, ağa, paşa gibi unvanların kaldırılması

¹⁶¹ **Resmi Gazete**, 29 Teşrinisani 1934, sayı: 2867, s. 2501.

Atatürk'ün başlattığı dil inkılâbıyla da ilişkilendirilebilecek bir girişimdir. Bey yerine bay, hanım yerine bayan, paşa yerine de general (tuğgeneral, tümgeneral, korgeneral, orgeneral) karşılıkları önerilmiştir.¹⁶²

26 Kasım 1934'te Akşam Gazetesi'nde; bey, efendi, ağa yerine yeni unvanların kullanılması için kanun yapıldığı, bu kanunda paşa yerine “general”, müşir yerine “mareşal” kullanılacağı, sivil paşaların ise olmayacağı haberi yer almıştır.¹⁶³

27 Kasım 1934 tarihli Cumhuriyet Gazetesi haberine göre, İçişleri Bakanı Şükrü Kaya mecliste “*Eski devirlerden kalma ve bugün demokrasi esasına uymayan bazı lakaplar, unvanlar, rütbeler, nişanlar, madalyalar var. Bunların biran evvel kaldırılması inkılâp hareketimize uygun bir hareket olacaktır.*” demiştir.¹⁶⁴

27 Kasım 1934'te Milliyet Gazetesi'nde; lakap ve unvanların kaldırılmasına dair kanunun 26 Kasım 1934'te meclisten geçtiği, bundan böyle Müşür yerine “Mareşal”, Paşa yerine “general”, denileceği, ağa, hacı, hoca, bey, efendi, hanım gibi sınıf farkını gösteren unvanların kaldırıldığı, bu kanundan sonra adın önüne gelmesi şartıyla erkeklere “Bay”, kadınlara da “Bayan” denileceği haberi yer almıştır.¹⁶⁵

Bu kanunla insanlar arasında, lakap ve unvanlardan ötürü ortaya çıkabilecek üstünlüğe karşı eşitlik getirilmeye ve gülünç ifadelere karşı da bir saygınlık kazandırılarak insana verilen değer ön plana çıkarılmaya çalışılmıştır.

2.3.3. Bazı Kisvelerin Giyilemeyeceğine Dair Kanun (13 Aralık 1934)

Bazı Kisvelerin Giyilemeyeceğine Dair Kanun, 13 Aralık 1934 tarihli 2596 numaralı kanundur.¹⁶⁶

¹⁶²Kavcar, a.e. , s. 84.

¹⁶³“Yeni Unvanlar İçin Kanun Yapıldı.”, **Akşam**, 27 Kasım 1934, s. 2.

¹⁶⁴“Dâhiliye Vekili, Mecliste Konuştu.”, **Cumhuriyet**, 27 Kasım 1934, s. 1.

¹⁶⁵“Lakap Ve Unvanların Kaldırılmasına Dair Kanun Meclisten Geçti.”, **Milliyet**, 27 Kasım 1934, s. 1.

¹⁶⁶ **Resmi Gazete**, 13 Kânunuevvel 1934, sayı:2879, s. 4527.

4 Aralık 1934'te Milliyet Gazetesi'nde; " Kıyafet Kanunu mecliste kabul edildiğini, (3 Aralık 1934) kanuna göre herhangi din veya mezhebe sahip olurlarsa olsunlar, ruhanilerin mabet ve ayinleri haricinde ruhani kisve taşımalarının yasak olduğu haberi yer almıştır.¹⁶⁷

27 Kasım 1934'te Akşam Gazetesi'nde; kanuna göre sokaklarda dini kıyafetlerle dolaşamayacağı, Müslüman ve gayrimüslim bütün din adamlarının giysilerini ancak mabetlerde giyebilecekleri haberi yer almıştır.¹⁶⁸

4 Aralık 1934 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nde ise, kanuna göre dini kisvelerin yalnız mabetlerde giyileceği, her mezhepten birer ruhaniye (din adamına) dini kisve giymesine müsaade edileceği, ayrıca yabancı ülkelere ait, işaret, kisve ve alametlerle 6 ay Türkiye'de gezilebileceği haberi de yer almıştır.¹⁶⁹

8 Aralık 1934'te Cumhuriyet Gazetesi yazarlarından Yunus Nadi, "*Ruhani Giyinmeleri Kanunu ve Rum Papazları*" adlı yazısında, ruhanilerin yalnız mabetlerde taşınabilecek bir kıyafetle sokaklarda gezmelerinin ve bu kıyafetlerle başka insanlara karşı bir tür din üstünlüğü iddiası ortaya koyabilmesinin laikliğe aykırı bir eylem olacağını belirtmiştir.¹⁷⁰

Bu kanunla din adamlarının, hangi dine mensup olursa olsunlar, mabet ve ayinler dışında ruhani kisve (giysi) taşımaları yasaklanmıştır.

2.3.4. Türk Dil Kurumu ve Dil Kurultayları

İnkılâplarla oluşturmaya çalışılan yeni toplumsal yapı bağlamında en temel meselelerden biri olarak dil meselesi öne çıkmaktadır. Dil meselesi gerek Osmanlı'nın son dönemlerinde gerekse Cumhuriyet Dönemi'nde toplumsal kaygılarla ele alınmıştır. Dil konusunun tartışmaya bu derece açık olmasının en

¹⁶⁷ "Kıyafet Kanunu, Mecliste Kabul Edildi.", **Milliyet**, 4 Aralık 1934, s. 1.

¹⁶⁸ "Sokaklarda Dini Kıyafetle Dolaşamayacak!", **Akşam**, 27 Kasım 1934, s. 2.

¹⁶⁹ "Dini Kisveler, Yalnız Mabetlerde Giyilecek!", **Cumhuriyet**, 4 Aralık 1934, s. 1.

¹⁷⁰ Yunus Nadi, "Ruhani Giyinmeleri Kanunu ve Rum Papazları", **Cumhuriyet**, 8 Aralık 1934, s. 5.

önemli nedenlerinden biri de, Osmanlı Devleti'nin çöküşüyle birlikte siyasal, toplumsal ve kültürel yapının değişmeye başlamasıdır. Toplumsal bir kaygı taşıyarak ortaya çıkan “dil” konusu, zaman içinde hep tartışılacak bir konu olmuştur.

Cumhuriyetin İlanı'ndan sonra ise dille ilgili tartışmaların boyutu değişmeyip daha da ileri bir boyut kazanmıştır. Osmanlı'nın son dönemlerinde yapılan tartışmaların da ötesinde dilde modernleşme, yeni kavramların Türkçe'ye uygun hale getirilmesi, anlaşılır bir dil oluşturma fikri sürekli bir biçimde tartışılmıştır. Bilim dili, siyaset dili, halk dili türünde değerlendirilebilecek öneriler geliştirilmiştir. Ama ne var ki bütün bu tartışmalara rağmen herkesin üzerinde anlaşabileceği bir birliktelik sağlanamamıştır.¹⁷¹

Türk Dil Kurumu, Türk Dili Tetkik Cemiyeti adıyla 12 Temmuz 1932'de Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün talimatıyla kurulmuştur. Cemiyetin kurucuları, hepsi de milletvekili ve dönemin tanınmış edebiyatçıları olan Sâmih Rif'at, Ruşen Eşref, Celâl Sahir ve Yakup Kadri'dir. Kurumun ilk başkanı Sâmih Rif'at'tır. Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin amacı, “Türk dilinin öz güzelliğini ve zenginliğini meydana çıkarmak, onu yeryüzü dilleri arasında değerine yaraşır yüksekliğe erdirmek” olarak tespit edilmiştir. Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün sağlığında, 1932, 1934 ve 1936 yıllarında yapılan üç kurultayda hem kurumun yönetim organları seçilmiş, hem dil politikası belirlenmiş, hem de bilimsel bildiriler sunulup tartışılmıştır. 1934'te yapılan kurultayda cemiyetin adı Türk Dili Araştırma Kurumu; 1936'daki kurultayda ise Türk Dil Kurumu olmuştur.¹⁷²

4 Ocak 1934 tarihli Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi'nde, Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin 1934 senesi için belirlenmiş iş programına başladığı haberleştirilmiştir. Buna göre cemiyet mesaisini, tarama dergisi hazırlıkları üzerinde toplamıştır. Tarama Dergisi, dilimizde kullanılan Arapça, Farsça ve başka yabancı kökten sözcüklerin

¹⁷¹Bayram Ceyhan, “Türk Dil Kurumu'nun Kuruluş Sürecinde Mecliste Ve Basında Dil Tartışmaları”, Yüksek Lisans Tezi İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, 2007, s. 1.

¹⁷²http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=77, Erişim tarihi:01.10.2013

derleme fişlerinde ve Türkçe lügatlerde yahut başka basılı veya yazma eserlerde bulunan öz Türkçe karşılıklarını toplu olarak gösterecektir. Dergi, mümkün olduğu kadar çabuk bitirilecek ve devlet matbaasında basılacak, sonrasında memleketin belli başlı edip, şair, muharrir, dilci, gazeteci ve muallimlerine gönderilecektir. Dergi bittikten sonra dil ve yazı işleriyle yakından alâkalı kişilerin de katılması suretiyle dergiye girmiş yabancı sözcüklerin Öztürkçe karşılıkları karara bağlanacak ve “Karşılıklar Kılavuzu” bu suretle ortaya çıkarılmış olacaktır.¹⁷³

Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün "*Türk dilinin, kendi benliğine, aslındaki güzellik ve zenginliğine kavuşması için, bütün devlet teşkilatımızın, dikkatli, ilgili olmasını isteriz. Dil Kurumu en güzel ve feyizli bir iş olarak türlü ilimlere ait Türkçe terimleri tespit etmiş ve bu suretle dilimiz yabancı dillerin tesirinden kurtulma yolunda esaslı adımını atmıştır. Bu yıl okullarımızda tedrisatın Türkçe terimlerle başlamış olmasını kültür hayatımız için mühim bir hadise olarak kaydetmek isterim*" ifadesi Türk dilini çok önemseydiğini göstermektedir. Gazi Mustafa Kemal Atatürk ulusun kültür işlerine ne denli önem verdiğini göstermek için de, Türk tarihi üzerine geniş araştırmalar yapılmasını istemiştir. Bu nedenle Türk Tarih Kurumu'na bu görev yüklenmiştir. Gazi Mustafa Kemal Atatürk, "*Kültür işlerimiz üzerine, ulusça gönüllerimizin titrediğini bilirsiniz. Bu işlerin başında da Türk tarihini doğru temeller üstüne kurmak; öz Türk diline, değeri olan genişliği vermek için candan çalışmakta olduğumu söylemeliyim*" demiştir.¹⁷⁴

Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün kendisi de Türk dili üzerindeki yerli ve yabancı araştırmaları bizzat inceleyerek, dönemin bilginlerini Türk dili üzerinde araştırmalar yapmaya yönlendirmiştir. Nitekim Türk dilinin en eski anıtları olan Göktürk (Runik) yazılı metinlerinin ilk iki cildi onun sağlığında yayımlanmıştır. 1940'larda yayın hayatına çıkabilen Divan-ü Lügati't-Türk ve Kutadgu Bilig gibi eserler üzerinde de yine onun sağlığında çalışılmaya başlanmıştır. Daha sonra birçok cilt hâlinde ortaya çıkacak olan Tarama ve Derleme Sözlüğü'yle ilgili çalışmalara da

¹⁷³ “Türk Dili Tetkik Cemiyeti, İş Programına Başladı.”, **Hâkimiyeti Milliye**,4 Ocak 1934, s. 2.

¹⁷⁴ http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=77, erişim tarihi:01.10.2013

Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün sağlığında başlanmıştır. Tarama Sözlüğü 13. yüzyılda başlayan Batı Türkçesi'nin eski eserlerinin taranmasıyla; Derleme Sözlüğü ise, Anadolu ağızlarında kullanılan kelimelerin derlenmesiyle oluşturulmuş büyük sözlüklerdir. Çağdaş Türkçenin grameri, sözlüğü, imlâsı ve terimleriyle ilgili çalışmalar da Gazi Mustafa Kemal Atatürk tarafından ilgiyle izlenmiştir.¹⁷⁵

2.3.4.1. I.Türk Dil Kurultayı

Gazi Mustafa Kemal Atatürk döneminde üç dil kurultayı yapılmıştır. 12 Temmuz 1932'de o günkü adıyla Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin kuruluşundan kısa bir müddet sonra 26 Eylül- 5 Ekim 1932'de Dolmabahçe'de ilk Türk Dili Kurultayı gerçekleştirilmiştir. Yine bunu Dolmabahçe'de 1934 ve 1936 yıllarında yapılan İkinci ve üçüncü dil kurultayları takip etmiştir. Atatürk üç kurultayda yapılan çalışmalarla bizzat ilgilenerak, programların ve bazı tezlerin hazırlanışına müdahil olmuş ve kurultayları fikren yönlendirmiştir.

Türk Dil Kurumu başlangıçtan beri çalışmalarını iki ana eksen üzerinde yürütmüştür:

1. Türk dili üzerinde araştırmalar yapmak, yaptırmak;
2. Türk dilinin güncel sorunlarıyla ilgilenerak, sorunlar için çözümleri bulmak.

Birinci Türk Dili Kurultayı sonunda kurumun "Lügat-Istılah, Gramer-Sentaks, Derleme, Lengüistik-Filoloji, Etimoloji, Yayın" adları ile altı kol hâlinde çalışmalarını sürdürmesi kabul edilmiştir. Sonraki kurultaylarda bu kollardan bazıları ayrılmış, bazıları tekrar birleştirilmiş, fakat ana çatı değiştirilmemiştir. 1.Türk Dil Kurultayı'nda dilde aşırı özeleştirmenin ne boyutta önemsendiğini kurultaya sunulan tezlerden görmek mümkündür. Öyle ki, Anadolu halkının Türkçesiyle Hint Avrupa dilleri ve Sami dilleri arasındaki ilişki çok fazladır. Atatürk döneminde yapılan dil kurultaylarında konu sadece Türkiye Türkçesi'nin o günkü sorunları olmamış, Türk dili geniş bir zaman ve mekân boyutu ile ele alınmıştır. Türk dünyası da böylece dil

¹⁷⁵http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=77,erişim tarihi:01.10.2013

özellikleri ve söz varlıkları ile sık sık gündeme gelmiştir. Özellikle Türk dilinin eskiliği üzerinde durulan I. Kurultay'da çalışma programının ilk maddesi, Türkçe'nin Sümer, Eti, Samî ve Hint-Avrupa dilleriyle mukayesesidir. Sunulan tezlerin bir kısmı bu konuyla ilgilidir. Meselâ Samih Rifat Bey 'Türkçe'nin Âri ve Samî Lisanlarla Mukayesesi', Saim Ali Bey (Dilemre) "Türk Dili Bir Hint-Avrupa Dilidir" başlıklı birer bildiri sunmuşlardır. Ahmet Cevat Bey (Emre), Türkçe ile Sümerceyi, Agop Martayan Bey (Dilaçar), Türkçe ile Sümerce ve Hint-Avrupa dillerini, Mehmet Saffet Bey, Türkçe ile Âri dillerini mukayese eden konuşmalar yapmışlardır.¹⁷⁶

26 Eylül 1934 tarihli Zaman Gazetesi'nde, Türk Dil Kurultayı'nın toplanma tarihi olan 26 Eylül 1932 "Dil Bayramı" olarak duyurulmuştur. Bu nedenle bayrama ilişkin tebrik metinleri yayınlanmış, ayrıca kurultayda dilin öneminin vurgulandığını sayfalarına taşımıştır. Yine kurultayda, "*Dil demek ulus demektir*" sözüyle, ortak dil kullanmanın birlik ve beraberlik anlamına geleceği dile getirilmiştir. Bu duruma bağlı olarak kurultayda, Macaristan İmparatorluğu'nun yıkılma sebeplerine değinilmiş ve bu sebeplerden biri de ülkede çok farklı dillerde konuşan insanların olması nedeniyle ülkede birlik sağlanamadığı ve dolayısıyla imparatorluğun yıkılmasına neden olduğu dile getirilmiştir. Yine kurultayda dil bayramıyla ilgili olarak; "*Bugün dil bayramı. Her bayram gibi bu da içimize sevinç veriyor, gözümüze ışık getiriyor. Birkaç yıl sonra biz bir bayramı daha içten kutlayacağız. Dil işleri kısa bir zaman içinde bitime erecek ve dil bayramı işte o bitimle yalçın bir yüz alacaktır. Dil bayramı nereden doğdu ?.. Her bayram uzun bir yorgunluktan sonra kazanılır. Bu bayramı kazanmak için neler yapıldı, hangi yollardan geçildi, ne savaşlar geçirildi? Bunu hele bugün gözden geçirmek çok verimli bir iş olur. Bütün okuryazarlarımız bilirler ki Türk dili Türklüğü unutmuş Türkler elinde bambaşka bir şey olmuştu. Yabancı deyimler, kurallar bu güzel dili anlaşılmaz etmişti, enikonu çirkinleştirmişti. Yazıcılar Türkçe diye yâd dil çiziktiriyorlardı, bitikler soyca anlaşılmaktan çok uzak bulunuyordu.*"¹⁷⁷ denildiğini basından öğreniyoruz. Burada Türk dilinin, Türkler tarafından yeteri kadar sahiplenilmediği, gün geçtikçe yabancı

¹⁷⁶ http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=77, erişim tarihi:01.10.2013

¹⁷⁷ "Dil Bayramı", **Zaman**, 26 Eylül 1934, s. 1.

sözcüklerin dilin kurallarını bozarak dili anlaşılabilir hale getirdiği, bu nedenle dilin yabancı sözcüklerden ayıklanarak özüne dönmesi gerektiği vurgulanmıştır.

2.3.4.2. II. Türk Dil Kurultayı

Türk Dil Kurumu'nun kurulmasıyla çağdaş Türkçe'de çok hızlı bir arılaştırma akımı da başlamıştır. Bizzat Atatürk'ün öncülük ettiği, Türk Dili'nin yabancı kökenli sözcüklerden temizlenmesi akımı 1935 sonlarına kadar sürmüştür; halkın diline girip yerleşmiş sözcüklerin dilden atılması işleminden ise bu tarihte vazgeçilmiştir. Atatürk'ün ölümünden sonra öz Türkçe akımı Türk aydınları arasında sürekli tartışılan bir konu olmuş ve özellikle 1960'tan sonra Türk Dil Kurumu bu akımın öncülüğünü yapmaya devam etmiştir. 1980'den sonra dil konusunda tartışmalar durulmuş ve bilimsel çalışmalar hız kazanmıştır. Atatürk, ölümünden kısa bir süre önce yazdığı vasiyetname ile mal varlığını Türk Dil Kurumu ile Türk Tarih Kurumu'na bırakmıştır. Bu iki kurumun bütçesi bugün de Atatürk'ün mirasından oluşturulmaktadır.¹⁷⁸

1 Ağustos 1934'te Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi'nde Türk Dil Kurumu'nun II. Türk Dil Kurultayı'yla ilgili duyuruları şu şekilde yayımlanmıştır:

18 Ağustos 1934'te toplanacak olan Türk Dili Kurultayı'na âza olarak gelecek kişilerin 15 Temmuz 1934 akşamına kadar müracaatları ve bunlar arasında kurultayda bir tez sunmak isteyenler de gene o tarihe kadar tezlerini göndermeleri gereği duyurulmuş olduğu halde hem kurultaya azalık, hem de tez için müracaatlar hâlâ yapılmaktadır. Tayin edilen müddet geçmiş, uzak yerlerden posta gelmesi için bırakılan müsaade de bitmiştir. Bundan sonra kurultay azalığı ve tez için müracaat edilmemesi rica olunur. Kurultaya aza ve dinleyici olarak adlarını yazdırmış olan kişilere ayrı ayrı cevap vermek mümkün değildir. Her birine mahsus giriş kartları hazırlanmaktadır. Bunlar hazır olunca ne zaman ve nerelerden alınacağı ayrıca ilân edilecektir. Müzakereye açılacak tezlerin yazılı olarak verilmesi ve bütün soru soracak kişilerin sorularını yazılı olarak yönetime vermesi gerekmektedir. Kurultay talimat ve programının 11. , 12. , 13. ve 14. maddeleri, kurultayın merkez heyetinin

¹⁷⁸http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=77Erişim tarihi:01.10.2013

*kabul ve onayından geçmesini amaçladığı tezleri muhalefete karşılık alınmış kararlardır.”*¹⁷⁹

Görüldüğü gibi kurultayda sunulacak tezler önce Merkez Bürosu'nun kontrolünden sonra da Merkez Heyeti'nin kontrolünden geçecektir. Böylece kurultayın usul ve esaslarına, yani 'Cemiyet Ülküsü'ne uygun görülmeyen tezlerin daha ilk elden önlenmesi mümkün olacaktır. Kurultay boyunca yapılacak itirazların, dağıtılacak fişlere yazılı olarak isim ve soy isim belirtilerek kurultay kâtiplerine yapılması ve başkanlığın uygunluğundan geçtiği takdirde söz hakkının verileceği de göz önünde bulundurulduğundan, tamamen kontrollü ve çerçevesi önceden belirlenmiş bir kurultay olduğu anlaşılabilir.

18 Ağustos 1934'te Akşam Gazetesi'nde; II. Türk Dil Kurultayı'nın saat 14.00'da Dolmabahçe Sarayı'nda açılacağı ve kurultaya mühim tezlerin sunulacağı ayrıca müzakereleri herkesin dinleyebilmesi için Halkevleri tarafından çeşitli hazırlıkların yapıldığı haberi yer almıştır.¹⁸⁰ Burada Halkevleri'nin dil kurultaylarına verdiği önemi görmekteyiz.

19 Ağustos 1934'te Akşam Gazetesi'nde; II. Türk Dil Kurultayı'nın toplandığı ve tezlerin okunmaya başladığı ayrıca Gazi Mustafa Kemal'in müzakereleri sonuna kadar takip ettiği haberi yer almıştır.¹⁸¹ Burada Gazi Mustafa Kemal'in kurultayı sonuna kadar takip etmesi, kurultaya büyük önem verdiğini göstermektedir.

21 Ağustos 1934 tarihli Akşam Gazetesi'ne göre, II. Türk Dil Kurultayı'nda iki tez ön plana çıkmıştır. Naim Hazım Bey, çoğunlukla Arapça sözcüklerin esasının Türkçe sözcükler olduğu tezini izah ederken, Yusuf Ziya Bey (Eskişehir mebusu) ise, Türkçe'nin Ural-Altay dilleri ile ilişkili olduğuna dair tezini izah etmiştir.¹⁸²

¹⁷⁹“Türk Dili Kurultayı'na Âza Olacaklar 15 Temmuz Akşamına Kadar Müracaat Edecekler.”

Hakimiyet-i Milliye, 1 Ağustos 1934 s. 1; **Cumhuriyet**, 1 Ağustos 1934 s. 1.

¹⁸⁰“ II. Dil Kurultayı Dolmabahçe'de Açılacak!”, **Akşam**, 18 Ağustos 1934, s. 1.

¹⁸¹“ II. Türk Dil Kurultayı Toplandı.”, **Akşam**, 19 Ağustos 1934, s. 1.

¹⁸²“ II. Türk Dil Kurultayı'nda İki Tez Ön Plana Çıktı.”, **Akşam**, 21 Ağustos 1934, s. 2.

18 Ağustos 1934'te toplanan II. Türk Dil Kurultayı'nda Türkçe kökenli yeni kelimeler bulma için yapılan çalışmalar daha da genişletilmiştir. Soyadı Kanunu ile halka öz Türkçe soy isim verilmesinde, İkinci Kurultay'ın yaptığı çalışmaların büyük payı söz konusu olmuştur. Türk kültürüne bağlılık, ancak öz dile yani Türkçe'ye önem vermekle ölçülebildiği için Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün kültür kavramında dil, başlı başına bir değer taşımıştır. Bu nedenle Atatürk'ün kültür alanındaki çalışmalarında dil ile tarihi ön plana çıkartan ve bu iki değere çok önem veren 1934'te Dil Kurultayı'ndaki konuşması şöyledir:

“Kültür işlerimiz üzerine ulusça gönüllerimizin titrediğini bilirsiniz. Bu işlerin başında da, Türk tarihini doğru temelleri üstüne kurmak, öz Türk diline değeri olan genişliği vermek için candan çalışılmakta olduğunu söylemeliyim”.¹⁸³

Mehmet Asım Vakıf Gazetesi'ndeki çıkan başyazısında, dil inkılâbını Türk Kurtuluş Savaşı'nın bir devamı niteliğinde görmüş ve dil inkılâbının zorlukları ne kadar büyük olursa olsun Türk halkının, dilini yabancı sözcüklerden kurtarmak için üstün gayret göstereceğini belirtmiştir.¹⁸⁴

İbrahim Necmi Zaman Gazetesi'ndeki yazısında ise, dil alanındaki inkılâp hareketinin okuma ve yazmayı kolaylaştırdığını ve eski dönemlerin karanlığını aydınlığa çevirmek için mücadele edildiğini ayrıca aydınlık yolda ilerlemenin son hızla olması gerektiğini belirtmiştir.¹⁸⁵

Gazi Mustafa Kemal Atatürk, Türk dilini yabancı kelimelerden ayırmak için başlattığı çalışmayı kendi konuşmalarında seçtiği öz Türkçe kelimelerle desteklemiştir. 6 Kasım 1934'te mecliste yaptığı konuşmasında kullandığı öz Türkçe kelimelerin anlamlarını, aynı tarihli Zaman Gazetesi yayınlamıştır. Yine gazete 50'ye yakın kelimenin öz Türkçe, Osmanlıca kullanımı ve Fransızca karşılığını aynı sütunda göstermiştir.¹⁸⁶

¹⁸³Turan, **a.g.e.**, s. 64.

¹⁸⁴Mehmet Asım, “Türk Dili”, **Vakit**, 26 Eylül 1934, s. 2.

¹⁸⁵İbrahim Necmi, “Türk Dili”, **Zaman**, 26 Eylül 1934, s. 1.

¹⁸⁶**Zaman**, 7 Kasım 1934, s. 11.

1934'te toplanan II. Türk Dili Kurultayı'nda terimlerin çokluğu ve yaygınlığı göz önünde tutularak, terim (ıstılah) kolu, sözlük (lügat) kolundan ayrılmış ve derlenen yabancı terimler ise, Türkçe karşılıklarının bulunması ve eksiklerinin giderilmesi için öğretmenlere, uzmanlara, profesörlere gönderilmiş ve onların düşünceleri istenmiştir.¹⁸⁷

Gazi Mustafa Kemal Atatürk, III. Türk Dil Kurultayı'ndan (24-31 Ağustos 1936) sonra 44 sayfadan oluşan “ Geometri ” adlı bir kitap yazmıştır. Kitap; boyut, uzay, yüzey, düzey, çap, yarıçap, kesek kesit, yay, çember, teğet, açı, açıortay, içters açı, dışters açı, taban, eğik, kırık, çekül, yatay, düşey, yöndeş, konum, üçgen, dörtgen, beşgen, köşegen, eşkenar, ikizkenar, paralelkenar, yanal, yamuk, artı, eksi, çarp, bölü, eşit, toplam, oran, orantı, türev, alan, varsayı, gerekçe gibi okul kitaplarında ve bilimsel eserlerde rastlanılan, birçoğu dilimize yerleşmiş olup güncel olarak da kullanılan yüzden fazla matematik teriminden oluşmuştur.¹⁸⁸

Osmanlıca sözlere Türkçe karşılıklar bulunması amacıyla 1934'te “Osmanlıca'dan Türkçe'ye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi (I, II, İstanbul 1934)” adlı bir sözlük yayımlanmıştır. Bu eserde Türkiye Türkçesi'nden ve Anadolu ağızlarından sözlere yanında belli başlı Türk diyalektiklerinden alınma sözlere de yer almıştır. Bu eser çıktıktan kısa bir süre sonra dilde büyük bir karışıklık başladı gözlenmiştir. Tarama Dergisi'nde Osmanlıca sözlere birçok karşılık verilmiştir. 18 Ağustos 1934'te Dolmabahçe Sarayı'nda toplanan ve II. Türk Dil Kurultayı Tarama Dergisi'nin ortaya çıkardığı karışıklıkları gidermek için “Osmanlıcadan Türkçeye Cep Kılavuzu” başlıklı bir sözlük hazırlanması kararlaştırılmıştır. Sözlük Komisyonu'na Falih Rıfkı (Atay), Fuat Köprülü, Hasan Âli (Yücel), Necmettin (Sadak), Reşat Nuri (Güntekin), Celâl Esat (Arseven), Ali Muzaffer (Göker) Beyler üye olarak seçilmiştir. Komisyonun çalışmaları sonunda 1935 yılında “Osmanlıca'dan Türkçe'ye Cep Kılavuzu ve Türkçe' den Osmanlıca' ya Cep Kılavuzu” başlıklı sözlükler çıkmıştır. Bu kılavuzda Türkçesi olan yabancı sözlere

¹⁸⁷Vecihe Hatipoğlu, “Atatürk ve Terim Devrimi” Atatürk ve Türk Dili ve Edebiyatı, Türk Eğitimi Ve Türk Kültürü Konusunda Seçme Yazılar(Ed. Doğan Atılğan), Ankara Üniversitesi'nin 60. Kuruluş Yılı Armağanı Ankara: Ankara Üniversitesi yayını, 2006, s. 25.

¹⁸⁸ Bkz. Mustafa Kemal Atatürk, “ Geometri ” , Türk Dil Kurumu Yayınları, Sayı: 333, Ankara, 1937, s. 1-44.

tasfiye edilmiş, Türkçesi olmayanlar olduğu gibi bırakılmıştır. Ayrıca, Türkçe kök ve eklerden yeni karşılıklar da türetilmiştir.¹⁸⁹ Cep Kılavuzu, Tarama Dergisi'nin doğurduğu karışıklığı kısa bir süre içinde gidermiştir. Bu kılavuzlar III. Türk Dil Kurultayı'na (1936) sunulmuştur. Bunun yanısıra 1934 yılında kabul edilen Soyadı Kanunu da dil inkılâbı yolunda yeni bir adım olmuştur. Bu kanun, bir yandan dilimizde eski Türkçe sözlerden kurulmuş soyadlarının yaygınlık kazanmasına yol açmış, bir yandan da Arapça ve Farsça kökenli adlar yerine Türkçe adların kullanılmasını sağlamıştır.

2.3.5. Muhacirler Meselesi ve İskân Kanunu

Gazi Mustafa Kemal Atatürk Dönemi'nde Bulgaristan, Romanya ve Yugoslavya gibi Balkan Ülkeleri'nden Türkiye'ye 410 bin dolayında Türk göçmen gelmiştir. Bu göçmenler nüfus yoğunluğu düşük olan bölgelere, belli bir iskân programı dâhilinde yerleştirilmiştir. Hükümetler göçmenlerin başta barınma olmak üzere tüm sorunlarını çözmeye çalışmış, onları üretici konuma getirebilmek için gerekli tedbirleri almıştır.¹⁹⁰

Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanmasının bir sonucu olarak 19. yüzyılın sonlarından itibaren batı-doğu istikametinde, diğer bir ifadeyle Balkanlardan Anadolu'ya doğru bir göç hareketi başlamıştır. Bu göç hareketi Osmanlıyı takip eden Cumhuriyet Dönemi'nde de devam etmiştir. Cumhuriyet Dönemi'ndeki bu göçler esas itibariyle iki önemli sebebe dayanmaktaydı. Bunlardan ilki, genç Türkiye Cumhuriyeti'nin nüfus politikasıyla yakından ilgilidir. 1912-1922 arasındaki on yıllık savaş döneminin sonrasında “*eksik*”¹⁹¹ ve “*sağlık sorunlarıyla*”¹⁹² bir nüfus devralan Türkiye, sosyal ve ekonomik alanlarda gelişme kaydedebilmek, dış kaynaklı tehdit ve emellere karşı ülkeyi korumak için çoğalma esasına dayalı bir

¹⁸⁹Kavcar, **a.g.e.**, s. 83.

¹⁹⁰ Önder Duman, **Atatürk Döneminde Balkan Göçmenlerinin İskân Çalışmaları (1923-1938)**, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, Sa:43, Bahar 2009, s. 473.

¹⁹¹ Nedim İpek, **Atatürk Döneminde Türkiye'nin Nüfus Siyaseti**, Beşinci Uluslar arası Atatürk Kongresi (8-12 Aralık 2003), C: I, Ankara 2005, s. 174-175.

¹⁹² Yakut Irmak, **Atatürk Döneminde Nüfus Politikası**, Atatürk Döneminde Türkiye Ekonomisi Semineri ,(8-9 Haziran 1981), s. 214.

nüfus politikası takip etmek zorunda kalmıştır.¹⁹³ Bu dönemde nüfusun arttırılması hususunda, dışarıdan göçmen getirilmesinin uygun bir çözüm yolu olacağı düşünülmektedir. Nitekim bu düşünce daha Ocak 1923'te İzmit'te, Gazi Mustafa Kemal Paşa tarafından şu cümlelerle dile getirilmiştir: “*nüfusumuzu tezyid etmek lazımdır... Eğer Rusya'dan da getirmek mümkün olursa oradan da getireceğiz. Fakat bence Garbi Trakya'dan kâmilen Türkleri nakletmek lazımdır...*”¹⁹⁴

Gazi Mustafa Kemal Atatürk Dönemi'nde Türkiye'ye gelen göçmenlerin iskânını 1923-1933 ve 1934-1938 şeklinde iki ayrı kesitte incelemek gerekmektedir. Nitekim iskân edilen göçmenlerin statüsü böyle bir ayrımı zorunlu kılmıştır. İlk dönemde göçmenler çoğunlukla “serbest göçmen” olarak kabul edilmiş iken, ikinci dönemde gelenler ise “iskânlı” statüsünde işlem görmüşlerdir.¹⁹⁵ Bu dönemde konuyla ilgili gazete haberleri, kanunun önemli amaçlarından biri olan muhacirlerin yerleştirilmesi ile ilgili sorunlara yöneliktir. Ne zaman, kaç muhacirin geleceği ve bunların nerelere iskân edileceği yönündeki haberler de gazete sayfalarında sıklıkla yer almıştır.

17 Haziran tarihli Cumhuriyet Gazetesi, “*Muhacirlerin iskânı için tedbir alınıyor*” başlığı ile Türk Hükümeti'nin açıklamalarından birini özetlemiştir:

“*Yugoslavya, Bulgaristan, Romanya ve diğer yerlerden Türkiye'ye gelecek olan Müslüman muhacirler hareket etmeden önce buldukları yerlerdeki Türk konsolosluklarına müracaat ederek Türkiye'nin ne tarafına gitmek istediklerini bildireceklerdir. Bunlar topraklarımıza ayak bastıkları günden itibaren üç ay zarfında hükümete müracaat ederek iskânlarını isteyeceklerdir. Müracaat etmeyenler ise iskân haklarını kaybedeceklerdir. İçişleri Bakanlığı ülkemize gelecek olan muhacirlerin derhal iskânlarını sağlamak ve üretici bir vaziyete sokulmaları için önemli tedbirler almıştır.*”¹⁹⁶

Misafirhanedeki işlemler tamamlandıktan sonra göçmenler kendileri için

¹⁹³Kemal Arı, **Cumhuriyet Dönemi Nüfus Politikasını Belirleyen Temel Unsurlar**, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C: VIII, Sa: 23, s. 416.

¹⁹⁴ Duman, **a.g.e.**, s. 475.

¹⁹⁵ Duman, **a.g.e.**, s. 475.

¹⁹⁶“Muhacirlerin İskânı İçin Tedbir Alınıyor.”, **Cumhuriyet**, 18 Haziran 1934, s. 3.

tespit edilen iskân bölgelerine yönlendirilmişlerdir. Yola çıkarılan gruplara, Sağlık ve İçişleri Bakanlığı'nca görevlendirilen müfettişler eşlik etmiştir. Sevkiyatlar mümkün olduğu kadar trenle yapılmış ve demiryolunun bulunmadığı yerlerde ise karayolu kullanılmıştır.¹⁹⁷

T.B.M.M.'nin konuyla ilgili 12 Kasım'daki görüşmeleri (İskân Kanunu) de gazete sayfalarında geniş yer tutmuştur. Bu oturumda İskân Kanunu'nun uygulanması görüşülmüştür. Milletvekillerinden Refik Şevket Bey ilk oturumda, gelen muhacirlerin sayısı, yapılan yardımların miktarı ve içeriği, daha ne kadar muhacirin nerelerden geleceği ve ne kadar zaman içinde yerleştirileceği ile ilgili bilgi almak istemiştir. Dâhiliye Vekili yaptığı konuşmasında, 1923 yılından Haziran 1934'e kadar Türkiye'ye nereden ve ne kadar muhacir geldiğini ve bunların nerelere yerleştirildiklerini ayrıntılı bir şekilde açıklamıştır. Şükrü Kaya, İskân Kanunu'nun kabul edilmesinin ardından gelenlerle ilgili raporu meclise şu şekilde vermiştir:

*“1 Haziran 1934 tarihinden itibaren 1 İkinciteşrin (Kasım) 1934 tarihine kadar gelen muhacirlerin toplamı; 3149 Türk Dili Kurultayı'na âza evde 11924 nüfustur. Bunlardan 496 evde 1959'u Yugoslavya'dan, 1519 evde 5059'u Bulgaristan'dan, 972 evde 4337'si Romanya'dan, 37 evde 1777'si Rusya'dan, 27 evde 95'i Suriye'den, 62 evde 161 'i Adalardan, 3 evde 23'ü Kıbrıs'tan, bir evde beşi Afganistan'dan, 12 evde 49'u İran'dan, 19 evde 54'ü Garbi Trakya'dan gelmişler ve 2032 evde 7739'u Trakya'ya, 60 evde 159'u Antalya'ya, 174 evde 1255'i Elaziz'e, 66 evde 279'u Diyarbakir'e, 322 evde 1245'i muhtelif illere yerleştirilmiş, 1246'sı da serbest olarak kalmışlardır.”*¹⁹⁸

Şükrü Kaya gelen muhacirlerin, hem kolaylık olması hem de ihtiyaçtan dolayı daha çok Trakya'ya yerleştirildiğini söylemiştir. Bakan konuşmasında, İskân Kanunu'ndan da bahsetmiş ve “bu önemli yasanın derhal uygulanmasına geçmek üzere önlemler alındığını ve düzenlemelerin yapıldığını” söylemiştir.¹⁹⁹

¹⁹⁷“Muhacirler İskân Bölgelerine Yönlendirildi.”, **Cumhuriyet**, 14 İkinciteşrin 1935, s. 5; **Ulus**, 29 Mayıs 1936, s. 1- 2.

¹⁹⁸“İskân Kanunu Mecliste Görüşüldü.”, **Cumhuriyet**, 12 Kasım 1934, s. 6; **Zaman**, 13 Kasım 1934, s. 1.

¹⁹⁹“Muhacirler, Trakya'ya yerleştirildi.”, **Zaman**, 13 Kasım 1934, s. 7.

Muhacirler hakkında yazanlardan biri de Cumhuriyet Gazetesi yazarlarından Ali Naci'dir. Ali Naci, Köstence'den gelen muhacirlerin kendilerine yöneltilen “Niçin yerlerinizi yurtlarınızı bırakıp gidiyorsunuz?” sorusuna göçmenlerin ise, “Türk gibi yaşamak için Türkiye'ye gidiyoruz” cevabını vermelerine dikkat çekmiştir. Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya'nın gelen muhacirlerle çok iyi ilgilenildiğini ve onlara sıkıntı çektirmediklerini belirten beyanını Ali Naci kendi köşesine şu sözlerle aktarmıştır: “Şimdiye kadar muhacirlerle ilgili en büyük dertlerimizden biri de gelenlere iyi bakmamaktı. Hâlbuki ilgili olması gereken makamların bu hususta büyük özen gösterdikleri muhacirlerin ifadelerinden anlaşılmaktadır. Çünkü bugün görüştüğüm muhacirlerden bir kısmı kendilerinden evvel Türkiye'ye gitmiş ve yerleşmiş hısım akrabalarının gönderdikleri mektuplardaki rahatlık haberlerinden aldıkları cesaret ve memnuniyetle hemen yola çıktıklarını söylüyorlar.”²⁰⁰

Balkanlar'dan gelen göçmenler, hem daha kolay hem de daha az külfetli olacağı için genelde Trakya'ya ve Batı illerine yerleştirilmiştir. Ancak İskân Kanunu'nun temel amaçlarından biri de doğu illerinde asayişin sağlamasını, bunu yapmak için de bölgede Türkçe konuşan nüfusu takviyelerle artırmaktır. Bu nedenle dönem dönem Doğu illerine de muhacir yerleştirilmiştir. Cumhuriyet ve Milliyet gazetelerinin Aralık ayındaki haberlerine göre Elazığ'a, Romanya'dan gelen 2453 ve Bulgaristan'dan ise 130 göçmen yerleştirilmiştir.²⁰¹

Elçilikler ile hükümet arasında nüfus mübadelesi için yazışmalar devam ederken, Romanya'daki Türkler arasında göç hazırlığı had safhaya ulaşmıştır. Herkes ev ve arazisini satma telaşına düşmüştür. Dolayısıyla Türklerin yaşadığı yerlerde ve meskûn bölgelerde arazi fiyatları oldukça düşmüştür. Dobruca'daki Romen ve Bulgarlar, Türklerin er geç gideceğini bildikleri için toprak satın alımında istekli davranmamış, fiyatların daha da düşmesini beklemiş ve daha sonra Türklerin oradaki arazilerini ucuza almışlardır.²⁰² Türkiye ile Romanya arasında söz konusu mukavele ile ilgili çalışmalar sürerken, bir yandan da göçler devam etmekteydi. 1935 yılı

²⁰⁰ Ali Naci, “Köstence'den Muhacir Akını”, **Cumhuriyet**, 5 Aralık 1934, s. 6.

²⁰¹ “Balkanlar'dan Gelen Göçmenler, Trakya'ya ve Batı İllerine Yerleştirildi.”, **Cumhuriyet**, 15 Aralık 1934, s. 3.

²⁰² “Türklerin Yaşadığı Yerlerde Arazi Fiyatları Ucuzladı.”, **Ulus**, 4 Eylül 1935, s. 1.

içinde mallarını satmış ve göçe hazır halde bekleyen 25 bin kişi 1936 yılının yaz ayları içerisinde Türkiye'ye taşınmıştır.²⁰³

İskân edilen göçmenlerin çoğu çiftçi olduğu için bunların üretici konuma getirilmesi hususunda öncelikle toprak dağıtımının yapılması gerekmiştir. Nitekim bu konu ile ilgili çalışmalar 1934 İskân Kanunu'na göre yapılmıştır. İskân Kanunu'na göre menşei ve cinsi ne olursa olsun bütün “*milli*” topraklardan, mera, baltalık ve fundalık gibi ortak mal hüviyetindeki ihtiyaç fazlası topraklardan, orman niteliğini kaybetmiş yerlerden ve hükümetçe istimlak edilecek çiftliklerden göçmenlere ziraat için yer verilmesi öngörülmüştür. Söz konusu arazilerin dağıtımında ise şu esaslara uyulacaktır: *İki nüfuslu ailelere verim düzeyi yüksek topraklardan 30-45, orta verimli topraklardan 45-60 ve düşük verimli topraklardan da 60-90 dekar tarım arazisi verilecek, ikiden fazla her nüfus için de sırasıyla 10-15, 15-20 ve 20-30 dekar arasında bir ilave yapılacaktır. Yine göçmenlere bahçe olarak 6-15 dekar arasında bir toprak verilecek, ikiden fazla her nüfus için de 2 dekarlık bir artırım mümkün olacaktır.*²⁰⁴

Osmanlı'nın son dönemlerinden itibaren Balkanlarda ve Kafkaslarda yaşayan Türk ve Müslüman halk için bir cazibe merkezi olan Anadolu ve Trakya, Cumhuriyet döneminde de aynı yoğunlukta göç almıştır. Mübadele dışında 1923-1938 yılları arasındaki dönemde Bulgaristan, Romanya ve Yugoslavya'dan Türkiye'ye gelen 400 binin üzerinde göçmenin ilk on yıllık dönemde serbest göçmen statüsünde kabul edilenleri yardım almamak koşulu ile istedikleri yere yerleşme imkânına sahip olmuşlardı. 1934 sonrasındaki dönemde gelen göçmenler ise iskânli statüde işlem görmüşler ve belirli bir politika dâhilinde iskân edilmişlerdir. İskân politikası gereğince, güvenliği sağlama ve atıl durumdaki toprakları üretime açma nedeniyle göçmenler, Trakya ve Anadolu'da nüfus yoğunluğunun az olduğu bölgelere yerleştirilmişlerdir. Böylelikle hem bazı güvenlik kaygıları giderilmiş, hem de ülkenin boş toprakları üretime açılmıştır. Göçmenler kısa bir sürede iskân birimlerine yerleştirilmiş ve üretici konuma getirilmişlerdir.²⁰⁵

²⁰³ **Ulus**, 17 Nisan 1936, s. 6.

²⁰⁴ Duman, **a.g.e.**, s. 473.

²⁰⁵ Duman, **a.g.e.**, s. 473.

İskân Kanunu, 14 Haziran 1934'te mecliste kabul edilmiş ve 21 Haziran 1934 tarih 2733 sayı ile Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. İskân Kanunu 9 fasıl ve 50 maddeden oluşmaktadır. Kanunun 1.fasılında muhacirlerin ve mültecilerin kabulünden, 2. fasılında içeride nakiller, kültür ve idare tedbirlerinden, 3.fasılında iskândan, 4.fasılında mecburiyetler, tasfiye ve istihkak mazbatalarından 5. fasılında muafiyetlerden, 6. fasılında mali hükümlerden,7. fasılında iskân komisyonlarından, 8. fasılında icra hükümlerinden, 9. fasılında ise müteferrik hükümlerden bahsedilmektedir.²⁰⁶ Bu kanun muhacirlerin, göçebelerin, arazileri kamulaştırılanların yanında yerleştirilen kişilerin hak ve sorumluluklarını düzenlemek amacıyla çıkarılmıştır. Ayrıca bu kanunda köylerde fiziksel yerleşimin düzenlenmesi için gerekli şartlar ve alınacak tedbirler de yer almaktadır.

İskân Kanunu hazırlıkları mecliste birtakım tartışmalara konu olmuştur. İskân Kanunu ile ilgili tartışmalar basına ilk kez, Meclis'te görüşülmeye başlandığı tarih olan 7 Haziran 1934'den bir gün sonra yansımıştır. Haberi “*Yeni İskân Kanunu*” başlığı ile ilk sayfadan veren Cumhuriyet Gazetesi, “*Uzun süren tartışma ve görüşmelerden sonra kabul edilen tasarının nüfus siyaseti açısından ve tüm vekiller tarafından faydalı olacağı görüşünde hemfikir olunmuştur.*” şeklinde vermiştir.²⁰⁷ Ayrıca tartışmaların gazete sayfalarında iki açıdan incelendiği görülmüştür. Birincisi, vekillerin böyle bir kanuna ihtiyaç olup olmadığı hususundaki görüş farklılıkları yaşadığı, fakat görüşmeler sonunda nüfus siyasetimize büyük faydalar sağlayacağı görüşünde birleştiği, ikincisi ise bugüne kadar Meclise gelen kanun tasarılarının yazılış tarzından farklı bir şekilde yazılmış olmasıdır.

“Ayın Tarihi” Dergisi de 1934 Temmuz sayısında; 7 Haziran'daki müzakereler sırasında Naşit Hakkı Bey'in yaptığı konuşmayı, 14 Haziran'daki oturumda Dâhiliye Vekili Şükrü Kaya'nın nutkunun önemli bir bölümünü ve Hâkimiyeti Milliye gazetesi yazarlarından Zeki Mesut'un, İskân Kanunu'nun “*çok*

²⁰⁶ **Resmi Gazete**, 21.06.1934, Sayı: 2733, s. 4003-4009.

²⁰⁷“Yeni İskân Kanunu”, **Cumhuriyet**, 8 Haziran 1934, s. 1.

yerinde bir kanun” olduğunu ifade eden yazısını yayınlamıştır.²⁰⁸

Cumhuriyet Gazetesi, “İskân kanunu dün kabul edildi” başlığı altında, Şükrü Kaya’nın uzun konuşmasına yer vermiş ve Kaya’nın, “bu kanun tek dille konuşan, bir düşünen, aynı hissi taşıyan bir memleket yapacaktır” sözünün çok alkış aldığını belirtmiştir.²⁰⁹ Ayrıca Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi’nin 16 Haziran tarihli sayısında da Şükrü Kaya’nın, kanunun gerekçesi ile ilgili yaptığı konuşmasının tam metni verilmiş ve Erzurum Mebusu Raif Bey’in 49. madde ile ilgili itirazlarına verdiği cevap da haberde şöyle yer almıştır:

“Arkadaşlar, amacımız vatandaşın malını yurt dışından getirilecek muhacirlere yağma ettirmek değildir. Memleketin toprağını memleketin çocuğuna verip işletmektir. Mal sahibine hakkı olan ücret verilecektir. Arada, muhacir, yerli farkı diye bir şey yoktur. Verilecek tarlaların içerisinde yabancı adamların malı da mevcuttur. İngiliz’inki de vardır, Yunan’inki de vardır. Yerleştirilecek olan yalnız Türklere dir. Tapu kayıtlarını dikkate alalım ve bunun için bir fıkra koyalım. Derhal şunu bilmemiz lazımdır ki bu kanun köylüye zarar veren bir kanun değildir. Maksadımız işlenmeyen büyük arazileri alıp köylüyü oralara yerleştirmek ve onu mal sahibi yapmaktır.”²¹⁰ Bu kanunla toprak korunmaya alınmış, atıl durumdaki topraklar ekilmeye başlanmış, köylünün toprak sahibi olması amaçlanmış, aynı zamanda köylünün üreterek devlet ekonomisine katkıda bulunması hedeflenmiştir.

Şükrü Kaya, bir konuşmasında İskân Kanunu’ndan bahsetmiş, “bu önemli yasanın derhal tatbikine geçmek üzere önlemler alındığını, talimatların yazıldığını ve düzenlemelerin yapıldığını” söylemiştir.²¹¹

Yasanın Meclis’ten geçmesinden yaklaşık bir hafta sonra Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi yazarlarından Zeki Mesut, İskân Kanunu’nun inkılâbın büyük ülkülerinden biri olduğunu yazmıştır: “Kanun, memleketimizde belki de eski rejim zamanından kalma adetlerin etkisi ile iskân kelimesi ile adlandırılmışsa da ruhu ve

²⁰⁸Zeki Mesut, “Mühim Bir Kanun”, **Ayın Tarihi Dergisi**, Sayı: 7, 1934, s. 113.

²⁰⁹“İskân Kanunu Dün Kabul Edildi.”, **Cumhuriyet**, 15 Haziran 1934, s. 1.

²¹⁰“Erzurum Mebusu, İskân Kanunuyla İlgili İtirazlara Cevap verdi.”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 16 Haziran 1934, s. 2.

²¹¹“İskân Kanunuyla İlgili Tedbirler Alındı.”, **Zaman**, 13 Kasım 1934, s. 7.

şumulü itibariyle Türkiye'nin bünyesi kanunu mahiyetindedir” diyerek bu kanunun doğrudan doğruya millet unsurunun çağdaş anlayışa göre düzenlenmesi anlamına geldiğini ve milletin gelişmesine yarayan yasalardan biri olduğunu söylemiştir.²¹²

Zeki Mesut ayrıca kanunun iktisadi yönüne de şöyle değinmiştir: *“Toprak üzerinde çalışan ve milli birliğimizin temelini teşkil eden Türk köylüsünün, topraklandırılması hem içtimai hem iktisadi açıdan önemli bir meseledir. Dâhiliye Vekili'nin dediği gibi, Türk esir olamaz. Ne toprağın, ne de kimsenin. Sonra Türk köylüsünü bir hadde kadar terfih etmek (iyileştirmek) iktisadi hayatımızın ana düşüncesidir. Sanayi programımız, en büyük dayanak noktasını Türk köylüsünün istihlak kuvvetinde (tüketim gücü) bulur. Bu program iktisadi istiklâlimizle ilgili olduğuna göre köylünün çiftçinin rolü kendiliğinden anlaşılır. Bu nedenle Türk köylüsünün efendiliği demek bütün Türk milletinin istiklali ve efendiliği demektir.”*²¹³ Zeki Mesut, İskân Kanunu'nun bir topraklandırma yasası olmasının yanında halkçılık ilkesinin de bir yansıması olduğunu düşünmekte, bu nedenle de yasayı önemsemektedir.

İskân Kanunu ile aşiret reisliğinin, şeyhliğin, beyliğin ve ağalığın gücü zayıflatılmış, kullandıkları hazineye ait topraklara ve tasarrufları altındaki hazine mallarına el konulmuş, fakat tüm çabalara rağmen birçok yerde geleneksel yapının devam etmesi önlenememiştir.

Haziran ayının son haftasından itibaren İskân Kanunu, illere bildirilmeye başlanmıştır. Kanunun doğu illerine tebliği biraz daha geç olmuştur. Akşam Gazetesi 23 Ağustos'ta, Nüfus Müdürü Ali Galip Bey'in doğu illerine giderek iskân bölgelerini tespit edeceğini yazmıştır.²¹⁴

İçişleri Bakanlığı tarafından yapılan düzenlemeye göre, iskân sürecinin muhacirlerin sınırdan girmesiyle başlayacağı, yerleştirildikleri yerde tapuların teslimiyle devam edeceği ve kendilerine bir yıllık yiyeceğin verilmesiyle de sona

²¹²Zeki Mesut, “Mühim Bir Kanun”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 22 Haziran 1934, s. 1.

²¹³Zeki Mesut, “Mühim Bir Kanun”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 22 Haziran 1934, s. 1.

²¹⁴“Nüfus Müdürü,Doğu İllerinde İskân Bölgelerini Tespit Edecek!”, **Akşam**, 23 Ağustos 1934, s. 2.

ereceği duyurulmuştur.²¹⁵

2.4.Eğitim Alanındaki Atılımlar

2.4.1.Halkevleri

Halkevleri 1932 yılında kurulmuş ve kurulduğu günden itibaren ülke çapında önemli toplumsal ve kültürel çalışmalara imza atmıştır. İnkılâpların halka anlatılmasında ve yayılmasında bir araç vazifesi gören Halkevleri sayesinde, çağdaşlaşma yolunda önemli mesafeler kat edilmiştir. Atatürk döneminde temeli atılan Halkevleri, bu görevini İnönü döneminde de devam ettirmiştir.

1933'de Halkevleri'nde toplam 1633 toplantı yapılmıştır. Yapılan bu toplantılara 500.569 kişi katılmış ve bir yıl içerisinde 915 konferans, 373 konser ve 511 tiyatro oyunu sahnelenmiştir. 1934'e gelindiğinde Halkevleri'nin sayısı 80'e kadar çıkmıştır. 1934 yılı içerisinde ise 1537 konferans, 402 konser ve 539 tiyatro oyunu sahnelenmiştir. Aynı yılda 97 bin kitap okunurken okuyucu sayısı yarım milyonu geçmiştir. 1935'te ise 782 gösteri düzenlenmiş, 776 konser yapılmış, 1503 konferans verilmiş, 1867 spor günü, 564 gezi düzenlenmiş ve 291 bayram kutlaması yapılmıştır. 1936'da Edebiyat Kolu 29 konferans, 15 oturum ve 6 gösteri düzenlerken, Güzel Sanatlar Kolu 2 sergi, 8 konferans, 25 konser ve 3 gösteri düzenlemiştir. 1937'ye gelindiğinde Halkevlerinin sayısı 150'ye yükselirken, 1938'de ise bu sayı 209'u bulmuştur.²¹⁶

Halkevleri toplumsal bir değişim ve dönüşüm hareketinin merkezi konumundaydı. Bu merkezlerde Halkevleri faaliyetlerini çoğunlukla şubeleri ve kolları aracılığıyla yapmıştır. Dönemin ihtiyaçları doğrultusunda çeşitli yerlerde, "Dil ve Edebiyat, Güzel Sanatlar, Temsil, Spor, Sosyal Yardım, Halk Dershaneleri ve Kurslar, Kütüphane ve Yayın, Köycülük, Tarih ve Müze" olmak üzere dokuz alanda çalışma yapmışlardır. Bu çalışmalarının biçimi ve içeriği halkın ihtiyaçları

²¹⁵"İskân Süreci Muhacirlerin Sınırdan Girmesiyle Başlayacak!", **Hâkimiyeti Milliye**, 14 Eylül 1934, s. 3.

²¹⁶Anıl Çeçen, "**Atatürk'ün Kültür Kurumu Halkevleri**", Ankara, 1990, s. 143-166.

noktasında belirlenmiş ve yapılan tüm çalışmalar halk tarafından denetlenmiş ve desteklenmiştir. Halkevleri, devlet desteğiyle geniş bir alana yayılmıştır.²¹⁷

Halkevleri bu dönemde halkla bütünleşme ve halkı aydınlatma amacıyla şu faaliyetleri yapmıştır: Konferanslar, konserler, köy bayramları, köy gezileri, balolar, film gösterimleri, açık hava sinema gösterimleri, kukla, karagöz oyunları, edebiyat geceleri, tiyatro temsilleri, çaylar, sergiler, dil kursları (İngilizce, Fransızca, Almanca, İtalyanca), halk dershaneleri (biçki-nakış,basit usullü muhasebe, okul destek...), futbol-voleybol-basketbol-pinpon turnuvaları, jimnastik kursları, müsabakalar (gürbüz çocuk, güreş..), fakirlere yardım (tıbbi yardım, giyecek-yiyecek sağlanması), dergi, broşür ve gazete (köy gazetesi) çıkarılması, takip büroları (köylülerin şehirdeki işlerine yardımcı olmak amacıyla) ve izcilik kursları vd..²¹⁸

6 Nisan 1934 tarihli Akşam Gazetesi'nde, Halkevi yardım şubesinin, okumakta olan öğrencilerin çeşitli ihtiyaçlarının karşılanması için imkânlarını seferber ettiği dile getirilmiştir.²¹⁹

Milas(Muğla) Halkevi'nin 9 şubede faaliyetlerine devam ettiği, "Halkevleri, inkılâp, alkol ve kumar," konulu piyesler düzenlediği, doktorların kapı kapı dolaşarak sağlık hizmetleri verdiği basına yansımıştır.²²⁰ Burada Halkevleri'nin sosyal yaşama dair topluma birçok alanda katkı sağladığını görmekteyiz.

Bir örnek teşkil etmesi açısından Isparta Halkevi'nin gerçekleştirdiği köy kıyafetleri, köy evleri, köy ziraatı, köy ekonomisi ve köylü hayatı hakkında inceleme ve araştırmalara dair yazıların Isparta Halkevi'nin yayın organı olan Ün Dergisi'nde yayınlanması gösterilebilir. Buna göre köylü ile kentli arasındaki bağların kuvvetlendirilmesi, köy ve köylü yaşayışının tanınması amacıyla 6 Eylül 1934'te Lağus Köyü'nde bir köy bayramı yapılmıştır. Merkezde 3 kişilik bir ekip seçilerek

²¹⁷“ Halkevleri Faaliyetlerini Şubeleri ve Kolları Aracılığıyla Yapıyor.”, **Cumhuriyet**, 10 Ağustos 1934, s. 6.

²¹⁸“Halkevleri FFaaliyetlerini Şubeleri ve Kolları Aracılığıyla Yapıyor.”, **Cumhuriyet**, 10 Ağustos 1934, s. 6.

²¹⁹“ Halkevi Yardım Şubesi, Öğrencilerin İhtiyaçları İçin Seferber Oldu.”, **Akşam**, 6 Nisan 1934, s. 6.

²²⁰“ Milas Halkevi, Faaliyetlerine 9 Şubede Devam Ediyor.”, **Cumhuriyet**, 9 Nisan 1934, s. 5.

bu ekip köylünün istek ve ihtiyaçlarının kanuni yollardan kolayca karşılanmasına yardım etmiştir. Köylerde 9 konferans verilmiş ve ihtiyacı köylüye ücretsiz ilaç dağıtılmıştır. Köylerde, okuma odaları, köy meydanları, bayram, merasim, hayvan beslemesi, ağaç yetiştirilmesi ve köy suları konulu faaliyetler de düzenlenmiştir.²²¹

7 Mart 1934 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nin "*İzmir Halkevi nasıl çalışıyor?*" başlıklı haberinin devamında; "*İki yaşını bitirip üçüncü çalışma senesine başlayan Halkevi İzmir muhitinde canlı ve faydalı işler gördü. Halkçılarını bir çatı altında toplayarak onları kuvvetli adımlarla yürütmek ve Türk gençliğini bir emel ve gaye tahtında çalıştırmak maksadıyla Cumhuriyet Halk Fırkası'nın iki sene evvel Türk vatanının birçok yerlerinde ve bu meyanda kültür ve ticaret kaynaklarının biri olan İzmir şehrinde açtığı Halkevi, Gazi Mustafa Kemal'in yolunda ilerlemektedir.*" denilmektedir.²²²

Halkevleri, devlet büyüklerinin ağırlanmasında bir konukevi, bir kültür merkezi konumundaydı. II. Balkan Konferansı sonrasında da konferansın Ankara'daki son celsesinin bitiminde Balkan Devletleri'nin delegeleri için Halkevi'nde, Cumhurbaşkanlığı Orkestrası tarafından bir konser verilmiştir. Konsere Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal Paşa da katılmıştır.²²³

28 Haziran 1934 tarihli Zaman Gazetesi'nde Rize Halkevi'yle ilgili; bir kültür yuvası olan, gençleri birbirlerine tanıtan ve kaynaştıran bu mekânın, önceki yıllarda yaptığı faydalı çalışmalarını bu dönemde yapamadığı ve Halkevi'nin faaliyetlerini iyice yavaşlattığı yönünde bir haber yer almıştır.²²⁴

22 Ağustos 1934'te Akşam Gazetesi, Denizli Halkevi'nin Cumhurbaşkanı tarafından büyük şenliklerle açılışının yapıldığını, bu Halkevi'nin Türkiye'de ilk teşekkül eden 14 Halkevi'nden biri olduğunu ve 9 şubesi ile ülkeye hizmet

²²¹“ Isparta Halkevi, Bir Örnek Teşkil Etti.”, **Ün Isparta Halkevi Dergisi**, 1934, C.1, Sayı: 12, s. 154.

²²²“İzmir Halkevi Nasıl Çalışıyor?”, **Cumhuriyet**, 7 Mart 1934, s. 6.

²²³“Halkevi'nde Konser Verildi.”, **Akşam**, 27 Ekim 1934, s. 2.

²²⁴“Rize Halkevi Faaliyetlerini Yavaşlattı.”, **Zaman**, 28 Haziran, 1934, s. 4.

vereceğini, Halkevi'nin yalnız merkezde değil köylerde de faaliyet göstereceğini belirtmiştir.²²⁵

3 Aralık 1934 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nde, bazı Halkevlerinin ayrı ayrı öztürkçe isim kullandıkları, bunun ise yanlış olduğu ve çözüm olarak Halkevlerine ortak bir isim verileceği dile getirilmiştir.²²⁶

2.4.2.Vilayet Köy Mektepleri

Millet Mektepleri, ülkemizde halka yeni Türk alfabesiyle okuma yazma öğretmek amacıyla açılmış eğitim kurumlarıdır. Buna bağlı olarak bir talimatname (Millet Mektepleri Teşkilatı Talimatnamesi) hazırlanmış ve bu talimatname 11 Kasım 1928 tarihinde İcra Vekilleri Heyeti (Bakanlar Kurulu) tarafından onaylanmış ve 24 Kasım 1928 tarihinde ise Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.²²⁷

Vilayet Köy Mektepleri ise, Maarif Vekâleti'nin Millet Mektepleri örgütü içerisinde gerçekleştirdiği bir uygulama olup, il sınırları içerisinde ulaşılamayan ve mektebi olmayan köylerde, çocuklara okuma-yazma öğretmek amacıyla açılan eğitim kurumlarıdır. Vilayet Köy Mektepleriyle ilgili 8 Şubat 1934 tarihli Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi'nde şöyle bir haber yer almıştır: *“İl sınırlarında, ilkokul eğitiminin yaygınlaşmasını sağlamak için köy okullarının yapılmasına ve il sınırlarındaki köylerde bulunan köy çocuklarının da okumaları için gerekli özen gösterilmektedir. Bunu sağlamak için köylerde, köylünün yardımı ve faaliyetiyle köy okulları inşasına başlanmıştır. Fakat kış dolayısıyla inşaatın devamına imkân olmadığından bu faaliyetlere ara verilmiştir. İnşaat mevsiminin yaklaşmaya başlaması üzerine İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nce bu konudaki hazırlıklarına şimdiden başlanmıştır.”*²²⁸ Planlandığı gibi bazı köylerde okul arsaları ayrılmış, okul yapımına başlanmış, bazı köylerde de başlanan inşaat kış dolayısı ile yarıda kalmıştır. Köylüler, inşaat malzemelerinin teminine başlamıştır. Tüm bu faaliyetleri kaymakamlar ile ilçe milli

²²⁵ “Denizli Halkevi 9 Şubede Hizmet Verecek!”, **Akşam**, 22 Ağustos 1934, s. 6.

²²⁶ “Halkevleri'ne Ortak İsim Verilecek!”, **Cumhuriyet**, 3 Aralık 1934, s. 5.

²²⁷ **Resmi Gazete**, 24 Kasım 1928, Sayı:1048, s. 6102-6108.

²²⁸“**Hâkimiyet-i Milliye**, 8 Şubat 1934, s. 1.

eğitim m¼d¼rleri ve m¼fettiřler idare etmişlerdir. Mekteplerin yapımında ihtiyaçların karşılanması için bazı k¼ylerde ekili araziler ayrılmış ve bu arazilerden elde edilecek gelirler mekteplerin yapımına ¼nemli katkı sağlamıştır.

1934 yılında k¼y mekteplerinin yapımı ve yaygınlaştırılması ile ilgili b¼teye on bin lira konuğu ifade edilmiştir. Bu haber 30 Mart 1934 tarihli Akşam Gazetesi'ne; *“Geçen sene il b¼tesine yeni okul inşaatı için ¼denek konmadığından şehir içinde hemen hemen hiç bir okul yapılamamıştı. Bununla beraber k¼ylerde d¼rt okul yapılabilmiştir. Bu okulların her biri iki bin beşer y¼z liraya mal olmuştur. Bu okullar birer dersaneli ve birer ¼đretmen odalıdır. Yalnız Yalova'da ve Kadık¼y'¼ndeki k¼y okulları ¼er dersaneli olarak yapılmış ve aynı fiyata çıkmıştır. Ancak bu okulların bu fiyata inşa edilmeleri malzemenin k¼yl¼ tarafından sağlandığı içindir. Bu seneki b¼teye yeni okul inşası için ancak on bin lira ¼denek konmuştur. Bu ¼denek ile ancak iki ¼ k¼y okulu yapılabilecektir. H¼lbuki il sınırlarındaki k¼ylerden bir kısmında okul binası olmadığından birçok k¼y, çocuklarını civar k¼ylerdeki okullara g¼ndermek zorunda kalıyorlar. İl y¼netimi, şayet ileride yeni bir kaynak bulursa okul inşaat programını biraz daha genişletecektir.”*²²⁹ şeklinde yansımıştır.

22 Ağustos 1934 tarihli Akşam Gazetesi'nde; Denizli vilayetinde 116 tane ilk mektebin olduğu, bu mekteplerin o d¼neme g¼re çok modern bir şekilde yapıldığı ve bu mekteplerde 240 muallimin (¼đretmen) g¼rev yaptđıđı, 4317 kız ve 8869 erkek ¼đrencinin okuduğu haberi yer almıştır.²³⁰

Aynı gazetede Millet Mektepleri'nde okuyan ¼đrencilerle ilgili yayınlanan bir başka haberde, *“Bu sene millet mekteplerine 360 talebe devam etmiştir. Her k¼y mektebinde dersane açılmayarak yalnız 16 mektepte 20 dersane ile yetinilmiştir. ¼nk¼ artık herkes okuma, yazma ¼đrenmiřtir. şehir halkının y¼zde 35'i okutulmuştur...”*²³¹ denilmektedir.

²²⁹“K¼y Mektepleri'nin Yapımı ve Yaygınlaştırılması İçin B¼teye Onbin Lira Kondu.”, **Akşam**, 30 Mart 1934, s. 3.

²³⁰“Denizli Vilayeti'nde 116 adet Mektep Var.”, **Akşam**, 22 Ağustos 1934, s. 6.

²³¹“Bu Sene Millet Mektepleri'ne 360 Talebe Devam Etti.”, **Akşam**, 30 Mart 1934, s. 6.

2.4.3. İnkılâp Enstitüsü

Yeni Türk Devleti bir inkılâplar devleti olmuştur. Bu inkılâpların öneminin anlaşılabilmesi ve devamının sağlanabilmesi amacıyla üniversite kürsülerinde “İnkılâp Tarihi” bir ders olarak okutulmuştur. İnkılâp Enstitüsü kurulması bu ihtiyaca cevap vermek amacıyla düşünülmüş bir uygulamadır.

Falih Rıfki 3 Mart 1934 tarihli Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi’ndeki köşesinde, İnkılâp Enstitüsü’nün açılması ile ilgili şunu ifade etmiştir:

*“İstanbul Üniversitesi’nde İnkılâp Enstitüsü’nün dersleri başlamak üzeredir. Biz bu kürsülerin kurulmasında pek geç kalınmış olduğu iddiasında değiliz. Çünkü davamız bir kültür olgunluğu ve bir şuur halini son senelerde kazanmıştır. Türk inkılâbı yarın da tamamlanış hareketine devam edecektir. Bugün artık bu hareketin ana istikametleri, ana prensipleri ders olarak verilebilir. Üniversite, ancak millî dava ile kaynaşabildiği, manevî millet birliğine yardım ettiği kadar, manevî ocak itibarını kazanabilir. Türk üniversitesi demek, ilim, tefekkür ve ihtisas âleminin Türkiye üzerine vuran ışığı demektir. Hukukçu, ziraatçı, edebiyatçı herkes İnkılâp Enstitüsünde millî davaya karşı vazife ve sorumluluğunu anlayacak, ihtisaslarının bu vazife ve sorumluluklar arasındaki yerini bulacaklardır. İnkılâp Enstitüsüne muvaffakiyet dileriz.”*²³² İşte günümüzde Türk yükseköğretiminin her bölümünde zorunlu ders olarak okutulan, hangi mesleği icra etmeye aday olursa olsun her öğrencinin okuduğu Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi dersinin temelleri 1934 yılında Falih Rıfki’nın yukarıdaki satırlarına yansıdığı şekilde atılmıştır.

İlk ders Maarif Vekili Hikmet Bey (Bayur) tarafından verilmiştir. Maarif Vekili tarafından verilen ilk dersi kalabalık bir topluluk büyük bir ilgiyle izlemiştir. Üniversite konferans salonunda verilen bu derse Profesör Maş, dekanlar, profesörler, enstitü ve Harp Akademisi dâhil, İstanbul’daki bütün yüksekokulların profesör ve öğretmenleri ve son sınıf öğrencileri katılmıştır. Hikmet Bey salonu dolduran bütün profesörleri tanıtmış ve inkılâbı şu sözlerle anlatmıştır:

²³²Falih Rıfki, “İnkılâp Enstitüsü’nde Dersler Başlıyor”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 3 Mart 1934, s. 1.

“—Büyük harbe bir safta dört devlet girdi. Bunlar cihana karşı harp ettiler. Bunların içinde bir tanesi en zayıf, medeniyette geri, birçok konuda da tamamen çaresizdi. Bu dört devlet harbi kaybettiler, içlerinden üçü galiplerin sulh şartlarına mukavemetsiz boyun eğdi. Biri eğmedi. En çetin müdafaa güçlükleri içinde cihan galiplerine ve kendi hükümetine karşı yeniden harbe başladı. Sulh için asgari şartları harbe karar verdiği zamanı tespit etti. İki seneden sonra da bu şartlarını bütün müttefiklere kabul ettirdi, inkılâbımızın askeri ve siyasi kısmı budur. Sonra inkılâp içeride devam etti. Hükümet muasır, modern devlete geçti. Bu geçişte devletin hukuk, iktisat esasları değişti ve inkılâp muhtelif safhalarda devre devre devam etti.
... „233

Milli Eğitim Bakanı Hikmet Bey, İnkılâp Enstitüsü’nde ikinci dersini yine kalabalık bir topluluğa vermiştir. Derste, anlatılanları talebeler, gazeteciler ve başka profesörler de not etmişlerdir. Hikmet Bey, “Mütareke ve Gazi” konulu dersinde, Türk İnkılâbı’nın umumi harp mütarekesi ile başladığını, mütarekeden bir yıl önce 1917 Rus İhtilali’ne kadar imparatorluk topraklarının Rusya, İngiltere, Fransa, İtalya arasında pay edilecekken ve Rus İhtilali’nden sonra İngiltere, Fransa ve İtalya arasında hazırlanan paylaşma projelerini, Bulgaristan’da başlayan umumî harp mütarekesini, mütareke şartlarını, şartlara rağmen devam eden işgalleri, Ermeni tahrikâtını, padişahın yabancılarla olan teşriki mesaisini, Türkleri Yahudilere benzetmek isteyen Sevr ahitnamesini, umumi harp mütarekesinden sonra müstemleke devletlerde yaşayan milletleri ve buralarda yaşanan düzensizlikleri anlatmıştır. Mütareke döneminde Yunan işgalinin ve Ermenistan meselesinin tam bir tahlilini yapmıştır. Hikmet Bey yine konunun devamında, silahsız bırakılan fakat mücadeleye ve müdafaaya karar veren Anadolu halkından bahsetmiş ve konuyu büyük Millî Şef’e, Gazi Mustafa Kemal’e getirmiş ve Türk inkılâbı “Gazi Mustafa Kemal” demektir,” diye tanımlamıştır.²³⁴

Basında o dönemde üniversitelerde öğretim faaliyetlerinin yürütülme biçimiyle ilgili haberlere de rastlamaktayız. Örneğin, 20 Ekim 1934 tarihli Zaman

²³³“İlk Ders, Maarif Vekili Hikmet Bey Tarafından verildi.”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 5 Mart 1934, s. 1.

²³⁴“Maarif Vekili Hikmet Bey, Enstitüde İkinci Dersini Verdi.”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 6 Mart 1934, s. 1.

Gazetesi'nde üniversite öğrencilerinin derse katılımının zorunlu olduğuna ilişkin bir haberde, “Diğer ülkelerin Üniversitelerinde öğrencilerin devam mecburiyeti yoktur. O ülkelerde anlaşılacağı üzere dersler talebenin arzu ve iradelerine bırakılmıştır. Ülkemizde ise okuma imkânına erişemeyen öğrencilere bu imkân sağlanmalıdır.”²³⁵ denilmekteydi. Benzer şekilde 11 Kasım 1934 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nde “üniversitelerde okuyan ve ihtiyaç sahibi öğrencilere yardım edileceği ” haberi yer almıştır.²³⁶

Halkevleri'nin, Köy Mektepleri'nin ve İnkılâp Enstitüsü'nün açılması ülkede eğitim ve kültür sahalarda katkı sağlamıştır. Bu kurumlar Türkiye'ye hedeflenen “çağdaşlaşma” yolunda ileriye dönük önemli adımlar attırıştır.

2.4.4.Devlet Konservatuarı Yasası

Devlet Konservatuarı yasası çıkartılarak, ileride yurdun birçok yerinde açılacak olan konservatuarlara zemin hazırlanmıştır.²³⁷ 25 Haziran 1934'te “Milli Musiki ve Temsil Akademisi Teşkilatı Kanunu” çıkarılmış ve kanunun birinci maddesinde amaçlar şu şekilde belirlenmiştir:

“a) Memlekette ilmi esaslar dâhilinde milli musikiyi işlemek, yükseltmek ve yaymak,

b) Sahne temsilinin her şubesinde ehliyetli unsurlar yetiştirmek,

c) Musiki muallimi yetiştirmek”.²³⁸

Gazi Mustafa Kemal Atatürk, 1 Kasım 1934 günü Türkiye Büyük Millet Meclisi 4. dönem 4. toplantısını açarken, güzel sanatlar politikasına ilişkin düşüncelerini, “Arkadaşlar; güzel sanatların hepsinde, ulus gençliğinin ne türlü ilerletilmesini istediğinizi bilirim. Bu yapılmaktadır. Ancak, bunda en çok, en önde götürülmesi gerekli olan Türk musikisidir. Uhusal; ince duyguları, düşünceleri

²³⁵Zaman, 20 Ekim 1934, s. 5.

²³⁶“Üniversitelerde, İhtiyaç Sahibi Öğrencilere Yardım Edilecek!”, Cumhuriyet, 11 Kasım 1934, s. 3.

²³⁷Ali Filiz, “Türkiye Cumhuriyeti'nde Konservatuvarlar”, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yay. , C.6, İstanbul, 1983, s. 1531.

²³⁸<http://www.kultur.gov.tr/TR,24300/cumhuriyetin-ilk-yillarinda-opera-calismalari.html>/erişim tarihi:28.02.2014

anlatan; yüksek deyişleri toplamak, onları, bir gün önce, genel, son musiki kurallarına göre işlemek gerekir. Ancak bu düzeyde Türk Ulusal Musikisi yükselebilir, evrensel musikide yerini alabilir” şeklinde ortaya koymuştur. Atatürk’ün temel düşüncesi, Türk Musikisinin ana ilkesinin en doğru ve gerçekçi bir biçimde ortaya koyulması, Türk ulusal musikisinin yükseltilmesini ve evrensel musikide yerini almasını sağlamaktır. Bu ilke, Atatürk’ün bütün sosyo-kültürel inkılâplarına temel olan ‘milli öz’ü çağdaş yorumlama” felsefesinin Türk musikisine yansımadır. Bu ilke ile ulusal musikinin özenle korunarak geliştirilmesinin hedef alınmasına ve milletin kendi öz musikisine ısrarla sahip çıkmasına rağmen, maalesef milli musikimizin devlet tarafından eğitim yasağı 20. yüzyılın son çeyreğine kadar sürmüştür.²³⁹

2 Ekim 1934 tarihli Zaman Gazetesi, Konservatuar Müdürlüğü’nün “şehir bandosu için flüt öğretmenlerine ihtiyaç duyulduğu” ilanını diğer gazetelerin de verdiğini ifade etmiştir.²⁴⁰

Zaman Gazetesi’nin 9 Kasım 1934 tarihli nüshasında, konservatuarın faaliyetlerine aktif olarak devam ettiği, musiki kursların açılmasının ve yaygınlaştırılmasının karara bağlandığı ayrıca Halkevleri’nde koro sınavlarının yapılacağı ve başarılı müzisyenlerin ise ödüllendirileceği haberi yer almıştır.²⁴¹

29 Kasım 1934 tarihli Akşam Gazetesi’nde ise, Ankara Musiki Muallim Mektebi’nin Devlet Konservatuarı haline getirileceği, konservatuarın ilk, orta ve yüksek bölümlerden oluşacağı, musiki muallimlerinin ise bu okullarda eğitim göreceği, yeteneği az ve başarısız olan öğrencilerin ise konservatuardan ilişkilerinin kesileceği haberi yer almıştır.²⁴²

²³⁹ http://www.tbmm.gov.tr/tarihce/aturk_konusma/4d4yy.htm /Erişim tarihi:28.02.2014

²⁴⁰“Şehir Bandosu İçin Flüt Öğretmenlerine İhtiyaç Duyulacak!”, **Zaman**, 2 Ekim 1934, s. 7.

²⁴¹“Konservatuar, Faaliyetlerine Aktif Olarak Devam Ediyor.”, **Zaman**, 28 Kasım 1934, s. 3.

²⁴²“Ankara Musiki Muallim Mektebi, Devlet Konservatuarı Haline Getirilecek!”, **Akşam**, 29 Kasım 1934, s. 1.

3. BÖLÜM

TÜRK DIŞ POLİTİKASINDAKİ GELİŞMELERİN BASINDAKİ YANSIMALARI

Türkiye dış politikada, bağımsızlığını zedeleyecek, milletleri birbirinden uzaklaştıracak etkilere karşı hep mesafeli yaklaşmış ve Dünya’da daima barışa destek veren ülkeler arasında safını oluşturmaya çalışmıştır. Türkiye her zaman dış politika esasları doğrultusunda hareket etmeye özen göstermiş ve bu doğrultuda 9 Şubat 1934 tarihinde Balkan Devletleri ile Balkan Antantı’nı imzalamış ve 18 Eylül 1934 tarihinde ise Milletler Cemiyeti’ne konsey üyesi seçilmiştir.

3.1.YENİ TÜRK DEVLETİ’NİN DIŞ POLİTİKASININ TEMELLERİ

Lozan’da bütünüyle olmasa da önemli ölçüde milli hedefler gerçekleştirildikten sonra Türk dış politikası, Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün “yurtta sulh cihanda sulh” prensibi çerçevesinde bir gelişim göstermiştir. 1934 yılı şartlarına gelindiğinde, Türk Dış Politikasıyla ilgili bir değerlendirme olarak 8 Şubat 1934 tarihli Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi’nin yayını açıklayıcı olacaktır:

Dış İşleri Bakanı’nın Belgrat’a gitmeden Anadolu Ajansının muhabirine yaptığı açıklama devlet işleriyle meşgul olan vatandaşlarımız açısından önemlidir. Bu açıklamalarda yalnız Türkiye için değil, her devletin hayat ve gelişme politikasında kılavuz olacak gerçekler ifade edilmiştir. Siyaset dünyasının birçok karışık ve dalavereli işleri olduğuna şüphe yoktur. Fakat bu işlerde de en son hâkim olan ve onları en iyi hal şekline bağlayan daima açık söz ve herkesin hakkını tanıyan doğru yoldur. Türk inkılâbı bu yol üzerindedir ve onun en büyük gayelerinden biride bütün milletleri aynı yola yönelmiş görmektir. “..Haricî politikada gelişmek için uğraşan milletler için komşu milletlerle ve dünya milletleriyle iyi ilişkiler kurmaya önem vermek, ve bir yabancı politikaya alet olmamak ve sulhu sevmek lâzımdır...”,²⁴³

²⁴³Zeki Mesut, “Türk Dış Politikası”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 8 Şubat 1934, s. 1.

I. Dünya Savaşı sonrasında uluslararası ilişkiler, savaşı kazanan ve kaybeden devletler arasında şekillenmiş ve bir kutuplaşmaya dönüşerek II. Dünya Savaşı'na neden olmuştur. Galip devletler, savaş sonrası oluşturulan anlaşmaların devamını ve uluslararası düzenin kendi istekleri doğrultusundaki şekillenmesini isterken mağlup devletler ise, kendilerine zorla kabul ettirilen ve ağır şartlar taşıyan anlaşmalara tepki göstermişlerdir. Mağlup devletler, savaş sonrası anlaşmalar çerçevesinde oluşan ve kendilerinin aleyhine olan durumu değiştirmek üzere çalışmışlar ve silahlanmışlardır. Buna karşılık galip devletler, kendilerinin belirlediği mevcut durumun korunmasını sağlamaya çalışmış ve karşı bir silahlanmaya girişmiştir. İki savaş arası dönemde ortaya çıkan bu kutuplaşmada Türkiye yer almak istememiştir. Bu duruma sebep olarak Atatürk'ün barışçı anlayışını örnek verebiliriz. Türkiye'nin böyle bir tutum benimsemesinde şüphesiz, kurtuluş mücadelesinin zaferle sonuçlanması yanında Lozan'da yapılan anlaşma ile Sevr Antlaşması'nı geçersiz kılacak bir sonuca ulaşmasının da etkisi bulunmaktadır. Zeki Mesut, 8 Şubat 1934 tarihli Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi'ndeki " Türk Dış Politikası" başlıklı köşe yazısında; *"Şu cümle hangi millet için olursa olsun, dış siyasetin ana düşüncesini ifade etmektedir. Her milletin yaşamaya ve gelişmeye hakkı vardır. Fertler gibi milletler de kendileri için tabii ve lüzumlu gördükleri hakları başkaları için de tanımak zorundadırlar. Bir millet diğer bir milletin hakkına karşı gösterdiği saygı derecesinde kendi hakkına saygı duyulur. Milletler arasındaki iyi ilişkilerin ilk şartı karşılıklı saygıdır. Serbest ve bütün haklarına sahip milletler arasındaki kuvvet ve servet farkları ancak kendilerinin çalışma ve yaşama şekillerinden doğar ve doğmalıdır"* ²⁴⁴ demiştir. Burada Türk dış politikasının, "gerçekçilik, hukuka bağlılık, millî siyaset, yurtda sulh cihanda sulh", gibi vazgeçilmezlerine değinilmiştir.

Zeki Mesut 8 Kasım 1934 tarihli Hâkimiyeti Milliye Gazetesi'nde, "Şarkla Garp arasında" adlı makalesinde, Türkiye'nin bulunduğu konuma değinmiştir. *"Türkiye, coğrafi vaziyeti itibariyle şark ile garp arasında önemli bir rol oynamaktadır, önceden Türk inkılâbının yüksek ülkülerini bilemeyenler arasında bu rolden kuşkulananlar vardı. Türkiye umumî siyasetinin bugüne kadar olan gidişi ile milli ve uluslararası hayattaki hedeflerini bütün dünyaya anlattıktan sonra onun iki*

²⁴⁴Zeki Mesut, "Türk Dış Politikası", **Hâkimiyet-i Milliye**, 8 Şubat 1934, s. 1.

kıta arasındaki rolünün mahiyeti hakkında da hiç bir şüphe ve tereddüt kalmamıştır.”²⁴⁵ diyerek, Türkiye'nin doğu ile batı arasında köprü olma rolüne dikkat çekmiştir.

3.1.1.Gerçekçilik

Türk dış politikasında daima gerçekçilik ilkesine bağlı kalınmaya çalışılmıştır. Bu anlayışa uygun olarak, Türk Milleti'nin gücünü ve imkânlarını gerçekçi ve doğru şekilde değerlendirmek gerekir. Şüphesiz bu özellik sonuna kadar direnmeyi, cesur ve onurlu duruştan hiçbir zaman ödün vermemeyi gerektirmektedir.²⁴⁶

3.1.2.Tam Bağımsızlık

Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün dış politikadaki temel ilkelerinden en önemlisi “bağımsızlık” olmuştur. Ona göre bağımsızlık bir milletin yaşama nedeniydi. O, bağımsızlığın korunması yolunda ülke çıkarları gözetilerek dostluk ve siyaset ilişkileri kurulmasının gerekliliğine inanmıştır. O, Türk Milleti'nin bağımsızlığını hedef alan bir devletin, Türkiye Cumhuriyeti'nin dostu olamayacağını düşünmüştür. Bununla birlikte O, Türk Devleti'nin olduğu kadar diğer ülkelerin de bağımsızlıklarına saygı göstermiştir. Türkiye'nin teklifi ile Lozan Antlaşması'na , “ tarafların bağımsızlık ve egemenlik haklarına saygılı olunması” şeklinde bir ifade eklenmesi de bunun en önemli kanıtı olmuştur.²⁴⁷

3.1.3.Barışçılık

Gazi Mustafa Kemal Atatürk dönemi Türk dış politikasının bir başka özelliği ise barışı esas almasıdır. Bunun en güzel örneği, Millî Mücadele yıllarında verilmiştir. Atatürk'ün barışçılığı, yine onun söylediği “ yurtta sulh cihanda sulh ”

²⁴⁵Zeki Mesut, “Şark ile Garp”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 8 Kasım 1934, s. 1.

²⁴⁶“Türkiye, Dış Politikada Gerçekçilik İlkesine Bağlı Kalacak!”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 8 Şubat 1934, s. 1.

²⁴⁷İsa Tak, “**Millî Mücadele’de Takip Edilen Dış Politikanın Ana İlkeleri**”, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı: 27, Erzurum, 2005, s. 302-306.

sözyle Türk dış politikasının bir ilkesi hâline gelmiştir. Bu temel yaklaşıma uygun olarak, bölgesinde barışı korumada üzerine düşeni gerçekleştiren Genç Cumhuriyet, teslimiyetçi ve pasifist bir politika izlememiş ve daima barış içerisinde yaşamayı ilke edinmiştir. Barışla ilgili olarak, 8 Şubat 1934 tarihli Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi'nde şöyle bir haber yer almıştır:

“Sulhu sevmek... Bu yüksek bir hayat felsefesidir, tam insanlığın erişmek istediği en yüksek ülküdür. İnsanlık bir günlük harp içinde kaybettiklerini senelerce sarfedilen gayret ve mesai ile telâfi edemiyor... İnsanlığın şerefi yıkıcı değil, yapıcı olmaktadır. Milletler Cemiyeti'nin sükûn ve huzuru için sulh sevgisinin genelleşmesi ve her milletin içinde aynı düşünceyi benimsemesi gerekmektedir. Dış siyasette sulhu sevmek, sulhu sevmeyenlere karşı hakkından vazgeçmek ve haksızlığa boyun eğmek değildir. Zaten buna imkân yoktur. Sulha ve hakka bağlı olanlar, bunlara karşı yapılacak tecavüzlere en şiddetli mukabelede bulunurlar. İnkılâp Türkiye'si ancak bu hak ve hakikat yolunda yürümektedir ki, asırların biriktirmiş olduğu pürüzleri en kısa bir zamanda düzeltilmiş ve bugün dünyanın her tarafında Türk ve Türkiye kelimeleri karşısında gösterilen saygı ve hayranlığı temin etmiştir.”²⁴⁸

Barışçılığın yansıması olarak gazetelerde ülkeler arası pozitif ilişkiler örneklendirilmiştir. 30 Haziran 1934 tarihli Akşam Gazetesi'nde, bir İngiliz (Near East) gazetesinin Türk-İran dostluğuna yönelik yayınlanan makalede verdiği yorum ve haberlere yer verilmiştir. Bu habere göre;

“Türk - İran ilişkileri geçmişte samimî olmak şöyle dursun, dostane bile değildi. Yeni İran'ın devlet başkanı ülkesini güçlü bir devlet seviyesine çıkarmak için, tek başına giriştiği mücadelede ilhamının bir kısmını Gazi Mustafa Kemal'in başarısından almıştır. Gazi Mustafa Kemal'e karşı beslenen bu minnettarlık beraberinde tartışmalı konuların çabucak halledilmesini sağlamıştır. Gazi Mustafa Kemal ve Türkiye Hükümeti pratik zihniyettedirler. İran Şahı'nın ziyaretinin arkasındaki asıl sebep hiç şüphesiz iki ülke arasındaki İktisadî ilişkileri geliştirmektir. Türkiye demiryollarını geliştirmeye çalışmaktadır. Türkiye Hükümeti Tahran'ı Akdeniz'e bağlayacak demiryolunu Şah'ın da arzu ettiğinin farkındadır. Ve şüphesiz İran ticaretinin büyük bir kısmının kendi topraklarından geçmesini görmek

²⁴⁸Zeki Mesut, “Türk Dış Politikası”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 8 Şubat 1934, s. 1.

ister.”²⁴⁹ Haberde Türkiye'nin attığı her adımın izlendiği ve başarılarının takdirle karşılandığı görülmektedir.

3.1.4.Akılcılık

Akılcılık ilkesi doğrultusunda kurulan yeni devlet, uluslararası hukuka bağlı kalmaya özen göstermiştir. Gazi Mustafa Kemal Atatürk Türkiye'sinin dış politika anlayışı, ideolojik doğmalara ve ön yargılara değil, akıl üzerine oturtulmuştur. 1923-1930 yılları arası Batı devletleriyle olan problemlerinden dolayı Türkiye, bu ülkelere mesafeli yaklaşmış ve 1930 sonrasında ise İtalya'nın yayılcı politikalarından duyduğu endişeden dolayı İngiltere ve Fransa ile iyi ilişkiler içerisine girmiştir.²⁵⁰

3.2.Balkan Antantı

Türkiye'nin bölgesel güvenliğini sağlama arayışına girmesinde silahlanma yarışı etkili olmuştur. Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün direktifleriyle Türkiye bütün Balkan devletleri ile dostluk ilişkileri kurmak için azami çaba harcamıştır. Bu bağlamda Türkiye, önce Yunanistan ile Lozan'dan kalan sorunlarını çözmüş ve 14 Eylül 1933 tarihinde ise Ankara'da Yunanistan ile bir Dostluk Antlaşması imzalamıştır. Balkanlar'da işbirliğine büyük önem veren Türkiye, 17 Ekim 1933 tarihinde Romanya, 27 Kasım 1933 tarihinde ise Yugoslavya ile Dostluk, Saldırmazlık, Yargısal Çözüm, Hakem ve Uzlaştırma Antlaşması imzalamıştır. Daha sonra Türkiye, Yunanistan'ın öncülüğünde Yugoslavya ve Romanya'nın da katılımı ile 9 Şubat 1934'te Atina'da Balkan Antantı'nı imzalamıştır.²⁵¹

1 Şubat 1934 tarihli Akşam Gazetesi'ndeki bir haberde, yeni misak hakkında çeşitli haberlerin çıktığı ve bazı gazetecilerin misakta askerî taahhütlerin yer alacağı ama alınan duyumlara göre misakta askeri taahhütlere dair hiçbir maddenin yer almayacağından bahsedilmiştir.²⁵²

²⁴⁹“Türk-İran Dostluğu”, **Akşam**, 30 Haziran 1934, s. 1.

²⁵⁰ **Hâkimiyyet-i Milliye**, 8 Şubat 1934, s. 1.

²⁵¹ Değerli, **a.g.e.**, s. 115.

²⁵²“Misakta Askeri Taahhütler Yer Almayacak!”, **Akşam**, 1 Şubat 1934, s. 4.

Balkan Misakı çerçevesinde yapılan görüşmeler nedeniyle Journal Gazetesi'nin gönderdiği özel muhabir, Köstence - Bükreş seyahati sırasında Hariciye Vekili Tefik Rüştü Bey ile mülakatta bulunmuştur. Tefik Rüştü Bey seyahatte:

“Balkanlarda sulhu tarsin için itilâf mevcuttur. Bu itilâfa şimdi maddî bir şekil ve hukuki bir mahiyet vermek lâzımdır. Bulgaristan hakkında M. Titulescon'un M. Muşanof'la yaptığı mülakat hakkında tasrihatta bulunmasını bekliyorum. Bulgaristan'ın bizimle nasıl olsa anlaşacağı ümidini muhafaza ediyorum ” demiştir.²⁵³

Hariciye Vekili Tefik Rüştü Bey, Yunan Hariciye Vekili M. Maksimos'la birlikte Atina'ya ulaşmış ve istasyonda Başbakan, Milli Savunma Bakanı, Hariciye Vekili, Türkiye, Romanya, Yugoslavya büyükelçileri ile kalabalık bir halk kitlesi tarafından karşılanmıştır.²⁵⁴

Misakı imzalayacak devletlerin Hariciye Vekilleri'nin senede bir veya iki defa toplantı yapacaklarını ve ayrıca siyasi yetkililer, Belgrat'ta yapılan misaka Bulgaristan ve Arnavutluğun da katılabilmesinin mümkün olacağını söylemiştir.²⁵⁵

Balkan İtilâfı Misakı 9 Şubat günü saat 12.40'ta Atina Akademisi'nde Türkiye adına Hariciye Vekili Tefik Rüştü Bey, Yugoslavya adına Hariciye Vekili M. Yevtiç, Romanya adına Hariciye Vekili M. Titulesko ve Yunanistan adına Hariciye Vekili M. Maksimos tarafından imza edilmiştir. İmza merasiminde Başbakan M. Çaldaris ile Yunan Hükümeti Erkânı, elçiler, yerli ve yabancı basın temsilcileri hazır bulunmuşlardır.²⁵⁶

Akşam Gazetesi'ndeki bir haberde, Türk - Yunan dostluğunun neticesi olan Balkan Misakı'nın, insanlık tarihinin en mühim hadiselerinden biri olduğu, dünya

²⁵³“ Hariciye Vekili Tefik Rüştü Bey ile Mülakat Yapıldı.”, **Akşam**, 2 Şubat 1934, s. 2.

²⁵⁴“ Hariciye Vekili Tefik Rüştü Bey Atina'da Kalabalık Bir Halk Kitlesi Tarafından Karşılandı.”, **Akşam**, 7 Şubat 1934, s. 4.

²⁵⁵**Cumhuriyet**, 5 Şubat 1934, s. 3.

²⁵⁶“Balkan İtilâfı Misakı, Atina Akademisi'nde İmza Edildi.”, **Cumhuriyet**, 10 Şubat 1934, s. 2.

sulhunu ve emniyet davasını düşünenlerin ise cesaretlerini kaybetmemeleri için bu milletlere bakmaları gerektiği dile getirilmiştir.²⁵⁷

Balkan İtilâfî Meclisi, 10 Şubat'ta Hariciye Vekâleti'nde M. Maksimos'un başkanlığında ilk toplantısını yapmıştır. Dört ülkenin Hariciye Vekilleri toplantıda siyasi, iktisadî ve hukuki konuları tetkik etmişler ve görüşülen tüm konular üzerinde tam bir uzlaşma sağlamışlardır.²⁵⁸

12 Şubat 1934 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nde Balkan Misakı maddelerine yer verilmiştir. Maddeler şöyledir:

Madde 1 — Romanya, Yugoslavya, Türkiye ve Yunanistan bütün Balkan hudutların tamamîyetini mütekabilen taahhüt ederler.

Madde 2 — Âli âkit taraflar şekil ve sureti bu misakta tayin edilen menfaatlerine hâlel getirecek vaziyetlerde olmayacak tedbirler hakkında aralarında anlaşmak mecburiyetini deruhte ederler.

Madde 3 — Bu misak âli akitler tarafından imzasını müteakip mer'iyete gireceği gibi ona dâhil olmak isteyen her Balkan devletinin imzalarına açık tutulacak ve bu iltihak keyfiyeti imza sahibi aza tarafından hüsnü niyetle tetkike mevzu ittihaz olunarak diğer imza sahibi devletler tarafından muvafakatlerinin tebliği üzerine derhal muteber olacaktır.

(İmzalar:) Nicotas Titulesco, Bogolioumb Yevtitch, Dr. Tevfik Rüştü, Demetre Maximov²⁵⁹

Buradaki maddelerden, Balkan Misakı'nı imzalayan devletler, diğer Balkan Devletleri'nin sınırlarını koruyacaklarına söz verdikleri, ayrıca Balkan Devletleri'nin misaka uygun hareket edecekleri ve menfaatlerine zarar getirecek bir durum söz konusu olduğunda ise ferdi olarak değil ortak hareket edecekleri anlaşılmaktadır.

²⁵⁷“Türk - Yunan Dostluğu'nun Neticesinde Balkan Misakı Yapıldı.”, **Akşam**, 11 Şubat 1934, s. 3.

²⁵⁸“Balkan İtilâfî Meclisi, M. Maksimos'un Başkanlığında İlk Toplantısını Yaptı.”, **Cumhuriyet**, 11 Şubat 1934, s. 2.

²⁵⁹“Balkan Misakı Maddeleri Şunlardır.”, **Cumhuriyet**, 12 Şubat 1934, s. 2.

Necmettin Sadık Sadak, 12 Şubat 1934 tarihli Hâkimiyeti Milliye Gazetesi'nde "Balkan Misakı" adlı yazısında: "*Dünya sulhu için terakki diye kaydedilecek hadiseler, dost geçinmeleri malûm ve mukadder olan devletlerarasındaki anlaşmalar değil, beynelmilel hayatın sükûneti ortasında daimî endişe teşkil etmeleri anane hükmüne girmiş milletlerin yakınlaşmalarıdır. Bu bakımdan, Balkan misakı mntıkada değil, bütün Avrupa'da devamlı sulhun temeli olmuştur.*"²⁶⁰ demiştir. Burada Türk - Yunan dostluğu ve bunun neticesi olan Balkan Misakı, insanlık tarihinin sulh adına önemli olaylarından biri olduğu vurgulanmıştır. Dünya sulhu ve güvenliği için mücadele eden milletlerin cesaretlerini hiçbir zaman kaybetmemeleri ve diğer milletlerin ise daima bu milletleri (sulh için) örnek alması gerektiği ifade edilmiştir.

26 Şubat 1934 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nde Albert Mousset, "Birazda Başkalarının Gözü ile Balkan Misakı" adlı makalesinde, Yugoslav Stampa Gazetesi'nde, Antantın imzalanmasından sonra yayınlanan bir yazıda ise Tevfik Rüştü Bey için ayrı bir parantez açılmış ve Balkan Antantı'nın kökenini Türk-Yunan, Türk-Rumen ve Türk-Yugoslav dostluklarının oluşturduğu, bu dostluk antlaşmalarının yapılmasında ise Türk Dışişleri Bakanı'nın barışçıl gayret ve teşebbüslerinin olduğu, övgüsüne yer verilmiştir.²⁶¹

12 Şubat 1934 tarihli Hâkimiyeti Milliye Gazetesi'ndeki yazısında Necmettin Sadık Sadak, Balkan Antantı'na en büyük tepkinin Bulgaristan'dan geldiğini ve Bulgaristan'daki Mir Gazetesi'nin "*Bu antlaşmanın bir Balkan Antlaşması olarak görülemeyeceğini, sadece müttefikler arasında bir itilaf (uyum, uyuşma)tan ibaret olduğunu, bu durumuyla devam ettikçe bir nifak eseri olacağını*" yazdığını sütununa taşımıştır. Mir Gazetesi tepkisini şöyle sürdürmüştür: "*Bulgar Milleti hemen her şeyini kaybetmiştir. Fakat henüz şerefini müdafaa edebilir. Vücuda getirilen eser, Bulgaristan'ın zararınadır. Eğer biz bu eseri imzalamış olsaydık bu bizim menfaatimize olmayacaktı. Büyük bir sabır ve tahammül göstermeğe çalışalım. Dâhili birliğimizi, milli vahdetimizi koruyalım.*"²⁶²Burada Türkiye açıkça

²⁶⁰Necmettin Sadık Sadak, "Balkan Misakı", **Hâkimiyet-i Milliye**, 12 Şubat 1934, s. 2.

²⁶¹Albert Mousset, "Birazda Başkalarının Gözü İle Balkan Misakı", **Cumhuriyet**, 26 Şubat 1934, s. 1

²⁶²Necmettin Sadık Sadak, "Balkan Misakı", **Hâkimiyet-i Milliye**, 12 Şubat 1934, s. 2.

Bulgaristan'a toprak taleplerinden vazgeçmesini söylemiştir. Bu tavır, Bulgaristan'da çok iyi karşılanmamıştır. Ancak yapılacak bir şey de yoktur.

Bulgaristan, "değişen şartları kendisinden yana görmüş, İtalya ve Almanya'nın o günkü tutumlarının ise kendisine yeni fırsatlar getireceğine kanaat getirmiştir. Balkan devletleri de Bulgaristan'ın bu tavrından çekinmişlerdir. Bulgaristan'ın başından beri istediği, Ege Denizi'ne bir çıkış konusu 1919 tarihli Neuilly Antlaşması'nın 48. maddesinde " Ege Denizinde serbest iktisadî menfez " olarak yazılmıştır. Tartışmaya açık bu madde için, Yunanistan'ın tavrı ise; "*eğer iktisadî bir çıkış istiyorsanız buyurun vermeğe hazırız ama amacınız toprak almak ise bu ancak silahla olabilir*" şeklinde olmuştur.²⁶³

Bulgaristan Başbakanı ile Dışişleri Bakanı M. Muşanof, Paris'e giderken Yugoslavya Dışişleri Bakanı M. Yevtiç ile görüşmüş ve Bulgaristan'ın kendi lehine ileri sürülen bazı şartların kabul edilmesi durumunda, Balkan Misakı'na girmeğe sıcak baktığı yönünde tahminlerin ileri sürüldüğü haberi yer almıştır.²⁶⁴

Akşam Gazetesi'nin haberinde; " Balkan Misakı'nı imzalayan dört devletin siyasetinde önemli değişiklikler olacağı, Atina'da ise Balkan Misakı'na karşı alınan vaziyetlerden ve münakaşalardan dolayı Belgrat Hükümeti'nin yeni anlaşmalar yapmak için harekete geçtiği " dile getirilmiştir.²⁶⁵

Yugoslavya ve Romanya Balkan Misakı'nı onayladıklarını büyükelçileri vasıtası ile Yunan Hükümeti'ne bildirmişler ve bu misakın yakın zamanda Milletler Cemiyeti'ne bildirileceği söylenmiştir.²⁶⁶

Ebuzziya Zade Zaman Gazetesi'ndeki köşesinde "Bulgarlar'a Bir ders vermek lazım" başlığı ile bir makale yayınlamıştır. Burada da Bulgarlar'ın Balkan Savaşı'nda yaptıkları zulmün acısının unutulmadığını ifade etmiştir. Türkiye'nin

²⁶³ **Ayn Tarihî** , 1-31 İkinci Kanun 1934, Sa: 2, s. 100.

²⁶⁴ "M. Muşanof, Bakan M. Yevtiç ile Görüştü.", **Akşam**, 10 Nisan 1934, s. 2.

²⁶⁵ "Balkan Misakı'nı İmzalayan Devletlerin Siyaseti Değişecek!", **Akşam**, 4 Mayıs 1934, s. 2.

²⁶⁶ "Misak, Milletler Cemiyeti'ne Bildirilecek!", **Akşam**, 24 Haziran 1934, s. 1.

sulhu sevdiğini ancak kendisine yönelik saldırıları asla affetmediğini ve savaşı çok iyi bildiklerini vurgulamıştır.²⁶⁷ Sonuç olarak, Bölge devletlerinin birbirleriyle olan ilişkilerinde yaşanan olumlu gelişmelerde Mustafa Kemal'in barışçı politikaları etkili olmuştur. Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya devletleri sınırlarını karşılıklı olarak güvence altına almak amacıyla Balkan Antantı'nı imzalamışlar ve Bu antant Türkiye'nin dış politikada, bölgede barışa ve güvenliğe ne kadar önem verdiğini göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

3.2.1. Almanya ve İtalya'nın Yayılmacı Politikası

1933 yılında Almanya'da Nazi Partisi'nin iktidara gelmesi, İtalya'nın Akdeniz'de ve Balkanlar'da genişleme çabası ve Avrupa devletlerinin silahlanma yarışına girmesi dünya barışını tehdit etmeye başlamıştır. Zeki Mesut, 6 Şubat 1934 tarihli Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi'ndeki köşesinde, Nazi Almanyası'nın Lehistan'la anlaşmasıyla ilgili olarak, *“Almanya ile Lehistan arasında son günlerde imzalanmış olan uzlaşma Avrupa siyasetinin en önemli olaylarından birini teşkil etmektedir. Uluslararası belgeler arasında şeklinin orijinalitesi itibariyle de ehemmiyet kazanan bu anlaşma, zaman bakımından da; siyaset sahasının ne kadar kaypak ve ne kadar elâstikî olduğunu bir kere daha meydana çıkarmıştır. Devletler tarihinde kendileri ile harp edecekleri milletler ile ittifak yapıldığı bile görülmüştür. Zaman kazanmak ve meseleleri sıraya koyarak, en ehemmiyetlilerinden işe başlamak diplomasının ihmal edemeyeceği başlıca vasıtalandır.”*²⁶⁸ şeklinde yazmıştır.

Zeki Mesut yine 6 Şubat 1934 tarihli Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi'ndeki yazısında: *“Savaş sonu Avrupa'sının, en nazik, en mühim, en tehlikeli ihtilâflarından biri de, hiç şüphesiz Almanya ile Lehistan arasındaki toprak ve milliyet davası idi. Koridor meselesi namı altında ifade edilen bu davada Stersemann gibi en çok uzlaşma politikası takip eden bir alman devlet adamı bile müsaadekârlığa yanaşmamış ve Alman milliyetperverlerinin şark hudutlarına ait ümit kapısını kapamaktan çekinmişti. Lehistan'ın gayesi esasen mevcut vaziyeti muhafaza etmek olduğuna göre iki devlet arasındaki uzlaşmanın müteşebbisi ancak Almanya*

²⁶⁷Ebuzziya Zade, “Bulgarlar'a Bir Ders Vermek Lazım”, **Zaman**, 4 Aralık 1934, s. 1.

²⁶⁸Zeki Mesut, “Nazi Almanya'sının Lehistan'la Uzlaşması”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 6 Şubat 1934, s. 1.

olabilirdi. Alman milliyetperverliğini en yüksek derecesine çıkaran Hitler Hükümeti devrinde Almanya tarafından böyle bir teşebbüse pek de ihtimal verilemezdi. Fakat işte beklenilmeyen ve umulmayan bu teşebbüs yapılmış ve iki devlet arasında bugünkü vaziyetin muhafazası esasına dayanan on senelik bir uzlaşma hakikat sahasına çıkmıştır. Almanya'nın dış politikası bakımından çok ehemmiyetli olan bu hadise Almanya'daki büyük değişikliğin bariz misallerinden biridir.”²⁶⁹ Burada 1933 yılında bu gelişmelerin ortaya çıkması tesadüf eseri olmamıştır. Zira aynı yıl Almanya'da Nazi Partisi'nin iktidara gelmesi, Avrupa'da revizyonist (değişimci) gelişmelere zemin hazırlamıştır.

3.2.2. Balkan İtilafı Daimi Konseyi

Balkan Misakı'nın imzalanmasının ardından, anlaşma gereğince dört devlet arasında çalışmalara devam edilmiştir. 1934 yılının kasım ayında Ankara'da Balkan Konseyi toplantısı yapılmıştır. Bu toplantıya katılmak üzere; Yugoslavya adına Hariciye Nazırı M. Puriç, Romanya adına Hariciye Nazırı M. Titulesco ve Yunanistan adına Hariciye Nazırı M. Maksimos Türkiye'ye gelmişlerdir. Hariciye Nazırları bir kıta asker ve polis tarafından müzik eşliğinde karşılanmışlardır.²⁷⁰

Konu ile ilgili Türk basınına yansıyan haberler, 5 Şubat 1934 tarihinde Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi'nde “*Balkan Misakına şah çekildi*” başlığı ile Türk kamuoyuna duyurulmuştur. Yine aynı başlıklı haberde: “*Bu hafta zarfında bu vesikaya imza konma merasimi Atina'da yapılacak ve misak ondan sonra neşredilecektir*” ifadesi yer almıştır. Yine aynı haberde: “*4 Şubat akşam saat 19.30'da Yugoslavya namına Dışişleri Bakanı Yevtiç, Yunanistan namına Dışleri Bakanı Maksimos, Romanya namına Dışleri Bakanı Titulesko, Türkiye namına Dışleri Bakanı Tevfik Rüştü Bey, Yugoslavya Dışişleri Bakanlığı'nda metni üzerinde tamamen mutabık kaldıkları Balkan Misakı'nı parafe ettiler*”²⁷¹ bilgisine yer verilmiştir.

²⁶⁹Zeki Mesut, “Nazi Almanya'sının Lehistan'la Uzlaşması”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 6 Şubat 1934, s. 1.

²⁷⁰“Balkan Konseyi Toplantısı Yapıldı.”, **Vakit**, 4 Kasım 1934, s. 1.

²⁷¹“Balkan Misakı'na Şah Çekildi.”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 5 Şubat 1934, s. 1.

Mehmet Asım 6 Kasım 1934 tarihli Vakit Gazetesi'ndeki yazısında; Balkan Misakı'na girmiş olan dört devlet arasında dış siyasette çok sıkı bir birliktelik kurulduğunu bu birlikteliğe “*muazzam bir devlet*” benzetmesi yapıldığı Ankara'da bir “Balkan İtilafı Daimi Konseyi” oluşturulduğunu, bu konseyin senede en az iki defa toplanacağını, gerektiğinde olağanüstü toplantılar da yapabileceğini, dört Balkan Devleti'nin özellikle kendilerini ilgilendiren konularda “bir tek devlet” gibi hareket edeceğini dile getirmiştir.²⁷²

7 Şubat tarihli Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi'ndeki haberde, “Bu itilafı Büyük Millet Meclisi'nin tasdik etmesi, Türk milletine olduğu kadar, dünya barışına da katkı sağlayacağı ” ifade edilmiştir.

Balkan Antlaşması'na katılmayan Bulgaristan'da basın, Bulgaristan olmadan yapılacak olan misakın siyasi ve diğer açılardan istenilen sonucu veremeyeceğini söylemiştir. Bulgaristan gerçekten de istediğini yapmış ve Balkan Misakı'na katılmamıştır. Bulgar Başvekili bu tavırlarıyla alakalı olarak misakın imzalanmasının ardından; “*Bu siyaset bütün Bulgar milletinin siyasetidir. Bulgaristan, Balkan Misakı'na iştirak etmemiş olmakla beraber bu siyasete devam edecek ve bu siyasetin değişmediğinin delillerini her gün komşularına verebilecektir.*” şeklinde beyanatta bulunmuştur. Bu konuşmadan da anlaşılacağı üzere Bulgaristan, misakın imzalandığı ilk günden itibaren katı tavrını devam ettirmiş ve bu tavırla ilgili Milliyet Gazetesi yazarı Ahmet Şükrü bir yorumunda, Bulgaristan'ın Balkan Misakı'na girmemesine neden olarak Milletler Cemiyeti Misakı'nı gösterdiğini söylemiş ve ayrıca Milletler Cemiyeti'nin barış yolu güden tüm misakların yanında olduğunu belirtmiş bu nedenle Bulgaristan basınının yorumunu yanlış bulmuştur.²⁷³

Balkan Antantı'nın imzalanmasının ardından, Balkan Konferansları yerini Balkan Antantı Konseyi toplantılarına bırakmıştır. Bu çerçevede Beşinci Balkan Konferansı'nı düzenlemekle görevli olan Türk Heyeti Başkanı Hasan Bey, 18

²⁷²Mehmet Asım, “ Biz Ankara'da yeniden bir ulu devlet kurduk ”, **Vakit**, 6 İkinci Teşrin 1934, s. 1.

²⁷³“Bulgaristan Balkan Misakı'na Katılmadı.”, **Milliyet**, 14 Şubat 1934, s. 1.

Ağustos 1934 tarihinde Antant üyesi devletleri, 1-6 Ekim 1934 tarihleri arasında toplanması planlanan Balkan Antantı Konseyi toplantısına davet etmiştir. Toplantıda, Konsey Nizamnamesi'nin düzenlenmesi, Konsolosluk Antlaşması imzalanması, Balkan Birliği meselesi, ilmî ve kültürel yakınlaşma, iktisadî yakınlaşma, ulaşım meselesi, sağlık ve sosyal alanlarda yakınlaşma gibi konular görüşülmüştür.²⁷⁴

Sonuç olarak, Balkan Antantı ile taraflar sınırlarını karşılıklı olarak garanti ettikleri gibi, aynı zamanda birbirlerine danışmadan herhangi bir Balkan devletiyle siyasi bir antlaşma veya siyasi bir harekette bulunmamayı da taahhüt etmişlerdir. Balkan Antantı'nın barışın korunması yönündeki en önemli rolü; Balkanları barış ve güvenliğe kavuşturması yanında, asgari ölçüde de olsa Balkan Devletleri arasında herhangi bir uyuşmazlığa ve silahlı bir çatışmaya da yer vermemesi olmuştur. Ayrıca bu antlaşmada, başka devletlerin saldırılarına karşı Balkan Devletleri'nin ortak hareket edeceği anlaşılmaktadır.

3.3. Türkiye'nin Milletler Cemiyeti'ne Girmesi

Türkiye daima “Yurtta sulh, cihanda sulh” ilkesiyle hareket etmiş ve bu nedenle dünya barışına daha fazla katkı sunabilmek amacıyla Milletler Cemiyeti'ne üye olmak istemiştir.

7 Eylül 1934 tarihli Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi'nde, Türkiye Cumhuriyeti'nin, Milletler Cemiyeti Meclisi gayri daimi azalığına üyeliğini koyduğu ve aynı azalığa üye olmak isteyen İran Hükümeti'nin ise üyeliğini Türkiye lehine geri çektiği haberi yer almıştır.²⁷⁵Burada İran Hükümeti'nin fedakâr bir tavır sergilediğine şahit olmaktadır.

18 Eylül 1934 tarihli Hâkimiyeti Milliye Gazetesi'nde: “*Türkiye Milletler Cemiyeti azalığına 48 rey ile seçilmiştir*”²⁷⁶ haberi yer almıştır. Aynı haber bir gün

²⁷⁴ **Aynı Tarihi**, Sayı: 9, 1-31 Ağustos 1934, s. 162.

²⁷⁵“ İran Hükümeti, Üyeliğini Türkiye Lehine Geri Çekti.”, **Hâkimiyeti Milliye**, 7 Eylül 1934, s. 1.

²⁷⁶“Türkiye, Milletler Cemiyeti Azalığına 48 Rey ile Seçildi.”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 18 Eylül 1934, s. 1.

sonra, 19 Eylül 1934'te Zaman Gazetesi'nde şöyle yer almıştır: “Türkiye'nin Milletler Cemiyeti (Konsey) üyeliğine seçildiğini dün ajanslar bildirdiler. Bu seçim, memleketimizin sulh ve selâmet uğrunda mesaisinin bir neticesi olduğu için Milletler Meclisi'nde hakkımızda oy veren devletler bu kararlarından dolayı iftihar edebilirler. Milletler Meclisi (Konsey) on üç âzadan olup, Milletler Cemiyeti'nin adeta idare heyeti mahiyetindedir ve bu itibarla büyük bir öneme sahiptir. Çünkü cemiyet, dünya barışını ihlâl eden her türlü meseleyi tetkik etmek ve cemiyet üyeleri arasındaki anlaşmazlıkları halletmek gibi önemli görevleri vardır. Gerçi Milletler Cemiyeti'nin, devletler arasında zuhur etmiş olan mühim ihtilâfatını halletmek hususunda şimdiye kadar büyük bir hizmeti olamamıştır. Milletler Cemiyeti Heyeti Umumiyesi'nin verdiği kararlar çok defa ait olduğu devletler tarafından hiçe sayılmıştır.”²⁷⁷ Türkiye'nin Milletler Cemiyeti Konsey üyeliğine seçilmesi, Dünya'da barışa destek veren bir ülke olarak tanınması yönüyle önemli olmuştur.

3.4. Türkiye ile Sovyetler Birliği Arasındaki İlişkiler

Dış politikayı belirleyen en önemli etkenlerden biri de hiç şüphesiz ekonomidir. Bu nedenle devletler ekonomik nedenlerden dolayı da işbirliği içerisine girebilirler. Bu çerçevede ülkeler arasında ekonomik işbirliğe örnek olabilecek bir adım atılmış ve Türkiye ile Sovyetler Birliği arasında kredi anlaşması imzalanmıştır.

3.4.1. Sovyetler Birliği ile 8 Milyon Dolarlık Kredi Anlaşması

Türkiye Cumhuriyeti ile Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri arasında sekiz milyon dolarlık kredi anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma 21 Ocak 1934'te iki nüsha olarak tanzim edilmiş ve bir protokol ile Ankara'da imzalanmıştır.²⁷⁸ Ekonomik alanda bir işbirliğini ve kredi alımını içermesi yönüyle bu anlaşma çok önemlidir. Böyle bir antlaşmanın yapılması, iki ülke arasındaki güven ve dostluğun pekişmesine katkı sağlamıştır.

²⁷⁷“Türkiye'nin Milletler Cemiyeti Konsey Üyeliğine Seçildiğini Dün Ajanslar Bildirdi.”,

Hâkimiyet-i Milliye, 18 Eylül 1934, s.1.

²⁷⁸**Hâkimiyet-i Milliye**, 13 Mart 1934, s. 1,6.

3.4.1.1.Sovyetler Birliği İle İmzalanan Kredi Anlaşması'nın T.B.M.M.'deki Tartışmaları:

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Sovyetler Birliği Hükümeti arasında, sekiz milyon dolar kredinin tahakkukuna dair imzalanan protokolün tasdiki kanunu, T.B.M.M.' de 12 Mayıs 1934'te müzakere edilmiş ve sonrasında İzmir Mebusu Halil Bey söz alarak; *“Eskiden Türk ve Rus milletleri husumet havası içinde yaşarlardı. Bugün bunun aksine olarak büyük bir dostlukla elele vermiş bulunuyorlar ve hiç şüphesizdir ki bu, iki millet için güzel bir durumdur. Bu protokol de bu siyasetin güzel bir eseridir.”*²⁷⁹ diyerek anlaşmayı olumlu bulduğunu belirtirken, ayrıca konuşmasının devamında anlaşmanın koşullarından olan ve fabrikalara sağlanacak olan makine ve teçhizatın ekonomik üretim yapamadığı ile ilgili haberlere de vurgu yapmıştır. İktisat Vekili Celal Bey de, Halil Bey'e verdiği cevapta demiştir ki: *“Yapacağımız her işin faydalı ve kârlı olmasını esas prensip olarak kabul ettik. Herhangi bir içi memleketimizde sadece vücuda gelsin diye yaptırmak niyetinde değiliz. Açtığımız işin rasyonel olması esas prensibimizdir ve bu firkamızın programında da mevcuttur. Ruslarla yaptığımız bu mukavelede sekiz milyon dolarlık bize mal kredisi açılmaktadır. İlk münasebetimiz, kendileriyle vücuda getirdiğimiz tekstil fabrikalarının makineleri üzerindedir. İş ve hesabımıza elverdiği takdirde alacağız. Bu mukaveledenemin esas mahiyeti bir dostluk nişanı olduğuna göre dostlarımızın da bize yaramayacak malı vereceklerini asla düşünmüyoruz. Fakat buna rağmen: ‘Dostluk kantarla, alışveriş miskalledir.’”*²⁸⁰ Bundan sonra söz alan Kocaeli Mebusu Sırrı Bey, hükümetin bu protokolün siyasi alandaki sıkı dostluğunun iktisadi sahada da gelişmesine fırsat vereceğinden bahsetmiş, dostluğun ve güvenin neticesinde Sovyet Hükümeti'nin bize 20 senede ödenmek üzere faizsiz 8 milyon dolarlık kredi açtığını, bu doğrultuda makine ve çeşitli malzemeler getireceğimizi söylemiş ve atılan bu adımların iyi niyetli hamleler olduğunu dile getirmiş ve ayrıca Moskova'da Kremlin Sarayı'nda askeri heyetimize gösterilen büyük ilgiden memnuniyetle bahsetmiştir.²⁸¹ Burada iki devlet arasında cereyan eden

²⁷⁹“Türkiye İle Sovyetler Birliği Arasında İmzalanan Kredi Anlaşması Meclis'te Tartışıldı.”

Hâkimiyeti Milliye, 13 Mayıs 1934, s. 1,5.

²⁸⁰**Ayn Tarihi**, Sa: 6, Mayıs 1934, s. 13.

²⁸¹**Ayn Tarihi**, Sa: 6, Mayıs 1934, s. 13.

siyasi ve ekonomik ilişkiler dostluğa kapı açmıştır.

SONUÇ

Türkiye Cumhuriyeti'nin temelleri seri inkılâplar ile atılmıştır. 1934 yılı içinde de Türkiye'ye adeta kabuk değiştiren siyaset, ekonomi, toplum, kültür, eğitim ve dış politika alanlarında büyük değişim ve atılımlar gerçekleştirilmiştir. Bu inkılâp hareketlerini gerçekleştiren lider Gazi Mustafa Kemal ATATÜRK, dönemin basınına her adımda konu olmuştur.

1934 yılı ulusal basında Gazi Mustafa Kemal ATATÜRK'ün neredeyse attığı her adımın haberleştirildiğini görüyoruz. Türk basını, dönemin tek parti rejiminin aynası ve inkılâpların halka tanıtılmasında bir aracı işlevi görmüştür.

Ulusal basında İran Şahı'nın Türkiye ziyaretiyle ilgili çıkan haberlerden, o dönemde Türkiye ile İran arasındaki siyasi ilişkilerin çok iyi seviyede olduğunu ve ileriye dönük iki ülke arasındaki dostane ilişkilerin devam edeceğini ve ayrıca Atatürk'ün yabancı devlet adamlarını ağırlarken göstermiş olduğu yüksek misafirperverliği anlamaktayız.

Gazi Mustafa Kemal ATATÜRK'ün meclis açış konuşmasında, ekonomiden siyasi ve sosyal alanlara kadar birçok konuda değerlendirmelerde bulunduğu basına yansımıştır. Ayrıca konuşmalarında ulaşım da değinmiş ve demiryollarını ülkenin aydınlanmasında önemli bir ölçüt olarak görmüştür.

Gazi Mustafa Kemal ATATÜRK'ün kadınlara çok değer verdiğini, konuşmalarında bunu çokça dillendirdiğinden anlamaktayız. Kadınlara siyasi haklar tanınarak yönetime katılmaları sağlanmış ve ayrıca kadınların sosyal ve ekonomik alanlarda ülkeye birçok yönden katkılar sağlayacağı da vurgulanmıştır.

Ölçüler kanunu ile ticari hayatın ortak ölçüler kullanılarak devamının hedeflendiği ve alışverişte hakkaniyet sağlanmaya çalışıldığı sıkça dillendirilmiştir. İskân Kanunu ile muhacirlerin ülke içinde düzenli ve dengeli bir şekilde

yerleştirildiğini yine bu kanun ile aşiret reisliğinin, şeyhliğin, beyliğin ve ağalığın gücünün zayıflatılarak eşitliğin sağlanmaya çalışıldığını ve dolayısıyla devlet otoritesinin arttırılmasına yönelik adımlar atıldığını anlamaktayız. Yine basın yoluyla yapılan yorumlardan anlaşıldığı kadarıyla bütün bu tedbirlere rağmen toprağa dayalı geleneksel düzen sonlandırılmamıştır.

Basında medeni bir toplumun nasıl olması gerektiğinin de, devrin yazarları tarafından işlendiği görülmüştür. Bu dönemde birçok konuda olduğu gibi toplumsal alanda da kanunlar çıkarılmış ve geleceğe yön verecek köklü değişiklikler yapılmıştır. Soyadı Kanunu bunların en önemlilerinden biridir. Soyadı Kanunu ile kişiler arasında muhtemel çıkabilecek karışıklıklar önlenmeye çalışılmış ve ayrıca önceden kişileri belirlemede kullanılan lakap ve unvanların kaldırılması ile de hem insanların gerçek kimliği ortaya çıkmış hem de kişilik ve onuru kurtarılmaya çalışılmıştır.

Eğitim alanında Halkevleri'nin, Vilayet Köy Mektepleri'nin ve İnkılâp Enstitüsü'nün açılması ile ülke çapında önemli toplumsal ve kültürel çalışmalara imza atılmıştır. Ayrıca inkılâpların halka anlatılmasında ve yayılmasında bu kurumların bir araç vazifesi gördüğü, ülkeye “çağdaşlaşma” yolunda ileriye dönük önemli adımlar attırdığı basında öne çıkmıştır.

Basında çıkan dış politika konulu haber ve yorumlarda genç cumhuriyetin, “yurtta sulh cihanda sulh” ilkesinin tezahürü olarak özenle çatışmadan uzak durduğunu, yeni Türkiye'nin barışçı bir özelliğe sahip olduğunu ve sorunlarını muhataplarıyla müzakereler yürüterek ve barışçı yollarla çözme politikasından asla taviz vermeyeceği üzerinde durulmuştur. Bu bağlamda 1934 yılındaki en önemli gelişmelerden birinin Balkan Antantı olduğu anlaşılmaktadır. Balkanlarda barışın korunmasında Gazi Mustafa Kemal ATATÜRK'ün barışçı politikaları etkili olmuş ve Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya ve Romanya devletleri sınırlarını karşılıklı olarak güvence altına almak amacıyla Balkan Antantı'nı imzalamışlardır. Bu antant, Türkiye'nin dış politikada barışa ve güvenliğe ne kadar değer verdiğini göstermesi bakımından önemli olmuştur. Ayrıca Türkiye ile Sovyetler Birliği arasında yapılan

ticari bir antlaşmanın önemli bir dış politika konusu olarak da basında karşılık bulunduğu görülmüştür.

KAYNAKLAR

Sürelî Yayınlar

Hâkimiyet-i Milliye -Ulus

Cumhuriyet

Akşam

Zaman

Milliyet

Son Posta

Vakit

Resmî Yayınlar

Resmî Gazete

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi, D. IV, C. 25, 1934.

Dergiler

Ayın Tarihi Dergisi

Ün Isparta Halkevi Dergisi

Makaleler

NACİ Ali, “Köstence’den Muhacir Akını”, **Cumhuriyet**, 5 Aralık 1934, s. 1.

ATAY, Falih Rıfki, “Gazi’nin Yerköy Yolculuğu”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 7 Şubat 1934, s. 1.

ATAY Falih Rıfki, “Bir Kanun”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 1 Mart 1934, s. 1.

ATAY Falih Rıfki , “İnkılâp Enstitüsü’nde Dersler Başlıyor”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 3 Mart 1934, s. 1.

İNÖNÜ İsmet, “Türk Kadınları’nın Siyasal Alana Girişi”, **Zaman**,1 Ocak 1934, s. 2.

MESUT Zeki, “Mühim Bir Kanun”, **Ayn Tarihi Dergisi**, Sayı: 7, 1934, s. 113.

MESUT Zeki, “Mühim Bir Kanun”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 22 Haziran 1934, s. 1.

MESUT Zeki ,“Türk Dış Politikası”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 8 Şubat 1934, s. 1.

MESUT Zeki ,“Şark ile Garp”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 8 Kasım 1934, s. 1.

MESUT Zeki, “Medeni Hayat”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 8 Haziran 1934, s. 1.

MESUT Zeki , “İstihsal ve Tevzi”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 4 Nisan 1934, s. 1.

MESUT Zeki, “Nazi Almanya’sının Lehistan’la Uzlaşması”,**Hâkimiyet-i Milliye**, 6 Şubat 1934, s. 1.

MOUSSET Albert, “Birazda Başkalarının Gözü ile Balkan Misakı”, **Cumhuriyet**, 26 Şubat 1934, s. 1.

Nadi Yunus, “Ruhani Giyinmeleri Kanunu ve Rum Papazları” ,**Cumhuriyet**, 8 Aralık 1934, s. 5.

NECMİ İbrahim, “Türk Dili” , **Zaman**, 26 Eylül 1934, s. 1.

SADAK Necmettin Sadık, “ Balkan Misakı ” ,**Hâkimiyet-i Milliye**, 12 Şubat 1934, s. 2.

US Mehmet Asım , “Türk Dili” , **Vakit**, 26 Eylül 1934, s. 2.

US Mehmet Asım, “ Biz Ankara’da Yeniden Bir Ulu Devlet Kurduk ” , **Vakit**, 6 Kasım 1934,s. 1.

ZADE Ebuzziya, “Yanlış Bir Öğüt” , **Zaman**, 15 Aralık 1934, s. 1.

ZADE Ebuzziya , “Bulgarlar’a Bir Ders Vermek Lazım” , **Zaman**, 4 Aralık1934, s. 1.

ZADE Ebuzziya, “Yanlış Bir Öğüt” , **Zaman**, 15 Aralık 1934, s. 1.

Kitaplar

AKGÜN Suat, “**Dersim İsyancıları ve Seyit Rıza**”, Berikan Yayınevi, Ankara, 2011.

ARI Kemal, “**Cumhuriyet Dönemi Nüfus Politikasını Belirleyen Temel Unsurlar**”, Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C: VIII, S: 23.

1 Kasım1937 T.B.M.M.’nin Açılış Konuşmasından, “**Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri I**”, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yayın no. 1, Ankara 1961,

Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, C.II. , Ankara, 1952.

ATATÜRK Mustafa Kemal, “ **Geometri** ” , Türk Dil Kurumu Yayınları, Sayı: 333, Ankara, 1937.

BANOĞLU Niyazi Ahmet, “**Atatürk’ün İstanbul’daki Hayatı**,” C:I-II, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1973.

BUTUR Serhat, “**Atatürk Döneminde Devletçilik Modelinin Uygulanması Evresinde Türkiye-Sovyetler Birliği İlişkileri (1934-1938)**”

(Yüksek Lisans Tezi) İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri Ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk İlkeleri Ve İnkılâp Tarihi Anabilim Dalı, 2008.

CEYHAN Bayram, “**Türk Dil Kurumu’nun Kuruluş Sürecinde Mecliste Ve Basında Dil Tartışmaları**” Yüksek Lisans Tezi İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı, 2007.

ÇAMBEL Perihan, “**Atatürk, Evrim, Devrim ve Müzik**”, TTK Yay. Ankara, 1989.

ÇEÇEN Anıl, “**Atatürk’ün Kültür Kurumu Halkevleri**”, Ankara, 1990.

DUMAN Önder, “**Atatürk Döneminde Balkan Göçmenlerinin İskân Çalışmaları (1923-1938)**” Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, Bahar, 2009, Sa:43,

EROĞLU Hamza, “**Atatürk ve Devletçilik**” Belleten, TTK, Ankara, Kasım, 1988.

FİLİZ Ali, “**Türkiye Cumhuriyeti’nde Konservatuarlar**”, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, İletişim Yay. C:6, İstanbul, 1983.

HATIPOĞLU Vecihe, “**Atatürk ve Terim Devrimi**” Atatürk ve Türk Dili ve edebiyatı, Türk eğitimi ve Türk kültürü konusunda seçme yazılar (Ed. Doğan Atılgan) Ankara Üniversitesi’nin 60. Kuruluş Yılı Armağanı Ankara: Ankara Üniversitesi Yayını: 221, 2010.

IRMAK Yakut, “**Atatürk Döneminde Nüfus Politikası**”, Atatürk Döneminde Türkiye Ekonomisi Semineri (8-9 Haziran 1981), 1981.

İPEK Nedim, “**Atatürk Döneminde Türkiye’nin Nüfus Siyaseti**”, Beşinci Uluslar arası Atatürk Kongresi (8-12 Aralık 2003), C: I, Ankara, 2005.

KALENDER Nesrin Damla, “**Kadınlara Seçme ve Seçilme Hakkının Verildiği 1935 Seçimleri ve İzmir Basını**”, (Yüksek Lisans Tezi) Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, 2006.

KAPLAN Leyla, “**Cemiyetlerde ve Teşkilatlarda Türk Kadını (1908-1960)**,” Atatürk Araştırma Merkezi Yay. , Ankara, 1988.

KAVCAR Cahit, “**Atatürk'ün Dil Ve Edebiyat Konusundaki Görüşleri**” Atatürk ve Türk Dili ve edebiyatı, Türk eğitimi ve Türk kültürü konusunda seçme yazılar (Ed. Doğan Atılgan) Ankara Üniversitesi'nin 60. Kuruluş Yılı Armağanı Ankara: Ankara Üniversitesi Yayını: 221, 2006.

KEPENEK Yakup ve YENTÜRK, Nurhan “**Türkiye Ekonomisi**”, 12. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2001.

KONGAR Emre, “**Devletçilik Ve Günümüzdeki Sonuçları, Atatürk Döneminin Ekonomik ve Toplumsal Sorunları (1923-1938)**”, İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Mezunları Derneği, İstanbul, 1977.

KÖSTÜKLÜ Nuri, “**Mondros'tan Lozan'a Türkiye**” Atatürk İlkeleri Ve İnkılâp Tarihi-II (Ed. Cezmi Eraslan) Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını No: 3038 Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1988, 2013, No: 1988.

OLGUN Kenan, “**Türkiye'de Meşrutiyet Dönemleri**” Atatürk İlkeleri Ve İnkılâp Tarihi-II (Ed. Cezmi Eraslan) Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını No: 3038 Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1988, 2013, No: 1988.

ÖZTÜRK Zerrin Ayşe, “**Uluslararası Siyasette Ve Karar Alma Mekanizmalarında Kadın**”, Ege Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi, C. 3, Sa: 1, İzmir, 2012.

SARIKOYUNCU DEĞERLİ Esra, “**Atatürk Dönemi Türk-Yunan Siyasi İlişkileri**”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Ağustos 2006, Sa:15

SARIKOYUNCU DEĞERLİ Esra, “**Türkiye’nin Balkan Ülkelerine Yakınlaşma Çalışmaları: Balkan Paktı**”, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2009,Sa:2

ŞAHİNKAYA Serdar, “**Türkiye Sanayileşme Tarihinden İki Kesit: Birinci Sanayi Planı 1933 ve Türkiye Sanayi Stratejisi Belgesi (2011 - 2014)**”, 3.Ulusal İktisat Kongresi/29 Şubat- 2 Mart 2012 /DEÜ İİBF İktisat Bölümü/İzmir-Türkiye.

ŞENŞEKERCİ Erkan, “**Türk Devriminde Celal Bayar**” İstanbul, 2000.

TAK İsa, “**Milli Mücadele’de Takip Edilen Dış Politikanın Ana İlkeleri**”, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Sayı: 27, Erzurum, 2005.

TAN Nail, “**Atatürk Dönemi Tiyatro ve Opera Çalışmalarında Türk Halk Kültüründen Nasıl Yararlanıldı?**”, I. Uluslar arası Atatürk ve Türk Halk Kültürü Sempozyum Bildirileri, Ankara, 2001.

TURAN Şerafettin, “**Atatürk ve Ulusal Dil**”, İstanbul, 1998.

TURAN Şerafettin, “**İsmet İnönü: Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği**” Ankara, 2000.

YILDIRIM İsmail, “**Cumhuriyet Döneminde Demiryolları (1923-1950)**”, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2001.

İnternet siteleri

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=77,Erişim tarihi:01.10.2013

<http://www.kultur.gov.tr/tr,24300/cumhuriyetin-ilk-yillarinda-opera-calismalari.html>/erişim tarihi:28.02.2014

<http://www.tmdk.itu.edu.tr/> Erişim tarihi:28.02.2014

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=77/Erişim tarihi:01.10.2013

http://www.tbmm.gov.tr/tarihce/aturk_konusma/4d4yy.htm/Erişim tarihi:28.02.2014

EK:

DIŞ ÜLKELERLE TELGRAFLAR

Gazi Mustafa Kemal, bazı dış devletlerin ve önemli kişilerin mutlu ve acı günlerini paylaşmış onlar da Gazi Mustafa Kemal'e aynı duygularla iade-i telgrafta bulunmuşlardır.

Gazi Mustafa Kemal, Almanya Devlet Başkanı'nın vefatı dolayısıyla hem oğluna hem de Başbakan Hitler'e bir taziye telgrafi göndermiştir. Bu davranış Türkiye ile Almanya arasındaki dostluğa katkı yapmıştır.

(8. VIII. 1934)

Miralay Von Hindenburg,

Büyük Devlet Reisi namdar pederinizin vefatını acı bir teessürle haber aldım. Mateminize candan iştirak eder ve size en samimi taziyetlerimle beraber derin sempatinin ifadesini takdim ederim, Miralayım Efendim.

*Gazi Mustafa Kemal*²⁸²

Alman Mareşali Von Hindenburg'un vefatı münasebetiyle Hitler'e başsağlığı telgrafi göndermiştir.

(8. VIII. 1934)

Büyük Devlet Reisinin vefatiyle pek müteallim olarak en samimi taziyetlerimle, Türk milletiyle beraber Alman milletinin bu matemine âzamî iştirak ettiğim teminatını Zat-ı Devletlerine izhar ve ifade ederim.

*Gazi Mustafa Kemal*²⁸³

Gazi Mustafa Kemal, Macar Milli Bayramı münasebetiyle Macar halkını mutlu gününde yalnız bırakmamış, telgraf çekerek sevinçlerine ortak olmaya çalışmıştır. Ayrıca Macar Milleti'ne güzel temennilerde bulunmuştur.

²⁸²“Gazi, Alman Devlet Reisine Başsağlığı Telgrafi Gönderdi.”, **Ayın Tarihi**, Sa: 9, 1934, s. 180;**Akşam**, 9 Ağustos 1934, s. 1;**Milliyet**, 9 Ağustos 1934, s. 1;**Hâkimiyet-i Milliye**, 9 Ağustos 1934, s. 1;**Cumhuriyet**, 9 Ağustos 1934, s. 1

²⁸³“Gazi, Hitler'e Başsağlığı Telgrafi Gönderdi.”, **Cumhuriyet**, 9 Ağustos 1934, s.1;**Vakit**, 9 Ağustos 1934, s. 1;**Milliyet**, 9 Ağustos 1934, s. 1;**Hâkimiyet-i Milliye**, 9 Ağustos 1934, s. 1;

(26. VIII. 1934)

*Macar Naibi Hükümeti Fehametli Amiral Horti dö Nagypany Hazretlerine,
Peşte.*

Sentetiyen Bayramının yıl dönümü münasebetiyle en har tebriklerimi ve şahsî saadetleriyle dost ve asil Macar milletinin refah ve ikbali hakkındaki samimi dileklerimi beyana müsaraat ederim.

*Gazi Mustafa Kemal*²⁸⁴

Gazi Mustafa Kemal, Yugoslav Kralı Alexandr'ın ölümü üzerine Kral'ın eşine, oğluna ve veliaht'ına ayrı ayrı taziye telgrafi göndermiştir. Burada yapılan suikastı “vahşi” bir eylem olarak nitelmiş ve Yugoslavya Milleti'nin acılarına ortak olmaya çalışmıştır. Ayrıca Gazi Mustafa Kemal bu milletin sıkıntılarını aşarak ve başarıya ulaşacağını temenni etmiştir.

(9. X. 1934)

Yugoslavya Kral Naibi Prens Paul Hazretlerine,

Belgrat

Yugoslavya kralı Haşmetlû Alexandr Hazretlerine karşı yapılmış olan vahşiyane suikastı büyük bir teessürle haber aldım. Sadık bir dostu ve samimi bir kardeşi olmakla müftehir bulunduğum büyük kralının vefatını Yugoslavya'nın duçar olduğu elim ziya bütün Türk milleti tarafından da aynı şiddetle hissedilecektir.

Ben katiyetle eminim ki Yugoslav milleti, asırlarca gösterdiği yüksek kabiliyetlere istinaden ve Zatı fehimanelerinin münevver idaresi altında olarak, kaderin kendisine tahmil ettiği bu acı tecrübeden de muzafferane çıkacak ve insaniyete refah bahşedici sulhe doğru çizdiği yolda derlemesine büyük bir sükûn de devam edecektir.

Zatı fehimanelerinden sadık bir dostu ve dostluğuna daima sadık kalmayı bir şiar addeden ve Yugoslav milletinin büyük kederine iştirak eyleyen bir millet mümessilinin en müteheyyiç taziyetlerini kabul buyurmalarını rica ederim.

*Türkiye Reısicumhuru Gazi Mustafa Kemal*²⁸⁵

²⁸⁴ **Ayn Tarihi**, Sa:9, 1934, s. 180; **Zaman**, 27Ağustos 1934, s. 1; **Milliyet**, 27Ağustos 1934, s. 1; **Son posta**, 27Ağustos 1934, s. 1.

²⁸⁵ **Ayn Tarihi**, Sa:11,1934, s. 90; **Cumhuriyet**, 10Ekim 1934, s.1; **Vakit**, 10 Ekim 1934, s. 1.

Gazi Mustafa Kemal, Yugoslav Kralı Alexandr'ın ölümü üzerine Kraliçe Mari'ye taziye telgrafi göndermiştir.

(9. X. 1934)

Yugoslavya Kraliçesi Haşmetlû Mari Hazretlerine

Marsdya

Kral Alexandr hazretlerinin şahıslarına karşı yapılan şe'ni suikast ve feci cinayeti en büyük bir teessürle haber aldım. Hiçbir insanlık hissinin kabul edemeyeceği bu vahşiyane hareketin acıklı neticesini duyunca bütün Türk milleti benim duyduğum derin teessürün aynini hissedecektir. Zatı haşmetpenahilerine Kralın ve Yugoslavya'nın bir dostu sıfatı ile en samimi taziyetlerimi arzeder ve gerek benim gerek Türk milletinin Zatı haşmetpenahilerinin ıstırabına ve Yugoslav milletile bütün Balkan milletlerinin matemlerine iştirak ettiğimize itimat buyurmalarını rica ederim.

*Gazi Mustafa Kemal*²⁸⁶

Gazi Mustafa Kemal, Yugoslav Kralı Alexandr'ın Ölümü Üzerine Velihaht Piyer'e taziye telgrafi göndermiştir.

(9. X. 1934)

Yugoslavya Velihahtı Fahametlû Prens Piyer Hazretlerine,

Pederleri Haşmetlû Kral Hazretlerine karşı yapılan tavsif kabul etmez derecede şeni suikast münasebeti ile taziyetlerimin kabulünü Zatı fehimanelerinden rica ederim. Vefat eden büyük Kralın dostu sıfatı ile ve bütün Türk milleti ile beraber Zatı fehimanelerinin ve dost Yugoslavya'nın matemine büyük bir samimiyetle iştirak ediyorum.

*Gazi Mustafa Kemal*²⁸⁷

Gazi Mustafa Kemal, suikast sonucu vefat eden Fransa Dışişleri Bakanı M. Bartu'ya bir taziye telgrafi göndermiş ve telgrafında milletiyle beraber üzüntü içinde olduğunu belirtmiştir.

(9. X. 1934)

²⁸⁶ **Ayn Tarihi**, Sa:11, 1934, s. 9; **Hakimiyeti Milliye**, 10 Ekim 1934, s. 1; **Cumhuriyet**, 10 Ekim 1934, s.1; **Akşam**, 10 Ekim 1934, s. 1

²⁸⁷ **Ayn Tarihi**, Sa:11, 1934, s. 91; **Hâkimiyeti Milliye**, 10 Ekim 1934, s. 1; **Cumhuriyet**, 10 Ekim 1934, s.1; **Akşam**, 10 Ekim 1934, s. 1.

*Fransa Reiscumhuru Albert Lebrun Hazretlerine,
Paris.*

Kendi toprağında yapılan suikastin bizzat Fransa'yı da matemdar eden neticesi, bütün sulh dostlarının, Fransa ve Yugoslavya dostlarının hissettikleri elemi bir kat daha artırmıştır. M. Bartu'nun vefatı, Kral Aleksandr'la beraber Avrupa'nın uğrayabileceği en acı bir ziyadır. Bu elim hadise münasebetiyle Zat-ı Devletlerine derin sempati hislerimi arzeder ve dost Fransa'nın matemine bütün Türk milletinin en samimi bir surette iştirak ettiğini bildiririm. Gazi Mustafa Kemal²⁸⁸

Gazi Mustafa Kemal, Üçüncü Balkan Güreş Kongresi'nin tazim ve bağlılık telgrafına cevaben bir telgraf göndermiştir.

(9. X. 1934)

Kongre münasebetiyle hakkımda gösterilen duygulara teşekkür ederim.

*Gazi Mustafa Kemal*²⁸⁹

Bu telgrafta, Gazi Mustafa Kemal'in Balkanlarda gündem yapıldığına şahit olmaktayız.

Gazi Mustafa Kemal, Fransa'da ünlü bir devlet adamı Raymont Poincare'nin vefatı için hem eşine hem de Fransa Cumhurbaşkanı'na ayrı ayrı bir taziye telgrafi göndermiştir.

(16. X. 1934)

*Fransa Reiscumhuru M. Albert Lebrun Hazretlerine
Parü.*

Fransa'nın en büyük adamlarından biri olan M. Raymont Poincare'nin vefatıyla Fransa'nın uğradığı acı ziyadan dolayı en samimi taziyelerimin kabulünü Zat-ı Devletlerinden rica ederim. Gazi Mustafa Kemal²⁹⁰

²⁸⁸“Gazi, Fransa Reiscumhuru'na Başsağlığı Telgrafi Gönderdi.”, **Cumhuriyet**, 10 Ekim 1934, s. 1; **Zaman**, 10 Ekim 1934, s. 1; **Hâkimiyet-i Milliye**, 10 Ekim 1934, s. 1.

²⁸⁹“Gazi, Balkan Güreş Kongresine Telgraf Gönderdi.”, **Cumhuriyet**, 10 Ekim 1934, s. 2; **Hâkimiyet-i Milliye**, 10 Ekim 1934, s. 2; **Son Posta**, 10 Ekim 1934, s. 2; **Akşam**, 10 Ekim 1934, s. 1.

²⁹⁰“Gazi, Fransa Reiscumhuru'na Başsağlığı Telgrafi Gönderdi.”, **Cumhuriyet**, 17 Ekim 1934, s. 1; **Hâkimiyet-i Milliye**, 17 Ekim 1934, s. 1; **Zaman**, 17 Ekim 1934, s. 1; **Akşam**, 17 Ekim 1934, s. 1.

Gazi Mustafa Kemal, Raymont Poincare'nin vefatı nedeniyle eşine tâziye telgrafi göndermiştir.

(16. X. 1934)

Madam Raymont Poincare Paris.

Duçar olduğunuz acı matemî büyük bir kederle haber aldım. Hürmetli taziyelerimi kabul buyurmanızı rica ederim. *Gazi Mustafa Kemal*²⁹¹

Bulgar Kralı Üçüncü Boris'in tahta çıkmasının yıldönümü münasebeti ile Gazi Mustafa Kemal, Kral'a aşağıdaki tebrik telgrafını göndermiştir:

Haşmetlû Üçüncü Boris Hazretleri;

Bulgaristan Kralı Sofya Zatı Haşmetlerinin cülûslarının yıldönümü münasebetiyle samimi tebriklerimle beraber şahsî saadetleri ve Bulgaristan'ın refahı hakkındaki temennilerimi beyana müsaraat eylerim. *Gazi Mustafa Kemal*

Bulgar Kralı da Gazi Mustafa Kemal'e teşekkür telgrafi göndermiştir:

"Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Hazretleri"

Ankara Zatı Devletlerinin temenni ve tebriklerinden fevkalâde mütehasşis olarak en samimi teşekkürlerimi arz ederim. *Bulgar Kralı Üçüncü Boris*²⁹²

Arnavutluk milli bayramı münasebetiyle Gazi Mustafa Kemal, Arnavutluk Kralı Zogu'ya tebrik telgrafi göndermiştir. Bu tebriğe karşılık Arnavutluk Kralı da teşekkür ve temennilerde bulunmuştur. Ayrıca telgrafta Arnavutluk Kralı, Türkiye dostluğunun güçlü bir şekilde devam edeceğine işaret etmiştir.

6.XII.1934

"Arnavutluk milli bayramı münasebetiyle zati haşmetlerinden en hararetli tebriklerimi ve memleketinin büyüklüğü re refahı için olan temennilerimi kabul etmelerini rica ederim." *Türkiye Reisicumhuru Gazi Mustafa Kemal Atatürk*

²⁹¹ **Ayn Tarihi**, Sa: 11, 1934, s. 71; **Son Posta**, 17 Ekim 1934, s. 1; **Cumhuriyet**, 17 Ekim 1934, s.1; **Akşam**, 17 Ekim 1934, s. 1.

²⁹² "Gazi İle Kral Boris, Birbirlerine Telgraf Gönderdi.", **Hâkimiyet-i Milliye**, 7 Ekim 1934, s. 1; **Son Posta**, 7 Ekim 1934, s. 1; **Cumhuriyet**, 7 Ekim 1934, s. 1.

Türkiye Reisisumhuru Atatürk'e

“Göndermek lütfünde buldukları tebrik re temennilerden dolayı zati devletlerinden teşekkürlerimin ve değişmez dostluğumun teminatını kabul etmelerini rica ederim.” Arnavutluk Kralı ZOGU²⁹³

Almanya’da 1934 yılında yapılan seçimlerde Hitler’in zaferi nedeniyle Reisisumhur Gazi Mustafa Kemal ile Almanya Devlet Reisi ve Başvekil M. Adolf Hitler’in birbirlerine çektikleri telgraflar:

1 Eylül 1934

Devlet Reisi M. Adolf Hitler Hazretleri Berlin

Alman devletlerinin en yüksek makamına intihabınız dolayısı ile en samimi tebriklerimi arz eylemekle bahtiyarım. Çok yüksek ihtiramatumun kabul buyrulmasını rica ederim. Gazi Mustafa Kemal²⁹⁴

Türkiye Reisisumhuru Gazi Mustafa Kemal Hazretlerine:

Vazifeme başlama vesilesiyle göndermek lütfunda bulunan tebrikten dolayı hararetili teşekkürlerimin kabul buyrulmasını Zati Devletlerinden rica ederim.

Alman Devlet Reisi M. Adolf Hitler²⁹⁵

Brezilya İstiklâl Bayramı münasebetiyle Gazi Mustafa Kemal ile Brezilya Reisisumhuru arasında aşağıdaki telgraflar teati edilmiştir. Burada ayrıca iki ülke cumhurbaşkanı karşılıklı olarak devletlerinin huzurlu olması yönünde temennilerde bulunmuşlardır. Bu durum iki ülke arasındaki dostluğa katkı sağlamıştır.

²⁹³“Gazi, Kral Zogu’ya Tebrik Telgrafi Gönderdi.”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 7 Aralık 1934, s. 1; **Cumhuriyet**, 7 Aralık 1934, s. 1.

²⁹⁴“Gazi, Hitler’e Tebrik Telgrafi Gönderdi.”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 5 Eylül 1934, s. 1; **Cumhuriyet**, 5 Eylül 1934, s. 1.

²⁹⁵“Hitler, Gazi’ye Tebrik Telgrafi Gönderdi.”, **Hâkimiyet-i Milliye**, 5 Eylül 1934, s. 1; **Akşam**, 5 Eylül 1934, s. 1.

M. Getulio Vargas Hazretleri, Brezilya Reiscümhuru.

Brezilya İstiklâl bayramı münasebetiyle zatı devletlerinden en har tebriklerimle birlikte şahsî saadetleriyle, Brezilyanın refahı hakkındaki temennilerimin kabulünü rica ederim.

Gazi Mustafa Kemal

Gazi Mustafa Kemal Hazretlerine, Ankara.

Brezilya'nın millî bayramı münasebetiyle bana iblâğ buyurmuş olduğunuz dostane temennilerden fevkalâde mütehasıs olduğum halde zatı devletlerinden teşekkürlerimi ve şahsî saadetleriyle Türkiye'nin refahı hakkındaki temennilerimi kabul etmenizi rica ederim.

Brezilya Reiscumhuru Getulio Vargas²⁹⁶

²⁹⁶Gazi, Brezilya Reiscumhuruna Tebrik Telgrafi Gönderdi.”, **Zaman**, 19 Eylül 1934, s. 1. **Hâkimiyet-i Milliye**, 19 Eylül 1934, s. 1; **Cumhuriyet**, 19 Eylül 1934, s. 1.